

Національна академія наук України

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

Наукова рада з економіко-правових проблем розвитку міст України
Національної академії наук України

**СФЕРА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА:
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ
ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Матеріали Круглого столу
29 вересня 2020 року

Київ
2020

УДК 364.48

С 91

*Рекомендовано до друку вченою радою Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України»
(протокол № 12 від 30 листопада 2020 р.)*

Оргкомітет Круглого столу:

Устименко Володимир Анатолійович – голова Оргкомітету, директор ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, голова Наукової ради з економіко-правових проблем розвитку міст України НАН України, д.ю.н., професор, Заслужений юрист України.

Тарасевич Олена Вікторівна – заступник голови Оргкомітету, завідувачка відділу економіко-правових проблем містознавства ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», вчений секретар Наукової ради з економіко-правових проблем розвитку міст України НАН України, к.е.н., доцент.

Джабраїлов Руслан Аятшахович – член оргкомітету, заступник директора з наукової роботи ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», д.ю.н., доцент.

Мельникова Марина Віталіївна – член оргкомітету, провідний науковий співробітник відділу економіко-правових проблем містознавства ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», д.е.н., доцент.

Градобоєва Єлизавета Сергіївна – член оргкомітету, старший науковий співробітник відділу економіко-правових проблем містознавства ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», к.е.н.

Іларіонов Олександр Юрійович – член оргкомітету, старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України».

С 91 Сфера життєдіяльності міста: економіко-правові проблеми постконфліктного відновлення: матеріали Круглого столу (29 вересня 2020 р., м. Київ). Наук. ред. В.А. Устименко. НАН України. ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України». Київ, 2020. 156 с.

ISBN 978-966-02-9453-0

У виданні представлені тези доповідей учасників Круглого столу «Сфера життєдіяльності міста: економіко-правові проблеми постконфліктного відновлення», який організований та проведений Державною установою «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України» у партнерстві з Науковою радою з економіко-правових проблем розвитку міст України НАН України (29 вересня 2020 р., Ресурсний Центр соціально-правової та професійної підтримки співробітників переміщених ЗВО/наукових установ, м. Київ). У збірці розглядаються питання правового забезпечення відновлення соціально-економічної сфери, забезпечення внутрішньо переміщених осіб тимчасовим житлом, особливостей інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, працевлаштування молоді, формування потенціалу державно-управлінських кадрів та муніципального менеджменту, прав людини та інші аспекти відновлення інфраструктури забезпечення життєдіяльності міст на пост конфліктних територіях.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти, юристів-практиків, державних службовців

Організаційний комітет Круглого столу може не поділяти точку зору авторів тез.

УДК 364.48

ISBN 978-966-02-9453-0

© ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2020

© Авторів тез доповідей, 2020

ЗМІСТ

Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ.....	5
Волкова А.О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТИМЧАСОВИМ ЖИТЛОМ.....	15
Градобоєва Є.С. ДЕЯКІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	21
Гудіма Т.С., Кульга О.О. ПИТАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ НА ПІДКОНТРОЛЬНИХ УКРАЇНИ ТЕРИТОРІЯХ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ.....	27
Деревянко Б.В. ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ Й ЕКОНОМІКИ ОКРЕМИХ РАЙОНІВ ДОНБАСУ ТА НАГІРНОГО КАРАБАХУ.....	30
Долгополова Л.О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	34
Zharova L. CITIES RESTORATION AS POINT OF GROWTH IN POST CONFLICT REALITIES.....	39
Жилінська Л.О. СТРАТЕГІЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СФЕР ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	43
Ілларіонов О.Ю. ПОСТКОНФЛІКТНЕ (ПОСТОКУПАЦІЙНЕ) ВІДНОВЛЕННЯ АР КРИМ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.....	48
Калініна С.П., Міщенко С.О., Кушнарєнко О.П. ТРУДОРЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕІНТЕГРАЦІЇ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ: ДЕМОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ.....	56
Кірін Р.С. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ У МЕХАНІЗМІ ВІДНОВЛЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	62
Ковалєвська В.В., Міщенко С.О., Купрій О.Д. РОЗВИТОК РИНКУ ПРАЦІ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: РЕГУЛЯТОРНИЙ АСПЕКТ.....	69
Лях О.В., Кітріш К.Ю. ПРОСТОРОВА КОРПОРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВЕЛИКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	74

Макогон Ю.В. ПОСТКОНФЛІКТНОЕ ВОЗРОЖДЕНИЕ ТЕРРИТОРИЙ В ЭКОНОМИЧЕСКИХ АСПЕКТАХ.....	80
Малолітнева В.К. ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ: РОЛЬ КРИТЕРІЮ «ПЕРЕВАГИ ДЛЯ ГРОМАДИ» У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ.....	92
Мельникова М.В. ПРО УМОВИ ТА ЧИННИКИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА.....	98
Мойсеєнко К.Є. ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ СИТУАЦІЇ.....	104
Монастирський Г.Л. ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ІНСТРУМЕНТАРІЮ МУНІЦИПАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ПРОЦЕСІ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ МІСТА.....	107
Рекова Н.Ю. ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКРЕМИХ СФЕР ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА В ПРОЦЕСІ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	113
Санченко А.Є. БІЗНЕС І ПРАВА ЛЮДИНИ У ПОСТКОНФЛІКТНОМУ ВІДНОВЛЕННІ: МІЖНАРОДНІ ТА ВІТЧИЗНЯНІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ.....	118
Тарасевич О.В. ЩОДО КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	130
Тарасевич О.В., Сьомкіна Т.В., Гужавіна І.В. СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	135
Трегуб О.А. ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	141
Шкрабак І.В., Нікульчев М.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ: ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....	147
Яценко С.С. ЕКОЛОГО-ПРАВОВА СКЛАДОВА СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА НА ТЕРИТОРІЯХ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	150

В.А. Устименко,
член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
директор Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ

Р.А. Джабраїлов,
доктор юридичних наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ

Починаючи з 2014 р., саме з періоду початку збройного конфлікту із окупацією частини територій Донецької та Луганської областей та повною окупацією території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, у повсякденному лексиконі ужився термін «постконфліктні території».

Саме цим терміном у міжнародно-правовій практиці здебільшого позначають території держави, які зазнали негативного впливу у зв'язку з військовими подіями та перебувають на стадії відновлення життєдіяльності.

Відповідним чином зазначений термін отримав втілення у вітчизняних комплексних наукових дослідженнях, присвячених проблемним аспектам відновлення та розбудови миру у Донбасі.

Насамперед, слід зауважити, що сприяти забезпеченню економічного відновлення постконфліктних територій має активізація інвестиційної діяльності. Зокрема, у межах завдання за напрямом «Відновлення та розбудова територій, структурна перебудова економік регіонів, що постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», виконання якого

передбачено Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки, визнано необхідним, окрім іншого, сприяти: визначенню стратегічних орієнтирів та створенню умов для послідовної зміни структури економіки, її диверсифікації з урахуванням можливостей розвитку діяльності з високою доданою вартістю та фокусуванню на унікальних можливостях, компетенціях, ресурсах регіонів і формування альтернативної економічної бази розвитку територій на інноваційній основі; формуванню таких об'єктів інфраструктури розвитку підприємництва, як бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні та консалтингові центри, венчурні фонди; залученню інвестицій для розвитку інноваційного виробництва тощо [1].

І у взаємозв'язку з вищезазначеним, заслуговують на увагу форми фінансування «постконфліктної реабілітації», які згадуються у тексті національної доповіді «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі». Зокрема, виділяються прямі державні інвестиції в «реабілітацію постконфліктних територій» та непряме фінансування через механізми публічно-приватного партнерства, надання пільг і преференцій та ін. [2, с. 195].

До речі, економічне відновлення у міжнародній практиці визнається ключовим елементом, так званого, постконфліктного регулювання, про доцільність впровадження якого було наголошено у доповіді Генерального Секретаря ООН під час «Порядку дня для миру» 1992 р. [3, с. 45, 49].

Отже, можна зазначити, що пошук та залучення інвестицій у економіку постконфліктних територій здатні значно посилити їх економічну спроможність.

При цьому варто замислитися над питанням про достатність наявного економіко-правового стимулювання для активізації процесів відновлення постконфліктних територій.

Зокрема, з аналізу матриці порівняльних переваг, викликів і ризиків, наведеної у Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 року, затвердженої розпорядженням голови

облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 17.02.2020 № 147/5-20, вбачається, що соціально-економічний та екологічний розвиток регіону істотно стримується через низку невирішених проблем.

Насамперед, у Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 року наголошується, що «ключовими структурними проблемами економіки Донецької області є переважна спеціалізація промислового комплексу на виробництві проміжних продуктів з низьким ступенем переробки сировини (близько 90 % промислового виробництва припадає на металургію, добувну промисловість, постачання електроенергії та виробництво коксу), істотна енергоємність (Донеччина – друга серед інших регіонів за обсягом споживання теплової та електричної енергії), суттєва залежність від зовнішньої торгівлі (частка експорту товарів у валовому регіональному продукті становить 75 %), низька роль малого та середнього підприємництва, а також невідповідність ступеню розвитку окремих видів економічної діяльності існуючому в регіоні попиту та потребі (з урахуванням наявної сировинної бази).» [4, с. 165].

Додатково загострюються проблеми, пов'язані із підвищенням навантаження на навколишнє середовище Донецької області. Зокрема, як зазначається у Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 року, «регіон посідає перше місце за обсягом викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення (31,5 % загальних викидів), друге місце за обсягом накопичених відходів (6,9 % загального обсягу) та третє місце за обсягом скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти (20,0 % загального скидання). Ситуація ускладнюється через недостатнє використання сучасних технологій зменшення впливу на довкілля на промислових підприємствах та в аграрному секторі.» [4, с. 167].

Невирішеними залишаються проблеми відновлення функціонування об'єктів життєзабезпечення міст Донецької області. Як зауважується у Стратегії розвитку Донецької області на

період до 2027 року, станом на 01.01.2019 «в області залишалися зруйнованими (пошкодженими) 6,1 тис. об'єктів інфраструктури, включаючи 6,0 тис. житлових будинків, 40 закладів освіти, 16 медичних закладів, 12 закладів культури та спорту, 18 промислових об'єктів, 8 об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури тощо.» [4, с. 169].

У розділі «Невідповідність інфраструктури сучасним потребам людини та економіки, недосконалість системи національної стійкості та захисту об'єктів критичної інфраструктури» Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки звертається увага на те, що у житлово-комунальному комплексі залишаються нерозв'язаними проблеми зношеності інфраструктури і найбільший показник аварійності у Луганській (58,9 %) та Донецькій (54,6 %) областях. Не меншим є відсоток аварійних каналізаційних мереж, а саме у Донецькій області (58,9 %), Луганській області (58,1 %) [1].

Зокрема, критична ситуація, яка склалася у сфері питного водопостачання Донецької області, стала предметом звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України з вимогою забезпечити фінансування у 2020 р. за рахунок Державного бюджету України, у тому числі коштів Державного фонду регіонального розвитку, а також сприяти залученню інвестиційних коштів для реалізації проєктів капітального ремонту та реконструкції об'єктів Другого Донецького водопроводу комунального підприємства «Компанія «Вода Донбасу». Додатково Кабінету Міністрів України доручено при підготовці проєкту закону про Державний бюджет України на 2021 р. передбачити видатки на фінансування реалізації відповідних заходів [5].

Як було зазначено у пояснювальній записці до проєкту постанови Верховної Ради України «Про звернення до Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів для забезпечення населення Донецької області безперебійним водопостачанням», для забезпечення якісними і надійними послугами питного водопостачання понад 600 тис. мешканців області невідкладним

завданням є впровадження наявної проектно-кошторисної документації капітального ремонту та реконструкції Другого Донецького водопроводу на загальну суму понад 800 млн грн [6].

Звісно, забезпечити виділення зазначеного обсягу бюджетних коштів, за сучасних умов спаду економічної активності через поширення пандемії коронавірусу COVID-19 та з огляду на скорочення у зв'язку з цим витрат за низкою статей бюджетних видатків, буде навряд чи можливим. Тим більше, з року в рік наповнення Державного фонду регіонального розвитку відбувається на засадах, які суперечать положенням Бюджетного кодексу України через систематичне зупинення дії норми абз. 2 ч. 1 ст. 24-1 Бюджетного кодексу України, яка передбачає, що при складанні Бюджетної декларації та проєкту Державного бюджету України державний фонд регіонального розвитку визначається в обсязі не менше 1 % прогнозного обсягу доходів Загального фонду проєкту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період [7.]. Зокрема, на 2020 р. кошти Державного фонду регіонального розвитку склали 7,5 млрд грн [8], хоч у проєкті Державного бюджету України на 2020 р. доходи загального фонду було визначено у сумі 974.670.869 тис. грн і, відповідно, 1 відсоток мав би дорівнювати майже 10 млрд грн. Втім після скорочення низки видаткових статей у зв'язку зі спрямуванням коштів на запобігання поширенню COVID-19 та створення відповідного фонду у складі Державного бюджету України, обсяг коштів Державного фонду регіонального розвитку склав 4,9 млрд грн [9].

З вищенаведеного можна дійти висновку, що вирішення проблем у соціально-економічній та екологічній сферах постконфліктних територій, на прикладі Донецької області, є неефективним за наявної моделі правового регулювання. Попри те, що здійснюються заходи у межах Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, надаються субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо підтримки територій, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході

України, реалізуються окремі проєкти за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку, докорінні позитивні зміни не відбуваються.

Відповідно першочергового характеру на найближчу перспективу набуває завдання з обґрунтування правової моделі відновлення економіки постконфліктних територій, та, відповідно, забезпечення екологічної безпеки. Ймовірно, така правова модель має сприяти залученню інвестицій на найбільш вигідних як для інвестора, так і місцевих органів влади умовах.

Досягти зазначеного вбачається за можливе у разі реалізації комплексних економіко-правових заходів, зокрема, у межах інституту спеціального режиму господарювання, який передбачено Господарським кодексом України, проте потенціал якого залишається не використаним у повному обсязі.

Це пов'язано із тим, що у 2005 р. Верховна Рада України Законом України «Про державний бюджет України на 2005 рік» скасувала пільгові умови інвестиційної та інноваційної діяльності для технологічних парків та для суб'єктів господарювання на територіях вільних економічних зон, не намагаючись навіть оцінити можливі економічні наслідки. Такий необдуманий крок призвів до того, що було фактично зупинено процес побудови економіки України інноваційного типу.

Досягти відчутного результату вбачається за можливе за умови повноцінного використання потенціалу спеціального режиму господарювання, передбаченого законодавством України, зокрема із можливим встановленням на постконфліктних територіях режиму спеціальної (вільної) економічної зони. Адже на території спеціальної (вільної) економічної зони, як зазначено у ч. 1 ст. 401 Господарського кодексу України, можуть запроваджуватися пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва вітчизняних та іноземних інвесторів. Не менш важливим є і те, що спеціальні (вільні) економічні зони створюються з метою залучення інвестицій та ефективного їх використання, активізації спільно з іноземними інвесторами

підприємницької діяльності з метою збільшення експорту товарів, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції і послуг, впровадження нових технологій, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних, матеріальних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України (ч. 2 ст. 401 Господарського кодексу України) [10].

При цьому варто зауважити, що на даний час порядок утворення і функціонування в Донецькій області спеціальних економічних зон та запровадження на територіях пріоритетного розвитку спеціального режиму інвестиційної діяльності визначено Законом України «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області» від 24.12.1998, останні зміни до якого було внесено у січні 2006 р. Проте через вищезгадану обставину, пов'язану із скасуванням пільгових умов інвестиційної та інноваційної діяльності, зазначений закон не знайшов свого подальшого застосування. Відповідно закон не враховує сучасні зміни у правовому статусі населених пунктів Донецької області як територій, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході України.

Аналогічні за змістом зауваження стосуються Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області» від 15.07.1999 останні зміни до якого було внесено у березні 2005 р.

Відповідно, встановлення режиму спеціальної (вільної) економічної зони на постконфліктних територіях передбачатиме або прийняття нового закону із скасуванням вищевказаних, або внесення до них істотних змін з метою створення передумов для реального відновлення пільгових інвестиційних, податкових, митних тощо умов здійснення господарської діяльності. Забезпечити докорінну перебудову економіки Донбасу можливо лише за умови створення преференцій для бізнесу. Саме преференції мають стати основою для розбудови Донбасу, якщо взяти до уваги той факт, що більшість населених пунктів

знаходяться на лінії розмежування, практично поблизу до місць, де ведуться військові дії. Відповідно залучити інвестора у економіку таких територій буде непростим завданням і навряд чи буде можливим за звичайного правового режиму здійснення господарської діяльності.

Зокрема, у проєкті Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей, підготовленому Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, наголошується на тому, що Донецька та Луганська області мають стати територією для реалізації масштабного економіко-правового експерименту, який передбачатиме формування територій пріоритетного розвитку, державне стимулювання розробки і впровадження нових моделей економічного розвитку [11].

Втім беручи до уваги значний масштаб проблем та можливі шляхи їх розв'язання, які висвітлені у проєкті Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей, навряд чи можна стверджувати про досягнення очікуваних результатів лише у разі створення територій пріоритетного розвитку. Адже, відповідно до ч. 1 ст. 415 Господарського кодексу України, створення територій пріоритетного розвитку має на меті створення нових робочих місць шляхом введення спеціального режиму інвестиційної діяльності на території, на якій склалися несприятливі соціально-економічні умови. Безперечно, створення нових робочих місць можна розглядати як синергетичний результат створення нових підприємств за пріоритетними видами економічної діяльності.

У тексті проєкту Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей наголошено, що економіко-правовий експеримент передбачатиме також впровадження нових моделей економічного розвитку, що напевно не виключає можливості задіяння механізму правового регулювання на засадах спеціальних (вільних) економічних зон.

Тим більше, що нещодавно, а саме 25 жовтня, як про це зазначено у засобах масової інформації, було проведено

загальноукраїнське опитування «5 питань від Президента», за підсумками опрацювання 75 % анкет опитування було виявлено, що 47 % опитаних підтримали створення вільної економічної зони на території Донецької та Луганської областей [12]. Зазначене свідчить про те, що суспільство не відкидає можливості економічного відновлення Донбасу із використанням режиму ВЕЗ.

У зв'язку з цим, під час доопрацювання проєкту Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей доцільно закріпити положення про можливість впровадження режиму спеціальної (вільної) економічної зони на постконфліктних територіях із подальшим відображенням у Стратегії економічного відновлення Донбасу, підготовка якої передбачена п. 60 Плану заходів з виконання Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020–2022 роки, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 № 534 [13].

Список літератури

1. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. *Офіційний вісник України*. 2020. № 67. Ст. 2155.
2. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі: національна доповідь. За ред. Е.М. Лібанової. К.: НАН України, 2015. 363 с.
3. Постконфліктне врегулювання для України. К.: Науково-дослідний і медійний «Центр постконфліктного врегулювання», 2016. 80 с.
4. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року: затверджено розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 17.02.2020

№ 147/5-20. *Офіційний сайт Донецької обласної державної адміністрації*. URL: <https://dn.gov.ua/ua/projects/strategiya-rozvitku-doneckoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku>

5. Про звернення до Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів для забезпечення населення Донецької області безперебійним водопостачанням: постанова Верховної Ради України від 16.09.2020 № 896-ІХ. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-20#Text>

6. Пояснювальна записка до проєкту постанови Верховної Ради України «Про звернення до Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів для забезпечення населення Донецької області безперебійним водопостачанням». *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69446

7. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 59. Ст. 2047.

8. Розподіл коштів Державного фонду регіонального розвитку на 2020 рік. *Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку громад та територій України*. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-na-polityka/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku/rozpodil-koshtiv-dfrr/rozpodil-koshtiv-dfrr-na-2020-rik/>

9. Розподіл коштів Державного фонду регіонального розвитку на 2020 рік (новий). *Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку громад та територій України*. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-na-polityka/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku/rozpodil-koshtiv-dfrr/rozpodil-koshtiv-dfrr-na-2020-rik-novyj/>

10. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 462.

11. Мінреінтеграції направило на погодження центральним та місцевим органам влади проєкт концепції економічного розвитку Донеччини та Луганщини. *Офіційний веб-сайт Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України*.

URL: <https://mtot.gov.ua/ua/minreintegraciii-napravilo-na-pogodjennja-centralnim-ta-miscevim-organam-vladi-proekt-koncepciii-ekonomichnogo-rozvitku-donechchini-ta-luganshini>

12. Українці висловилися щодо БЕЗ на Донбасі: Корнієнко пояснив, що буде далі. URL: https://news.24tv.ua/vilna-ekonomichna-zona-donbasi-korniyenko-svizhi-novini-luganska_n1444068

13. План заходів з виконання Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020–2022 роки, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 № 534. *Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України*. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-stimulyuvannya-ekonomiki-534-270520?fbclid=IwAR105_-5sR5UCYKqYEWQ2s4yLHzf-kxL-ro9ah8wZLVC7r9K9IezbV0sVhk

***А.О. Волкова,**
молодший науковий співробітник відділу
економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТИМЧАСОВИМ ЖИТЛОМ

Розгортання збройного конфлікту на Сході України призвело до того, що понад 1,6 млн українців були вимушені залишити власні домівки і стати вимушеними переселенцями. Серед численних викликів, з якими постали та й досі постають внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) проблема житлового

забезпечення посідає одне із перших місць. Невизначеність житлових перспектив, протягом шести років, призводить до поступового зниження рівня довіри ВПО до держави, підвищення соціальної напруги у суспільстві та «вимушеного» повернення частини ВПО до покинутих місць проживання на тимчасово окупованих територіях.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на той факт, що реальний відсоток тих ВПО, які отримали житло, по відношенню до тих, хто і досі його очікує є доволі невеликим. На державному рівні й досі відсутні офіційні статистичні дані щодо потреб ВПО у житлі та кількості ВПО, яким житло було надано за підтримки держави. Більшість ВПО не мають постійного житла, вимушені його або орендувати (в умовах, коли ринок оренди на 90 % знаходиться в тіні та, коли відсутня соціальна та доступна оренда), або проживати у місцях компактного проживання: модульних містечках, термін придатності більшості з яких спливає, у зв'язку з чим вони є непридатними для експлуатації; санаторіях; пансіонатах та гуртожитках, які були надані ВПО для тимчасового проживання, що безумовно перешкоджає повноцінній інтеграції ВПО у приймаючі громади. На державному рівні відсутні й програми розселення ВПО.

Наразі ні в кого не викликає сумніву, що житлова політика держави, в частині забезпечення ВПО житлом, повинна ґрунтуватися на довгострокових, системних та послідовних рішеннях, через запровадження як на державному, так і на місцевому рівні цільових житлових програм для ВПО. Для тих ВПО, які не мають можливості придбати житло у власність, на державному рівні повинні функціонувати ефективні та прозорі механізми забезпечення тимчасовим житлом.

Право на отримання житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання, виникло у ВПО у зв'язку з прийняттям Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1]. Однак, у зв'язку з відсутністю джерел для фінансування формування фондів житла для тимчасового

проживання, а також відсутністю вільних та, найголовніше, придатних для проживання житлових приміщень, вищезазначені фонди на місцевому рівні практично не формувалися, а там, де вони були створені – не поповнювалися. Як наслідок, передбачені вищезазначеним Законом положення щодо забезпечення надання органами місцевого самоврядування (далі – ОМС) у тимчасове безоплатне користування ВПО з комунальної власності житлових приміщень, придатних для проживання (за умови оплати особою відповідно до законодавства вартості комунальних послуг), фактично мали декларативний характер, оскільки фонди житла для тимчасового проживання були «пусті» та на державному рівні були відсутні правові механізми реалізації права ВПО на житлові приміщеннями з фондів житла для тимчасового проживання.

Завдяки запровадженню 13.07.2017 бюджетної програми «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо підтримки територій, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході України» та відповідно затвердженню 04.10.2017 Порядку та умов надання такої субвенції місцевим бюджетам [2], у ОМС виник реальний шанс для формування або поповнення фондів житла для тимчасового проживання завдяки придбанню, будівництву, реконструкції, капітальному ремонту об'єктів житлового фонду комунальної власності. Однак, використання даних об'єктів мало цільове призначення – надання в тимчасове користування ВПО, які, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання та Порядку надання і користування житловими приміщеннями з фондів житла для тимчасового проживання» від 31.03.2004 № 422 (далі – Постанова № 422) [3] не мали законодавчих підстав для його отримання.

З метою усунення вищезазначеної прогалини 17.01.2018 до Постанови № 422 [4] були внесені зміни, завдяки яким сфера дії цієї постанови була розширена на ВПО. В той же час, ВПО не було надано жодного переважного або першочергового права на

отримання житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання, не було визначено умови розподілу та надання цих приміщень ВПО. Фактично ОМС самостійно визначали критерії для розподілу та надання ВПО житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання та затверджували їх своїми рішеннями. На місцевому рівні вищезазначені критерії були або різними, або взяті за основу з тих рішень ОМС, які першими застосували відповідні нормативні положення.

В той же час доцільно було б покласти в основу прийняття ОМС відповідних рішень щодо надання ВПО житлових приміщень принцип соціальної справедливості, який визнається пріоритетним у правовій державі. Відповідно, на державному рівні має бути забезпечено дотримання єдиних, прозорих та ефективних критеріїв для розподілу та надання ВПО житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання.

Зазначене отримало вияв у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» від 26.06.2019 № 582 (далі – Постанова № 582) [5], якою було закріплено правові гарантії отримання житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання ВПО виключно ВПО, запроваджено єдиний механізм бальної системи оцінювання потреб у житлі ВПО, з урахуванням якої здійснюється надання ВПО житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання ВПО тощо.

Разом з тим, сформувавши фонди житла для тимчасового проживання ВПО, місцева влада продовжує стикатися із труднощами розподілу такого житла серед ВПО. Зокрема, в частині застосування бальної системи та неможливості надання доступу до житлових приміщень для тимчасового проживання, крім соціально незахищених громадян, переміщеним кваліфікованим спеціалістам (медикам, вчителям тощо) із числа ВПО, в яких громади наразі

відчувають суттєву потребу. Беручи до уваги вищевикладене, вважаємо за доцільне, з метою впровадження ефективних механізмів забезпечення ВПО тимчасовим житлом, внести зміни до Постанови № 582 у частині застосування бальної системи та надання місцевій владі права розподілу житла враховуючи пріоритети та потреби (залучення у громади необхідних спеціалістів) тощо. Крім цього, актуальною залишається й необхідність оцінки комунального майна та об'єктів, які можуть бути реконструйовані та надані для тимчасового проживання ВПО.

Підсумовуючи вищевикладене, потрібно зазначити, що відсутність ефективного механізму вирішення житлового питання ВПО призводить до недотримання одного із ключових принципів постконфліктного врегулювання – врахування інтересів та дотримання прав осіб, які стали жертвами конфлікту та/або проживали на окупованих територіях, ВПО, а також осіб, які захищали суверенітет та її територіальну цілісність. Зокрема, постконфліктне врегулювання гарантує суспільну реінтеграцію таких осіб та соціальний захист [6, с. 9]. У зв'язку з цим, житлова політика держави, в частині забезпечення ВПО житлом, повинна ґрунтуватися на довгострокових, системних та послідовних рішеннях.

Список літератури

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 1. Ст. 1.

2. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету на здійснення заходів щодо підтримки територій, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході України: постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.2017 № 769. *Офіційний вісник України*. 2017. № 83. Ст. 2544.

3. Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання та Порядку надання і користування житловими приміщеннями з фондів житла для тимчасового проживання: постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.2004 № 422. *Офіційний вісник України*. 2004. № 14. Ст. 970.

4. Про внесення змін до порядків, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 р. № 422: постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 20. *Офіційний вісник України*. 2018. № 10. Ст. 364.

5. Порядок формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб та Порядок безоплатного надання у тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 № 582. *Офіційний вісник України*. 2019. № 55. Ст. 1915.

6. Постконфліктне врегулювання для України. Київ: Науково-дослідний і медіаційний «Центр пост конфліктного врегулювання», 2016. 80 с. URL: <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/POST-CONFLICT-block-ukr.pdf>

*Є.С. Градобоєва,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу
економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ*

ДЕЯКІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Необхідність задоволення потреб населення міст на постконфліктних територіях якісними послугами сфери життєдіяльності, важливість зменшення негативного впливу її об'єктів на довкілля, безпосередній зв'язок сфери зі сталим соціально-економічним розвитком як територій, зачеплених конфліктом, так і в цілому країни, актуалізують питання відновлення об'єктів і мереж сфери життєдіяльності міста на цих територіях, а також підвищення ефективності господарювання та активізації інноваційного розвитку відповідних підприємств міського господарства. Адже підприємства міського господарства сфери життєдіяльності на постконфліктних територіях, поряд із накопиченими традиційними проблемами господарювання, пов'язаними із критичним станом значно зношених об'єктів і мереж комунальної інженерної інфраструктури, потерпають від наслідків озброєного протистояння, включаючи їх пошкодження та руйнацію. Це, в свою чергу, призводить не тільки до зменшення надійності та погіршення якісних параметрів надання послуг підприємствами міського господарства сфери життєдіяльності, а й завдає значної шкоди стану навколишнього середовища як міст на постконфліктних територіях, так і сусідніх міст і регіонів.

Так, зокрема, станом на 2018 р. 54,6 % (8362,2 км) із загальної протяжності водопровідних мереж (15313,7 км) та 58,9 % (2806,4 км) із загальної протяжності каналізаційних мереж (4761,5

км) Донецької області є ветхими та аварійними. Це призвело до зростання у Донецькій області в 2018 р. показника аварійності з 70,4 до 85,3 аварій на 1 км каналізаційної мережі, а також до збільшення обсягів непродуктивних витрат та втрат води, що склали 41,2 %, та були одними з найбільших по країні. Також сумнівне лідерство по Україні за результатами 2018 р. займає Донецька область і за показником обсягу скидання забруднених стічних вод, де скидається 185,6 млн куб. м (або 17,93 % від загального обсягу скидів в області) [1, с. 36, 38]. Аналогічною є ситуація зі станом об'єктів і мереж сфери життєдіяльності в Луганській області, що характеризується вкрай негативними показниками: мережі водопостачання на 50 % є застарілими і аварійними, мережі каналізації – на 57 %, теплові мережі – на 42,4 % [1, с. 39; 2]. Найгіршими показниками регіон характеризується також в сфері поводження з побутовими відходами. За даними Міністерства розвитку громад та територій України, у Донецькій області в 2019 р. мали місце найбільші обсяги дотаційного фінансування сфери поводження з побутовими відходами (191 млн грн), а у Луганській області відмічено найгірший по країні показник охоплення населення послугами з вивезення побутових відходів (62,9 %) [3].

Зазначене підкреслює гостроту та доводить першочергову необхідність вирішення питань, пов'язаних із відновленням пошкоджених (зруйнованих) і заміною значно зношених об'єктів і мереж комунальної інфраструктури сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях, а також із стратегічним плануванням її розвитку з урахуванням потреб модернізації підприємств міського господарства сфери, що потребує реалізації відповідних інноваційно-інвестиційних проєктів зі значними обсягами капіталовкладень.

При цьому, відновлення інфраструктури сфери життєдіяльності міст на постконфліктних територіях та в цілому інноваційні засади її функціонування і розвитку виступають пріоритетними напрямками та завданнями відповідної державної і

місцевої політики. Це, зокрема, визначено 75 і 76 кроками Плану пріоритетних дій Уряду на 2020 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.09.2020 № 1133-р, а також задекларовано в Державній цільовій програмі відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 1071, за стратегічною компонентою відновлення критичної інфраструктури зокрема у сферах енергетики, транспорту, водопостачання та водовідведення, екологія та охорона навколишнього природного середовища, та в Плані заходів із організації відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів соціальної і транспортної інфраструктури, житлового фонду та систем забезпечення життєдіяльності на території Донецької та Луганської областей, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 1002-р, Стратегіях розвитку Донецької області на період до 2027 року та Луганської області на 2021-2027 роки [2; 4]. Одним із завдань за напрямом «Відновлення та розбудова територій, структурна перебудова економік регіонів, що постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки виступає забезпечення сталого водопостачання населених пунктів, сприяння залученню інвестицій для розвитку інноваційного виробництва [5]. Крім цього, як зазначається в аналітичних матеріалах до Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки, «...пріоритетність в державній підтримці надаватиметься інфраструктурним проєктам у сфері енергетики, транспорту та житлово-комунального господарства. Продовжуватиметься активна співпраця з міжнародними фінансовими організаціями та країнами-партнерами у напрямі залучення кредитних коштів для впровадження пріоритетних державних інвестиційних проєктів, спрямованих, зокрема, на розширення та підвищення якості транспортної та енергетичної інфраструктури, відновлення регіонів, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації, у тому числі

відновлення тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях...» [6].

Утім, щоб залучити інвесторів до проєктів, пов'язаних з відновленням і модернізацією комунальної інфраструктури та підприємств сфери життєдіяльності українських міст на постконфліктних територіях, Уряду необхідно запропонувати їм привабливі, стабільні, прозорі та передбачувані умови господарювання. Створити передумови для цього можливо, зокрема, шляхом впровадження методології стимулюючого *RAB*-регулювання (англ. *Regulatory Asset Base* – регульована база інвестованого капіталу), яка широко застосовується в Європі та є системою довгострокового тарифоутворення, основною метою якої виступає залучення інвестицій у розвиток і модернізацію об'єктів і мереж інфраструктури (що є надважливим за умов відновлення сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях), а також стимулювання ефективності витрат та мотивація суб'єктів господарювання до їх зниження. Це сприятиме зниженню ризиків інвестування у відновлення інфраструктурних мереж і модернізацію підприємств міського господарства сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях, завдяки визначеності інвесторів щодо майбутніх грошових потоків, а також створюватиме передумови максимізації прибутку на вкладений капітал. При цьому модель *RAB*-тарифів, заснована на практиці європейських країн, має передбачати єдину базу активів, на яку нараховуватиметься ставка доходності (повернення інвестицій), визначена на рівні середньозваженої вартості капіталу (*WACC*) з перерахунком раз на рік, або перед початком регуляторного періоду [7].

Проблемним питанням, що вимагає першочергового вирішення, є оподаткування інвестицій, які спрямовані на модернізацію основних фондів і відновлення та капітальне переозброєння підприємств міського господарства сфери життєдіяльності на постконфліктних територіях. Зокрема, за умов критичного рівня зношеності, пошкодження та руйнації об'єктів і

мереж комунальної інфраструктури сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях, що обумовлює нагальну потребу в їх відновленні та заміні, модернізації устаткування підприємств сфери, значно підвищуватиметься питома вага амортизації в структурі витрат, неминуче призводячи до стрімкого збільшення собівартості послуг життєдіяльності, податку на додану вартість і, відповідно, тарифів для населення. Для попередження зазначених процесів і недопущення негативних наслідків їх дії доцільним представляється розгляд відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування можливості скорочення податкового навантаження для підприємств, які здійснюватимуть крупні інноваційно-інвестиційні проєкти в сфері життєдіяльності на постконфліктних територіях в умовах її відновлення (особливо пов'язані з впровадженням маловідходних, ресурсозберігаючих інноваційних процесів). Тобто, слід визначити умови оподаткування в сфері життєдіяльності на постконфліктних територіях, закріпивши на перспективу рівень навантаження на потенційного інвестора.

Таким чином, як зазначена специфіка функціонування сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях, так і визначені особливості умов господарювання підприємств сфери потребують обов'язкового врахування при формуванні та, за необхідності, корегуванні стратегії відновлення та розвитку цих територій в цілому та їх сфери життєдіяльності зокрема.

Список літератури

1. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2018 році. Київ, 2019. 351 с.
URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/Natsionalna-dopovid-za-2018-rik.pdf>
2. Стратегія розвитку Луганської області на 2021 – 2027 роки: затверджено Розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 26.03.2020

№ 246. *Луганська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт.* URL:

http://loga.gov.ua/oda/documents/official/pro_zatverdzhennya_strategiyi_rozvitku_luganskoyi_oblasti_na_2021_2027_rocki

3. Стан сфери поводження з побутовими відходами в Україні за 2019 рік. *Міністерство розвитку громад та територій України. Офіційний сайт.* URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sfery-povodzhennya-z-pobutovymy-vi/>

4. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року: затверджено Розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 17.02.2020 № 147/5-20. *Донецька обласна державна адміністрація. Офіційний сайт.* URL: <https://dn.gov.ua/strategiya-rozvitku-doneckoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku>

5. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>

6. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 №671. *Офіційний вісник України.* 2020. № 63. Ст. 2049.

7. Коен А. Інвестори можуть покинути Україну, якщо країна не перейде на RAB-тариф. *Україна Комунальна.* 2020. URL: <http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/jekspert-nvestori-mozhut-pokinuti-ukrajinu-jakshho-krajina-ne-perejde-na-rab-tarif-60574>

Т.С. Гудіма,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу
проблем модернізації господарського права
та законодавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ

О.О. Кульга,
кандидат економічних наук, докторант,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ

ПИТАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ НА ПІДКОНТРОЛЬНИХ УКРАЇНІ ТЕРИТОРІЯХ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Питання працевлаштування молоді на підконтрольних Україні територіях Донецької та Луганської областей є запорукою їх економічного розвитку, особливо в умовах військового конфлікту. Важливу роль в цьому процесі відіграють університети. Саме вони формують трудовий потенціал, готуючи кваліфіковану робочу силу, яка в майбутньому буде створювати суспільний продукт, забезпечують можливості збільшення науково-технічного потенціалу регіону. Втім на сьогодні спостерігається зворотня ситуація. Дисбаланс між ринком освітніх послуг та ринком праці на підконтрольних Україні територіях Донецької та Луганської областей, який проявляється у домінуванні пропозиції над попитом, перевищенні попиту на окремі спеціальності та відсутності його на інші, негативно впливає на їх (територій) економічний стан і знижує рівень економічної безпеки закладів вищої освіти. У результаті значна частка фахівців, які здобувають вищу освіту, не працевлаштовується за фахом, мігрують в інші регіони України та закордон.

Однією з причин незбалансованості розвитку ринку праці регіону є відсутність бажання молоді здобувати професії, що

користуються попитом серед роботодавців. Зокрема, при обранні професій випускники шкіл, в більшості випадків, майже не орієнтуються на наявну поточну затребуваність отриманого фаху, зосереджуючи свою увагу на можливість фінансового благополуччя після отримання робочого місця. При цьому, зважаючи на низький рівень інформованості щодо ринку праці, молодь хибно думає, що та чи інша професії принесе їм гідну оплату праці.

Незбалансованість між попитом і пропозицією кадрів на ринку праці в певній мірі пов'язана і з відсутністю ефективної взаємодії між діяльністю закладів вищої освіти та потребами реального сектора економіки. На сьогодні бізнес є одним з найважливіших і реальних замовників на фахівців. В умовах нестачі кваліфікованих кадрів, в тому числі, в вузькопрофільних областях знань, представники бізнесових кіл починають активно заповнювати дефіцит знань «власними зусиллями» або через нові форми додаткової освіти – друга вища освіта, курси підвищення кваліфікації, семінари, бізнес-школи тощо. Ці освітні форми набагато швидше орієнтуються на потреби сучасного суспільства, на появу нових галузей і виробництв, ніж традиційна п'ятирічна освіта. *А тому робота з формування контингенту студентів та збереження інтелектуального потенціалу повинна розпочинатися із встановлення тісної співпраці закладів вищої освіти з роботодавцями регіону.*

Відсутність якісної освіти та підходящої роботи (з конкурентоспроможною оплатою та умовами праці тощо) є каталізатором міграції молоді (зокрема, як студентів так і молодих вчених) до пошуку освіти/роботи за кордоном. Наближення до зони воєнного конфлікту ще більше активізує вищезазначений процес.

Популяризація навчання за кордоном активно проводиться закордонними ЗВО та фірмами-посередниками на території регіону у школах, громадському транспорті, виставках освіти. До цього додається загальне поширення переконаності в кращому житті за

кордоном. В результаті, іноземна освіта стає чимось бажаним, попри переваги та недоліки, які з цим пов'язані.

Питанню виїзду української молоді на навчання за кордон лише нещодавно почали приділяти увагу в Україні. Бракує якісних досліджень у цій сфері та відповідної статистичної інформації.

Втім і без того є зрозумілим, що саме відсутність робочих місць і достойного заробітку сприяє відтоку молоді та пошуку можливості до працевлаштування за кордоном. Саме тому стратегічна освітня політика повинна забезпечувати надання молодим фахівцям робочих місць, відповідно до рівня їх професійної підготовки і з урахуванням можливостей національної економіки. Однак, пріоритетність ролі попиту на ринку праці в досягненні цієї мети не є безумовною. Досягнення ринкової рівноваги є можливим в умовах ідеальної ринкової економіки. В реальних же умовах діють різні виняткові чинники, які вносять свої корективи і з якими необхідно рахуватися.

Так, відносний надлишок фахівців з вищою освітою на ринку праці з точки зору об'єктивних економічних законів вимагає скорочення кількості вузів, набору студентів, витрат на освіту. Однак соціокультурний аналіз цієї проблеми свідчить про те, що такі дії скоротять інтелектуальний потенціал суспільства, негативно позначаться на його якості, стануть стримуючим фактом економічного зростання і, нарешті, це протирічитиме об'єктивним процесами суспільного прогресу – формуванню інформаційного суспільства та економіки знань. *Зважаючи на вищезазначене, необхідно не скорочувати, а переорієнтувати розвиток вищої освіти, створювати механізми узгодження пропозиції освітніх послуг і потреб ринку праці, займатися стратегічним плануванням розвитку даної сфери.*

Особливу увагу пропонується приділити і програмному підходу, зокрема у вирішенні низки проблем у сфері міграційної політики. Вбачається за доцільне розробити в регіонах Луганської та Донецької областей, охоплених найбільш масовою трудовою та інтелектуальною міграцією, програми сприяння поверненню та

реінтеграції мігрантів. Саме програмний метод слід покласти в основу правового механізму сприяння збереження інтелектуального потенціалу регіону.

*Б.В. Дерев'янко,
доктор юридичних наук, професор,
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького юридичного інституту
МВС України, м. Кривий Ріг*

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ Й ЕКОНОМІКИ ОКРЕМИХ РАЙОНІВ ДОНБАСУ ТА НАГІРНОГО КАРАБАХУ

Конфлікт у східній частині України триває сьомий рік. І перспективи щодо його подолання найближчим часом відсутні. Конфлікт у Нагірному Карабаху триває з початку 1990-х років. Менше місяця триває «гаряча» фаза цього конфлікту, проте тут є перспективи його врегулювання або завершення та відновлення соціальної сфери і розвитку економіки у майбутньому. У цьому полягає відмінність із конфліктом у Донбасі. Відновити інфраструктуру міст, а головне містечок, селищ та сіл Донецької і Луганської областей, які сьогодні не підконтрольні Уряду України, довести її хоча б до рівня 2013 р., не буде можливим до повернення законної, визнаної ООН та іншими державами, влади. При цьому інфраструктура та потенціал великих міст – Донецька, Луганська, Макіївки, Горлівки та інших можуть бути відновлені достатньо швидко. Інфраструктуру, а особливо економічний потенціал невеликих населених пунктів відновити буде вкрай складно, нерентабельно і навряд чи доцільно. Конфлікт у Нагірному Карабаху може завершитися протягом найближчих місяців. Сьогодні складно сказати на яких умовах це буде зроблено, але

скоріше за все територію невизнаної НКР буде в певних частинах розділено між урядами Вірменії та Азербайджану, або повністю закріплено за урядом Азербайджану, а такий розподіл та закріплення буде визнане ООН та абсолютною більшістю інших держав. У такому випадку одразу стане можливим відновлення територій, постраждалих від наслідків військових дій. Мінусом Нагірного Карабаху можуть стати більш численні руйнування, ніж у Донбасі. А плюсом – менша густота населення та об'єктів інфраструктури, а також майже повна відсутність об'єктів промисловості, які б довелося відновлювати, чого не можна сказати про індустріальний Донбас.

Відновлення економіки Донбасу потребує великих інвестицій. До того ж значних коштів потребує відновлення добробуту населення. Нагірний Карабах внаслідок «гарячої» фази конфлікту потенційно може отримати шанс на розвиток економіки, вливання значних інвестицій як із європейських держав, так і з Туреччини та азійських держав, індустріалізацію, розвиток інтернет-технологій тощо. Плюс може легітимізуватися заготівля лісу, видобуток та обробка будівельного каміння, поживитися туризм. Наявної у Нагірному Карабаху електричної енергії (зокрема генерованої Тертерською (Сарсангською) гідроелектростанцією) вистачить на поживлення промисловості. Кількість населення Нагірного Карабаху однозначно визначити не можна, проте вона не є більшою за 170 тис. осіб. А тому для забезпечення добробуту людей треба у разі менше коштів, ніж для забезпечення добробуту більш ніж 1,5 млн осіб на непідконтрольних уряду України територіях Донецької та Луганської областей.

Одразу з відновленням Урядом України контролю над усією територією Донецької та Луганської областей постануть питання забезпечення життєдіяльності населення та підтримки виробничої сфери. Стосовно першого питання слід зазначити, що сьогодні на території України, підконтрольній уряду, проживає як мінімум 1,5 млн. переселенців з непідконтрольних територій. Вони отримують державну допомогу. Раніше нами вказувалося на окремі недоліки

законодавства про соціальну допомогу ВПО та можливості залучення їхніх коштів до роботи у банківській системі України [1]. Зокрема нами наголошувалося на недоцільності прив'язки надання соціальної допомоги ВПО до відсутності у них депозитів в українських банках у розмірі, що перевищує розмір у 25 прожиткових мінімумів доходів працездатних громадян [1, с. 214-215]. У будь-якому випадку кошти, що надаються державою для ВПО, є дріб'язком у порівнянні із тими сумами, які потрібні для підтримки життя і здоров'я людей на територіях, що сьогодні не підконтрольні уряду. Зрозуміло, що тут на допомогу можуть прийти міжнародні благодійні організації та усілякі закордонні й українські благодійні фонди.

Друге питання, яке стосується постконфліктного відновлення промислового потенціалу нині непідконтрольних територій Донбасу, є набагато складнішим. Зробити це швидко і без великих фінансових вливань буде неможливо. З іншого боку, у сучасному світі отримання енергії від спалювання вуглеводнів відходить у минуле. Використання енергії кам'яного вугілля у країнах ЄС визнано брудним виробництвом і заборонено. До того ж, через геологічні особливості видобуток вугілля абсолютною більшістю шахт і копалень Донбасу є нерентабельним. Можна згадати відомі на весь світ назви великих заводів та комбінатів металургійної і хімічної промисловості, компаній з виробництва побутової техніки, новітньої зброї і транспортних засобів, які сьогодні розграбовані, новітнє обладнання вивезено на російську федерацію, а старе переплавлено як металобрухт.

Наведене вище говорить про економічну недоцільність відновлення більшості підприємств Донбасу. Крім цього, після завершення конфлікту Україні випаде унікальна нагода спробувати відносно швидко перепрофілювати промисловий регіон у напіваграрний із меншою у порівнянні із 2013 р. кількістю мешканців, родючими землями та більш розвиненою у порівнянні із попередніми роками переробкою сільськогосподарської продукції з доведенням її до кінцевого споживача.

Звільнити від териконів родючі землі можна за посередництва різноманітних технологій. Найпростішою є спалювання у ТЕС відходів видобувної промисловості замість чистого вугілля із додаванням кисню або застосуванням інших хімічних та фізичних технологій. Ця технологія є брудною і не дешевою, проте не вимагає далекого транспортування відходів і може бути достатньо швидко реалізована. Більш складні технології можуть передбачати завантаження і транспортування відходів видобувної промисловості залізничним транспортом до іншої країни (скоріше за все КНР), де за допомогою приладів, фахівців і способів, вигаданих у Японії чи США, ці відходи будуть подрібнені і повністю перероблені. В обох випадках шахтарі із закритих і законсервованих шахт і копалень можуть бути працевлаштовані на роботах із демонтажу териконів. Зрозуміло, що усі заходи та можливі програми постконфліктного відновлення промислового потенціалу та перепрофілювання економіки регіону Донбасу мають спиратися на комплексне застосування засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, які будуть ці заходи вживати і програми реалізовувати. При цьому застосовуватися мають не лише засоби, названі у ч. 2 ст. 12 Господарського кодексу України [2], але й інші, визначені спеціальним господарським законодавством.

Список літератури

1. Derevyanko B., Zozulia Ye. and Rudenko L. Money assets of internally displaced persons as financial resources of commercial banks. *Banks and Bank Systems*. 2017. № 12(4). P. 211-217. doi:10.21511/bbs.12(4-1).2017.09
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.

*Л.О. Долгополова,
Міжрегіональне управління
Національного агентства України
з питань державної служби у
Донецькій та Луганській областях, м. Краматорськ*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Міжрегіональне управління Національного агентства України з питань державної служби здійснює повноваження на території Луганської та Донецької областей – східних регіонів, які належать до постконфліктних територій внаслідок збройного конфлікту і поточної суспільно-політичної ситуації в Україні. Концепція адміністративної реформи України, затверджена Указом Президента України від 22.07.1998 № 810/98 [1], й інші керівні документи встановлюють, що адміністративне реформування має охоплювати і реформування державної служби, і служби в органах місцевого самоврядування (публічної служби). Професійний розвиток державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування – один із основних напрямів підвищення ефективності державного управління, і тому він входить до ключових пріоритетів діяльності Національного агентства України з питань державної служби.

Стратегією реформування державного управління України на період до 2021 р. [2] одним із пріоритетів реформування державної служби та управління людськими ресурсами в державних органах визначено саме реформування системи професійного навчання державних службовців.

На виконання Стратегії реформування державного управління Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших

заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад [3], метою якої є визначення напрямів, механізмів та строків формування ефективної системи професійного навчання державних службовців, яка забезпечить підвищення рівня їх професійної компетентності, буде зорієнтована на потреби особистості у професійному розвитку протягом усього життя. Ухвалення Концепції і Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих держадміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад [4], визначили фактично нову рамку функціонування системи професійного навчання.

Виконання поставлених задач на постконфліктних територіях стикається з низкою особливостей, притаманних саме Донецькій і Луганській областям.

Державні органи, які у 2014 р. знаходились на тимчасово непідконтрольній території і які були переміщені на підконтрольну українській владі територію, мали відновити свою діяльність в повній мірі, починаючи інколи фактично з нуля. Постало гостре питання пошуку професійних кадрів у найкоротші строки. В результаті сталися непоодинокі випадки, коли на державну службу прийшли люди без досвіду і без уявлення про принципи, основи і специфіку державної служби. Від початку і дотепер спостерігається плінність кадрів в органах державної влади Донецької і Луганської областей. На плінність кадрів додатково нашаровується відсутність житла для осіб, які були переміщені з тимчасово окупованих територій, та інші побутові проблеми.

Відсутність в обох областях Регіональних центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, які не відновили свою діяльність після 2014 р., призвело до того, що професійне навчання держслужбовців в Донецькій і Луганській областях здійснюється через систему закладів освіти, установ, організацій, незалежно від

форми власності, які мають право надавати відповідні освітні послуги. Отже, підвищуються і вимоги до якості їх надання. Більшість таких навчальних закладів – це переміщені з тимчасово непідконтрольних українській владі територій, які стикнулися з аналогічними органам державної влади кадровими й організаційними проблемами, зокрема, нестачею кваліфікованих викладацьких кадрів, які б володіли необхідними компетентностями організації та проведення навчання для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. При цьому адміністративна і фінансова децентралізація, що активно проваджується в Україні, доповнені специфікою суспільних процесів на постконфліктних територіях, потребують докорінного оновлення навчальних програм професійного навчання державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Викладене наразі призвело до того, що тільки поодинокі заклади вищої освіти спроможні та бажають взяти участь у конкурсному відборі виконавців державного замовлення на підготовку здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» галузі знань «Публічне управління та адміністрування» та підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників, посадових осіб місцевого самоврядування. Не менш важливим є той факт, що у державних органів практично не передбачені кошти на навчання та підвищення кваліфікації держслужбовців.

Наразі унікальним для сучасної України є факт функціонування у Донецькій і Луганській областях військово-цивільних адміністрацій (ВЦА), які, відповідно до ст. 1 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» [5], є тимчасовими державними органами у селах, селищах, містах, районах та областях, які виконують повноваження державних адміністрацій та відповідних обласних та районних рад. Більшість з них були утворені у 2015 р., проте функціонують і зараз. А з урахуванням

того, що у Луганській та Донецькій областях на деяких територіях місцеві вибори не будуть проведені, то будуть, ймовірно, утворені і нові ВЦА. На обласні та районні ВЦА поширюється також дія законів «Про місцеві державні адміністрації» [6], «Про державну службу» [7]. При цьому Законом України «Про державну службу» визначено, що на посади державної служби призначаються особи за конкурсною процедурою. Проте Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» надає право керівникам таких органів призначати на посади без обов'язкового проведення конкурсу. Норма, що була актуальною у 2015 р., діє і зараз, применшуючи важливість та прозорість процедури конкурсного відбору.

Крім того, утворилася правова прогалина щодо визначення статусу осіб, які працюють у ВЦА населених пунктів. До них не застосовуються положення Закону «Про службу в органах місцевого самоврядування» [8], у зв'язку з чим їм не присвоюються ранги посадових осіб місцевого самоврядування, а періоди роботи в ВЦА не зараховуються до стажу служби в органах місцевого самоврядування.

Таким чином, формування потенціалу державно-управлінських кадрів на постконфліктних територіях потребує вирішення кількох нагальних завдань:

- підвищення рівня професійної компетентності державних службовців з урахуванням особливостей їх діяльності на території Донецької і Луганської областей;
- збільшення обсягів бюджетних коштів, передбачених на навчання та підвищення кваліфікації держслужбовців на постконфліктних територіях;
- усунення суперечливості правових актів України у частині, що визначає статус осіб, які працюють у ВЦА населених пунктів.

Список літератури

1. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи України: Указ Президента України від

22.07.1996 № 810/98. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98/>

2. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 № 474 (в редакції від 18.12.2018 р. 1102-р) - URL:
https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reform%20office/01_strategy_ukr.pdf

3. Про схвалення Концепції реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.12.2017 № 974-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-shvalennya-konserciyu>.

4. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-п#Text>

5. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>

6. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

7. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

8. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>

L. Zharova,
Dr of Sci Economics,
University of Economic and Humanities, Bielsko-Biala, Poland

CITIES RESTORATION AS POINT OF GROWTH IN POST CONFLICT REALITIES

The world is in the throes of a sweeping population shift from the countryside to the city. The global urban population is growing by 65 million annually, and for the first time in history, more than half of the world's population is now living in towns and cities. Underpinning this transformation are the economies of scale that make concentrated urban centres more productive [1]. This productivity improvement from urbanization has already delivered substantial economic growth and helped radically reduce poverty in countries such as China. The expansion of cities has the potential for further growth and poverty reduction across many emerging markets. Urbanization will be one of this century's biggest drivers of global economic growth. The MGI Cityscope [2] is a database of more than 2.000 cities around the world that allows us to understand the evolving shape of global urban economies; extract many different city rankings and groupings by region, variable, and target market; and test the growth momentum that comes from doing business in particular geographies.

City network effects stimulate economic growth. Large cities are usually at the centre of a cluster of smaller cities, and network effects spur economic growth and productivity. The Fig. 1 shows that Ukraine belongs to the territories of high urban development, that mean that country can benefited from this not only in general socio-economic growth, but also on the level of restoration of territories after the conflict.

Fig 1. The City 600: MGI’s Cityscope identifies the world’s fastest-growing megacities and middleweights [Source: McKinsey Global Institute Cityscope 1.0].

The approach based on reconstruction the territory to the point “as before” does not work properly. In particular, the closing of the least profitable enterprises on the territory, reduction of production and the size of the workforce are relatively successful parts of the traditional renovation process. The main failure of this traditional approach is continued lack of profitability, despite numerous debt adjustments. The instrument, which is widely recognized as the most successful during that period (so called Social Package), did not prevent substantial social costs, mostly inactivity or unemployment among former workers. Although the regions could regain a relative prosperity, selected local communities still suffer from unemployment, poverty or social exclusion.

The renovation of social and economic life on the post conflict territories should be oriented not on restoring the previous way of life but on building something new and innovating, that allows to overcome such problems as:

- During the time of conflict the country economic was adopted to functioning without full participation of these territories;

- The territories under the conflict itself also have undergone significant changes that made it impossible for them to fully restore the before conflict format;
- Social and economic problems (including those that connected with coal mining industry) could be solved under the new regional policy.

The renovation processes should take into account the differentiation of communes in terms of their economic potential and social situation. Territories destroyed by war activities damage could covered vast areas and made them unattractive for both inhabitants and investors [3]. The entitlements defined by the reform could be insufficient to enable the local authorities to undertake the complex revitalization activities in the most devastated cities [4]. In this context, the level of intervention chosen by the policy-makers also should be considered controversial – a wider regional policy for Region, rather than the local, commune-based intervention, could have a bigger potential for alleviating the negative social consequences of employment restructuring.

The main threats of the policy-making process on renovation the territories could include:

- Political instability, the fragmentation of political parties and the strong social tensions created barriers for the long-term sustainable programs.
- The early retirement schemes and the generous redundancy payments allowed for supporting vulnerable groups popular but not always work well as soon as they course greater social problems –professional inactivity or unemployment among the regional citizens.
- The late recognition of the role of regions and local communities, their low financial support and lack of bottom-up initiatives related with low social capital.

For summarizing, we formulated main possibilities for successful renovation of the territories with focus on development.

The policy-making process should include the regional aspect of territory restructuring. There is the need to go beyond narrow sectoral and territory thinking and defined the problem as a regional issue as an important shift in it conceptualizing.

For avoiding discretely the strategy based on viable evaluation instruments could have been perceived as basis for consensus, should be developed. Therefore, the bottom line of such strategy should be a thorough, scientific evaluation of communities and territories undergoing renovation processes.

It is therefore important to ensure the parallel pathways of development, both at the local and regional level, to follow up on cities development as a basis for territory restoring.

List of references

1. Richard Dobbs, Sven Smit; Jaana Remes; James Manyika; Charles Roxburgh; Alejandra Restrepo. Urban world: Mapping the economic power of cities. McKinsey Global Institute, 2011. 62 p.
2. McKinsey Global Institute Cityscope 1.0.
3. Krzysztofik R., Runge J. & Kantor-Pietraga I. An introduction to governance of urban shrinkage. A case two Polish cities: Bytom and Sosnowiec. Sosnowiec: Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, 2012. 129 p.
4. Szpor Aleksander and Ziółkowska Konstancja. The Transformation of the Polish Coal Sector. The International Institute for Sustainable Development, 2018. 21 p.

*Л.О. Жилінська,
доктор економічних наук, доцент,
Дніпровський національний університет
залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна,
м. Дніпро*

СТРАТЕГІЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СФЕР ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Упродовж 2014-2020 рр. умови та особливості життєдіяльності міст Донбасу кардинально змінилися, наразі вони знаходяться під окупацією, рівень та умови життя погіршено внаслідок руйнування житлових будівель і споруд, інфраструктури, вимушеного зупинення діяльності суб'єктів господарювання, демонтажу та вивезення обладнання до РФ та інше. Нагальним питанням для відновлення умов життєдіяльності на постконфліктних територіях є реалізація комплексних заходів з реконструкції житлово-комунальної інфраструктури, виробничих та соціальних об'єктів у прилеглих регіонах, зайнятості осіб, що постраждали від бойових дій.

Стратегія реінтеграції Донбасу потребує змістовної розробки з урахуванням, з одного боку, ресурсів і потенціалу території, можливостей зовнішньої допомоги, а з іншого – динаміки і особливостей протікання процесів на тимчасово окупованих територіях, геополітичних тенденцій на регіональному і світовому рівнях [1]. Найбільш перспективним, є сценарій залучення інвестиційних ресурсів на якісно новій, інноваційній основі шляхом покрокового впровадження моделі управління містом «SMART-city». Оскільки застосування класичних антикризових підходів не забезпечить нагального результату та стрибку у соціально-економічному зростанні. Досвід країн, що успішно розвиваються, свідчить саме про ефективність SMART підходу до місцевого управління та сприяння динамічному розвитку

конкурентоспроможних, бюджетоутворюючих підприємств міста. Немає сенсу вкладати кошти у відновлення потенціалу міст довоєнного періоду, оскільки за цей час стрімко розвиваються технології у всіх сферах, складність питання полягає у реалізації стратегії швидкого, повномасштабного відновлення розвитку стрімкого типу. Точками зростання виступатимуть впровадження структурних елементів концепції «SMART-city» у сфери життєдіяльності постраждалих територій.

Згідно прогнозів ООН до 2030 р. процеси урбанізації призведуть до 80 % проживання населення Землі у містах [2]. Кожну неділю 1 млн чоловік по усьому світу покидає сільську місцевість, тому за такої тенденції якість місцевого середовища є ключовим критерієм успіху у перерозподілі інвестицій та інтелектуального капіталу. Наразі за людський та інвестиційний капітал конкурують між собою не країни, а окремі міста. Питання комфорту та якості сучасних міст є дуже актуальними.

В Україні діє низка нормативно-правових актів, які можуть визначати і закладати передумови для розвитку «розумних міст»: закон «Про Національну програму інформатизації»; «Про захист персональних даних»; «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр»; Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020; Концепція «Київ смарт сіті 2020» (Київської міської ради); Концепція розвитку електронної демократії в Україні; Концепції розвитку електронного урядування в Україні; Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. та інші [3]. Втім, стратегічні макроекономічні документи у переважній більшості носять декларативний характер, адже питання практичної реалізації окремих завдань вимагають значного фінансування та кадрового забезпечення, що в умовах дефіциту в усіх сферах країни вкрай складно здійснити на необхідному рівні.

Так, за даними [2] концепція «SMART-city» в тому чи іншому вигляді реалізована в 2500 містах по всьому світу. Однак шведська ІТ-компанія *Easy Park* в своєму відомому рейтингу

«SMART-city» *industries* виділяє всього 500 розумних міст. Втім є достатня кількість скептиків, які відзначають, що цілісна концепція «SMART-city» мало де реалізована.

Для визначення доцільності застосування розвитку концепції «SMART-city» до завдань відновлення та розвитку Донецчини та Луганщини, пропонується оглянути проблемні питання та умови, в яких протікають їх процеси життєдіяльності. Так, за результатами опитування [4] встановлено, що найгострішими є наступні проблеми для населення різних вікових груп (14-25 років, 26-60 років, 61+): продовження та наслідки бойових дій (81-83 % респондентів різних вікових груп), лише часткова зайнятість та низький рівень заробітної плати (40-54 %), зруйновані дороги (37-43 %), високий рівень злочинності (4-12 %) та корупції (20-28 %), високий рівень доступності до наркотичних препаратів (10-15 %), не відповідний стан соціальної інфраструктури (молодіжної, для дозвілля, для маломобільних груп) (22-25 %), забрудненість довкілля (повітря, річок, моря, земель, побутове сміття, безпритульні тварини (12-25 %) [4]. Відповідно до результатів опитування регіональна влада визначила план-заходів за пріоритетністю у наступній послідовності: покращення інфраструктури (дороги, водоводи, лікарні, школи тощо), залучення інвестицій, відновлення екосистеми, зайнятість молоді, ефективно управління, розвиток малого та середнього підприємництва, відновлення фахового (кадрового та інтелектуального) потенціалу, розвиток соціальної єдності, покращення взаємодії між громадами, покращення доступності середовища для маломобільних громадян [4]. Таким чином, є чітко визначені потреби забезпечення необхідного рівня життєдіяльності міст на пост конфліктних територіях. В свою чергу, зазначені напрями та сфери життєдіяльності включені та охоплені концепцією «SMART-city», що доводить доцільність її застосування з метою відновлення потенціалу територій та досягнення технологічного зростання.

Концепція «SMART-city» заснована на взаємодії 6 основних структурних елементів: розумна економіка, мобільний доступ,

розумне середовище, розумна житлова середа, прогресивні люди, сучасне управління, що цілком забезпечує гарантоване вирішення завдань щодо відновлення та розвитку сфер життєдіяльності міст на постконфліктних територіях. Орієнтація управління містами на концепцію «SMART-city» дасть змогу змінити статус територій із постконфліктних та дотаційних на «розумні» без проходження проміжних етапів відновлення та розвитку, що, з одного боку, вимагає значно більшого фінансування, з іншого, мінімізує витрати часу на відновлення та пришвидшить отримання майбутніх доходів, розширить перспективи розвитку.

Оскільки сучасні технології визначають ефективні рішення вирішення проблем швидко зростаючого або відновлюючого міста. Управління міським середовищем на основі концепції «SMART-city» і розвиток компетенцій людей передбачає формування центру компетенції по «SMART-city», допомоги у визначенні проектів та у розробці KPI, технологічного та фінансового навчання, освоєння управління змінами, оцінювання результатів за прийнятими рішеннями. Наразі доступні наступні механізми реалізації «SMART-city», наведемо окремі з них:

- державне приватне партнерство з фінансуванням без використання бюджетних коштів (наприклад, м. Астана (Казахстан), апаратно-програмний комплекс фотовідео фіксації і відео аналітики «Сергек»). Модель фінансування – Державне приватне партнерство;

- *collaborative innovation* (спільні інновації) – залучення представників громадськості та бізнесу для рішення місцевих проблем: пропозиції з регуляторних змін, технологічних рішень (наприклад, м. Шимкет, послуга «Електронна черга в дитячий сад»). Модель фінансування – Малий бізнес;

- ініціатива місцевої виконавчої влади. Виявлення потреби і пошук інвесторів для реалізації. Наприклад: система СВІТ РК, яка автоматизує розподіл квартир з державного житлового фонду.

Втім, на шляху до застосування досліджуваної концепції для вирішення проблем міст на постконфліктних територіях існує

безліч перешкод як фінансового, так і людського характеру, що визначатиме темпи та якість соціально-економічного зростання територій, що визначає вектор подальших наукових пошуків.

Отже, можна дійти висновку, що концепція «SMART-city» дійсно актуальна та доцільна для вирішення завдань відновлення та розвитку сфер життєдіяльності міст на постконфліктних територіях. Перевагами її застосування, незважаючи на необхідний значний обсяг фінансування та триваючі бойові дії, є можливість досягнення стрибку у розвитку постраждалих територій у всіх сферах. Основними проблемами для реалізації повномасштабного технологічного прориву залишаються: бойові дії, політична воля, нестача фінансування, фахових спеціалістів як з розробки проектів, так і з безпосередньої реалізації відповідних завдань. Відповідно, можливим є лише здійснювати поступове впровадження окремих положень концепції за напрямками, що є найпріоритетнішими для постконфліктних територій.

Список літератури

1. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Київ, 2019. 144 с. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf
2. World Urbanization Prospects. The 2014 Revision. Highlights. *United Nations*. URL: <https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-highlights.Pdf>
3. Кращі зарубіжні практики розвитку розумних міст та можливості їх імплементації в Україні. 46 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/0f0b6dc03ed47c5ea602ec1803739be7.pdf>
4. Стратегія розвитку Донецької області до 2027 року, затверджена розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 17.02.2020 № 147/5-20. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp->

О.Ю. Ілларіонов,
*старший науковий співробітник відділу
господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН», м. Київ*

ПОСТКОНФЛІКТНЕ (ПОСТОКУПАЦІЙНЕ) ВІДНОВЛЕННЯ АР КРИМ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України від 15.04.2014 № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» датою початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим (далі – АРК) є 20.02.2014. До моменту прийняття згаданого Закону України вже відбулося введення регулярних військових формувань Російської Федерації (поряд із тими частинами, що були дислоковані в АРК відповідно до міжнародних угод між Україною та РФ), силове захоплення адміністративних будівель, об'єктів критичної інфраструктури, стратегічних об'єктів, Керченську паромну переправу, державних підприємств, військових об'єктів та іншої власності держави Україна та окремих суб'єктів господарювання приватної форми власності. Також 16.03.2014 всупереч всім нормам міжнародного права РФ було проведено «референдум», за результатами якого територія АРК була «включена до складу» країни-агресора. Чинне законодавство України не визнає АРК територією, захопленою в результаті конфлікту між Україною та РФ (територія АРК визнається тимчасово окупованою внаслідок збройної агресії Російської Федерації – ст. 2 Закону України від 15.04.2014 № 1207-VII).

Натомість, відповідно до, наприклад, резолюцій Генеральної Асамблеї ООН «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, Україна» № 72/190 від 19.12.2017 визнано, що між Україною і РФ існує **міжнародний збройний конфлікт**, про це свідчать розширені посилання на міжнародне гуманітарне право, отже, АРК є територією, на якій відбувається конфлікт (без відкритого застосування зброї). Надалі ситуація щодо окупації території Криму (разом з окремими районами Донецької та Луганської області) в міжнародних документах трактується як **конфлікт**. Вирішення конфлікту між Україною та РФ пов'язується з, перш за все, деокупацією вказаних територій (у вузькому значенні), та у більш широкому значенні – окрім зазначеного припинення недружніх дій у зовнішньополітичній, економічній, гуманітарній та інших сферах, припинення взаємних спорів у міжнародних інстанціях та майданчиках дво- та багатосторонніх переговорів і консультацій. Тож слід розрізняти постконфліктне та постокупаційне відновлення, адже з деокупацією територій конфлікт між державами може існувати у інших площинах.

Якщо щодо деокупації окремих районів Донецької та Луганської області існує певний переговорний процес («Нормандська четвірка», контактні групи з різних питань в рамках «Мінських домовленостей» тощо), то щодо деокупації території АРК зберігається ситуація «винесення за скобки» у будь-яких переговорних відносинах між сторонами конфлікту, що відтерміновує його на невизначений строк та пов'язує з настанням певних обставин за прикладом деокупації Азербайджаном території Нагірного Карабаху шляхом військової операції (почалася 27.09.2020) за тих обставин, що всі інші (мирні та дипломатичні) засоби були, на думку Азербайджану, за 30 років використаними та, за підсумком, неефективними. І тут постає логічне питання: в який спосіб відбуватиметься деокупація території АРК? Від гіпотетичної відповіді на це питання буде залежати й майбутня стратегія постконфліктного відновлення: від відновлення

зруйнованої та підлаштованої під потреби армії РФ інфраструктури, до повернення АРК у правове поле України.

Питання розгортання військової інфраструктури за рахунок цивільної інфраструктури та приватної власності мешканців на окупованій території АРК неодноразово привертало увагу як окремих країн: США, Великобританії тощо, так і ЄС, а також міжнародних організацій: ООН та ОБСЄ. Окрім цього, входження АРК в іншу економічну систему (валюта, технічні та будівельні стандарти, схеми постачання товарів, стандарти якості товарів, послуг, в т.ч. ЖКГ тощо, ринки збуту товарів – переважно у країнах-членах Євразійського економічного союзу) при тривалій у часі окупації можуть потребувати значних організаційних, фінансових та часових ресурсів у разі деокупації такої території. За цих обставин вже за майже 6,5 років окупації АРК структура економіки (занепад та переорієнтація багатьох галузей) та трудових ресурсів (міграція та еміграція з території півострова, в т.ч. примусові, та такі, що пов'язані із зміною у структурі економіки; за оцінками лідера Кримськотатарського народу, народного депутата України Мустафи Джемільова з 2014 р. на територію АРК було «переселено» не менш як 500 тис. населення із РФ на додаток до вже наявного населення із порушенням українського та міжнародного законодавства) зазнали значних змін та деформацій.

«Лінія розмежування» по адміністративному кордону АРК перетворена на смугу військових укріплень з двох сторін, а отже, на тривалий час виведена з господарського обігу. Тож проблема демілітаризації території АРК (розмінування, знесення укріплень та іншої військової інфраструктури) є нагальною проблемою у постокупаційний період. Звісно, «лінія розмежування» в АРК не має такого вигляду та руйнувань як на Донбасі.

Слід сказати, що на структурні зміни та деформації в економіці окупованої АРК впливають також санкції України, Європейського Союзу та США (і в меншому ступені санкції інших країн). Так, в рамках санкцій збоку України відбуваються: транспортна (крім легкового приватного автотранспорту; всі порти

та аеропорти на території АРК відповідно до рішень Кабінету Міністрів України вважаються закритими), енергетична (територія АРК від'єднана від енергосистеми України), зв'язкова, товарна, фінансова та ін. види блокади півострова.

Також припинено (не розпочато в сезон 2014 р.) постачання води на територію АРК через Північно-Кримський канал, який забезпечував до 85% потреб АРК у прісній воді (як населення, так і промисловості та агропромислового комплексу). 7 років без експлуатації призвели до того, що, на думку окремих фахівців, відновлення каналу може дорівнювати вартості будівництва аналогічної споруди. Канал вже у 2012-2013 р. знаходився не в найкращому стані, втрати води подекуди сягали до 60%. Після деокупації Криму питання стоятиме про нову гідротехнічну споруду [1]. Одночасно з намаганнями тиску на Україну через міжнародні організації з приводу «спровокованої Україною екологічної катастрофи» (за версією пропаганди РФ) у зв'язку з відмовою постачання води каналом, іншими проектами, які фізично та, навіть, теоретично неможливо реалізувати (перекидання води з р. Кубань, опріснення тощо), сама РФ окупацією АРК провокує та наближає настання справжньої екологічної катастрофи (а за умов недостатності водозабезпечення населення ще й підсилює можливість настання епідеміологічної катастрофи). Мова йде про засолення ґрунтів та перетворення північної частини півострова на полупустелю, знищення сільського господарства регіону тощо. Негативний вплив на екологію також матиме безконтрольне буріння свердловин з метою побутового та промислового видобутку прісної води із шарів, які за відсутності підпитки з вод, які потрапляли з каналу, за рахунок природних факторів мали змогу відтворюватися та не зазнавали експлуатації в такому жорсткому режимі. Більш того, зараз окупаційна адміністрація приступила до реалізації проектів, які значним чином вплинуть на екологію всього регіону. Так, в 2020 р. (відповідні наміри були озвучені ще раніше) розпочалися роботи з перекидання води з малих річок (наприклад, р. Коккозка Бахчисарайського району) до

водосховищ. При цьому тут існує «конфлікт інтересів» щодо реалізації цього проекту між двома окупаційними адміністраціями: власне Криму та Севастополя (даний проект реалізується в інтересах останнього при значному супротиві «республіканської» окупаційної адміністрації). Звісно, протести місцевих жителів залишаються проігнорованими.

Продовжуючи тему інфраструктури, слід також відзначити проблему незаконного будівництва об'єктів: від мостів (в т.ч. так званого автомобільно-залізничного переходу через Керченську протоку «Кримський міст»), доріг (в т.ч. «автомобільної дороги федерального значення Керч-Сімферополь-Севастополь «Таврида»), житлової забудови, побудови військових об'єктів тощо.

Ще з літа 2014 р. у пропагандистських цілях почалися поставки тролейбусів російського виробництва. Потім ці моделі почали постачатися до Севастополя, Сімферополя та Керчі. Озвучувалися грандіозні плани щодо закупівлі для Криму 650 автобусів, 270 тролейбусів та 27 трамваїв (функціонують в Євпаторії), та на перспективу ще 813 одиниць техніки впродовж наступних 4 років. Звісно, ці плани не були реалізовані. Раніше на трасу Ялта-Сімферополь, так і до міст Криму постачалися тролейбуси Південмашу, марки «Богдан» та ін. У 2019 р. коли всі перелічені програми вже були забуті, окупаційною адміністрацією було заявлено про закупівлю до кінця 2021 р. до 1000 одиниць громадського транспорту. Звісно, окупований Крим – вітрина «успіхів» проекту «Руській мір». На відміну від окупованих районів Донецької та Луганської області, де, наприклад, в Луганську повністю знищено трамваї, а в Макіївці залишилася лише 1 одиниця тролейбусу на ходу. При тому, що електротранспорт є панацеєю для міст з промисловим навантаженням на екологію. Постачання будь-якої комунальної техніки та транспорту російського виробництва створить тривалу технологічну прив'язку регіону до виробників запчастин РФ та сервісів, адже навіть при тривалому перехідному періоді деокупації АРК відмовитися від

експлуатації такої техніки та швидко її замінити на українські аналоги не вийде.

Будівництво великих інфраструктурних проектів в АРК, окрім шкоди навколишньому природному середовищу, відбувається без дотримання міжнародних технічних норм і стандартів, включаючи і будівельні норми держави-агресора РФ. Такі проекти, як, наприклад, будівництво траси «Таврида» (частково відкрита окупаційною адміністрацією наприкінці серпня 2020 р.), мають передусім військово-логістичне та пропагандистське значення, ніж вирішення нагальних транспортно-логістичних проблем мешканців окупованих територій. Так, місцевими мешканцями ця дорога вже названа «дорогою смерті» з-за величезної кількості ДТП. Окремі експерти такий стан безпеки на дорозі пов'язують з прорахунками у проектування об'єкту. Нерідко з реалізацією таких проектів пов'язані й супутні проблеми, які потребуватимуть рішення після деокупації: для будівництва «Тавриди» було вилучено тисячі земельних ділянок, при цьому така ситуація замовчувалася у ЗМІ. Звісно, є великий «плюс» в реалізації цих проектів за рахунок фінансування державою-агресором, адже після деокупації вони залишаться на території АРК, однак такі проблемні об'єкти потребуватимуть додаткових суттєвих коштів з метою їх приведення до стандартів України.

Окрема тема – правовий статус та подальша доля так званого автомобільно-залізничного переходу через Керченську протоку «Кримський міст». Об'єкт має стратегічно-військове значення (інші «переваги» є другорядними) та збудований поза міжнародним правовим полем (ЄС ті ряд інших країни запровадили проти РФ санкції, а Кабінет Міністрів України ще 01.10.2014 вийшов з угоди з РФ щодо спільного будівництва переходу через Керченську протоку). Крім того, у вересні 2020 р. було повідомлено про остаточне закриття Керченської переправи, яка відіграла значну роль у окупації РФ території АРК. Тож як буде використовуватися перехід через Керченську протоку після деокупації, то тут за відсутності офіційної позиції України (таку позицію вже слід

сформулювати сьогодні) висувалися різними експертними колами ідеї як демонтажу такого об'єкту (з метою знищення військової переваги РФ при існуванні мосту; також міст визнається таким що вже провокує екологічну катастрофу в Азовському морі та з роком у рік лише її поглиблює виступаючи штучною дамбою у сполученні з Чорним морем), так і обмеженого (лише цивільного) його використання.

І це далеко не всі проблеми постконфліктного (постокупаційного) відновлення АРК. Найпроблемнішим питанням буде повернення власності держави України, місцевих громад та приватних юридичних і фізичних осіб, вирішення питань правового статусу незаконно збудованих житлових та промислових об'єктів, в т.ч. на землях заповідного фонду і т.д. і т.п.

Отже, постконфліктне (постокупаційне) відновлення територій України – найактуальніший та найперспективніший напрям для наукових досліджень у галузі господарського права на багато років. Відповідні дослідження сьогодні лише тільки розпочинаються представниками науки господарського права (див., наприклад, статтю В.А. Устименка та Р.А. Джабраїлова «Економічна безпека постконфліктних територій: деякі аспекти правового забезпечення» [2]. Гадається, що і матеріали Круглого столу «Сфера життєдіяльності міста: економіко-правові проблеми постконфліктного відновлення» слугуватимуть підґрунтям для подальших наукових досліджень щодо вирішення цієї проблеми. Російська агресія оголила ряд системних проблем державного управління економікою, основними з яких є відсутність комплексного та перспективного бачення функціонування і розвитку економічною системою держави, недооцінка (або незнання) досвіду вирішення задач відновлення економіки в кризові, особливі періоди, такі як війна, нездатність до генерації своєчасних оперативних рішень. Сьогодні не можна однозначно сказати, коли Україна відновить свою територіальну цілісність та шляхом якого способу деокупації Донбасу і Криму. «Досвід» існування інших окупованих РФ та за підтримки РФ територій не

дає однозначної відповіді на це питання (Нагірний Карабах – 32 роки, Придністров'я – 30 років, Абхазія – 27 років, Південна Осетія – 12 років тощо). Крім того, немає впевненості у правильності шляху відновлення окупованих територій у «доконфліктному» вигляді, економіка регіону суттєво зміниться після деокупації, і в якому напрямі – залежатиме від прийнятих державних рішень. Слід мати на увазі те, що звільнені території все одно граничитимуть з державою-агресором, це ставить під сумнів масовість саме приватних інвестицій як рушійної сили будь-яких перетворень [3, с. 136-137, 139].

Тобто все залежатиме від того, якою буде стратегія постконфліктного відновлення тих чи інших територій. Очевидно, що для Донбасу і Криму вона буде різною (та, навіть, для окремих територій окупованого Донбасу). Оптимальною, на мій погляд, може бути «дзеркальна» стратегія окупації АРК (і Донбасу): поступове повернення в правове поле (відновлення документів на власність, перереєстрація суб'єктів господарювання тощо), в економічне поле (відновлення господарських зв'язків, логістики, енергосистеми, паралельне вживання гривні і валюти держави-агресора) з певним перехідним періодом від 6 міс. до 1,5 року (за прикладом окупації РФ території АРК). При цьому, така стратегія може бути багаторівневою: виконання окремих заходів може бути рознесене у часі.

І на останок, користуючись думкою про те, що деокуповані території вже не будуть такими як раніше, випадає унікальний шанс і «ребрендінгу» цих територій. Наприклад, для АРК актуальним буде зміна, наприклад, прапору, заснованому на кольорах Українського та Кримськотатарського народів. [4].

Список літератури

1. Відновити подачу води Північно-Кримським каналом вже неможливо – еколог. *Інформаційне агентство «Уніан»*. URL:

<https://www.unian.ua/ecology/zasuha-v-krimu-ekolog-ociniv-stan-pivnichno-krimського-kanalu-11166563.html>

2. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Економічна безпека постконфліктних територій: деякі аспекти правового забезпечення. *Економіка та право*. 2020. № 2(57). С. 3-13. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.02.003>

3. Илларионов А.Ю. Политико-правовые аспекты модернизации хозяйственного законодательства. Часть первая : НАН Украины. Ин-т економіко-правових досліджень. Чернігов: Десна Поліграф, 2017. 160 с.

4. Ілларіонов О.Ю. Новий прапор Криму. *Ліга.Блоги*. 17.04.2016. URL: <https://blog.liga.net/user/aillarionov/article/21905>

С.П. Калініна,

доктор економічних наук, професор,

Інститут підготовки кадрів

Державної служби зайнятості України, м. Київ

С.О. Міщенко,

заступник директора

Маріупольського міського центру зайнятості, м. Маріуполь

О.П. Кушнарєнко,

аспірант,

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

ТРУДОРЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕІНТЕГРАЦІЇ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ: ДЕМОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Ринок праці на сьогодні виступає як складна соціально-економічна система, здатна через розвиток промислових регіонів України сформуванати передумови вирішення проблем, пов'язаних з реінтеграцією постконфліктних територій держави: виходячи з

особливостей структури національної економіки, промисловість виступає фундаментом сталого економічного розвитку країни.

Одночасно розвиток промислових регіонів вимагає належного трудових ресурсного забезпечення, вихідною складовою якого є стан демографічних процесів як базовий індикатор перспективного розвитку ринку праці країни (промисловість виступає ядром, навколо якого функціонують інші галузі).

Промислове виробництво по території України розподілене нерівномірно, з найбільшою концентрацією підприємств важкої промисловості у Донецькому, Дніпропетровському, Запорізькому та Луганському регіонах (Харківський регіон не враховано, оскільки за основними видами діяльності у ньому домінує переробна промисловість – 71,4 %) [1].

Отже, дослідження демоекономічних аспектів розвитку промислових регіонів доцільно проводити на прикладі вищезазначених територій, оскільки створення одного робочого місця у важкій промисловості генерує створення десятків робочих місць в інших галузях, і може стати дієвим драйвером розвитку ринку праці інших регіонів країни.

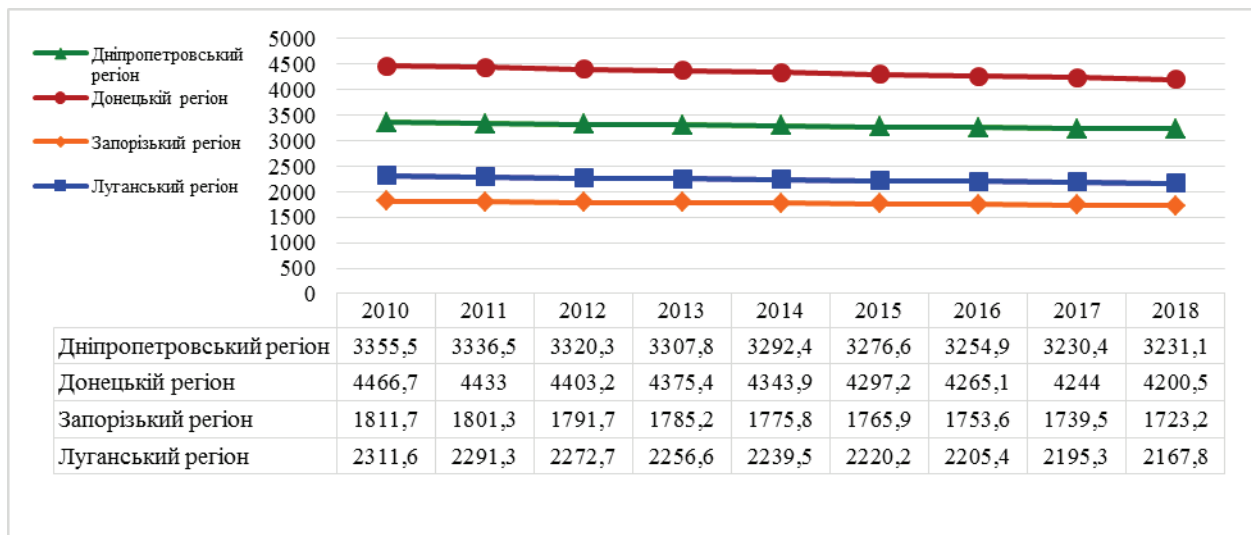
Загальна площа промислових регіонів (важкої промисловості) складає 18,6 % (112,3 км²) загальної території України, де на Дніпропетровський регіон припадає 5,3 % (31,9 км²), на Запорізький – 4,5 % (27,2 км²), на Донецький – 4,4 % (26,5 км²), на Луганський – 4,4 % (26,7 км²) [1]. Структура адміністративно-територіальних утворень регіонів (табл. 1) зумовлює неоднорідність накопичення трудового ресурсу, а отже – характерні відмінності функціонування регіональних ринків праці. Відповідно необхідною є ідентифікація передумов розвитку ринку праці за вихідним (демографічним) індикатором.

Таблиця 1. Адміністративно-територіальний розподіл промислових регіонів України на 01.01.2018

	Дніпропетровський регіон	Донецький регіон	Запорізький регіон	Луганський регіон
<i>Райони</i>	22	18	20	18
<i>Об'єднані територіальні громади</i>	56	10	36	9
<i>Міста</i>	20	52	14	37
<i>у тому числі спеціального статусу, обласного значення</i>	13	28	5	14
<i>Селища міського типу</i>	46	131	22	109
<i>Сільські населенні пункти</i>	1435	1115	914	780

Джерело: узагальнено за [2, 3, 4, 5]

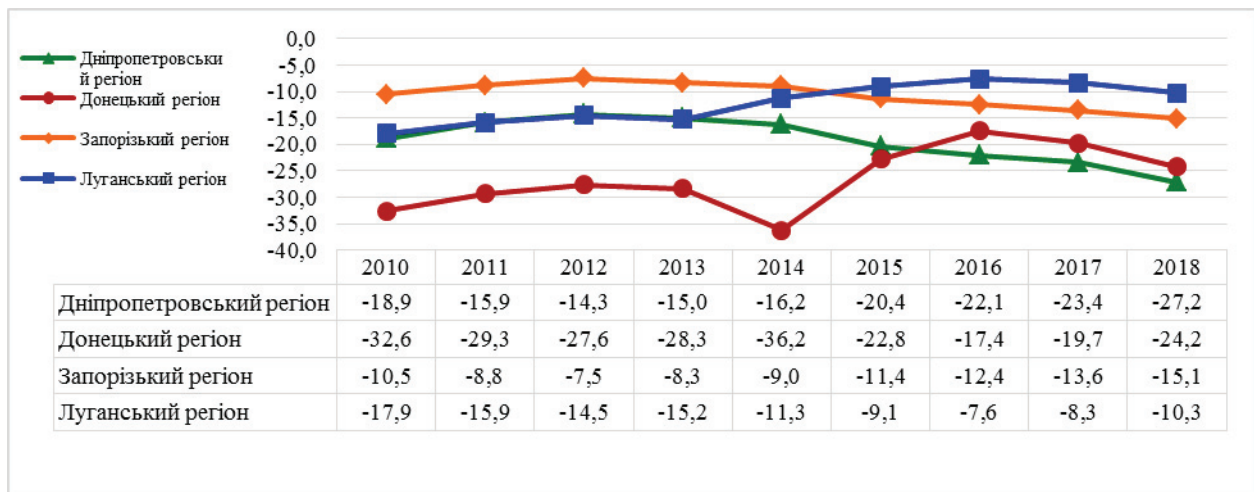
Найважливішою демографічною проблемою, яка загрожує вкрай негативними наслідками для розвитку ринку праці промислових регіонів, є скорочення чисельності наявного населення (рис.1). Одночасно, незважаючи на суттєве скорочення чисельності населення в Донецькому – на 226,2 тис. осіб (6,0 %) та Луганському регіонах – на 143,8 тис. осіб (6,2 %) (в першу чергу, через події на Сході країни), найбільша чисельність населення (як базис трудових ресурсного забезпечення економіки) упродовж 2010-2018 рр. спостерігалась саме у Донецькому регіоні, що свідчить про потужні можливості регіону у забезпеченні економічного розвитку у постконфліктний період.

Рис. 1. Динаміка чисельності наявного населення промислових регіонів України у 2010-2018 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано за [1].

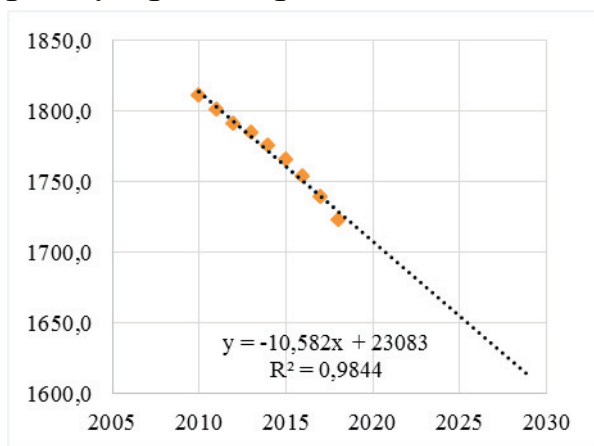
Вищезазначене підтверджується станом відтворення населення промислових регіонів (важкої промисловості) України: так, якщо у 2018 р. у порівнянні з 2010 р. у Дніпропетровському та Запорізькому регіонах даний показник скоротився відповідно на 43,9 % (8,3 тис. осіб) і на 41,8 % (4,6 тис. осіб), то в Донецькому та Луганському регіоні – зріс на 26,8 % (8,4 тис. осіб) і на 45,5 % (7,6 тис. осіб.) відповідно (рис.2).

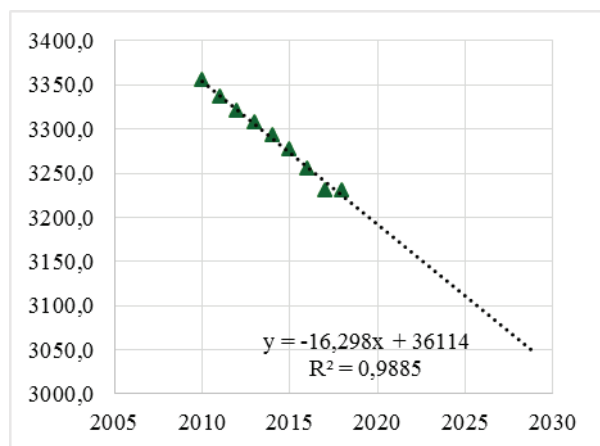
Рис. 2. Динаміка природного приросту (скорочення) населення промислових регіонів України у 2010-2018 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано за [1].

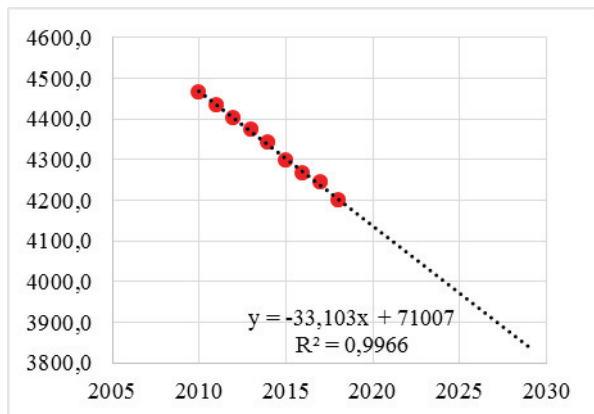
Одночасно прогнозна динаміка чисельності населення (рис. 3-6) свідчить про очікуваний негативний вплив відтворення населення на обсяги формування регіонального трудового ресурсу. Таким чином, тенденція до сталого зменшення чисельності населення промислових регіонів (важкої промисловості) України, що спостерігається, матиме ознаки загрозливого характеру для ринку праці держави.

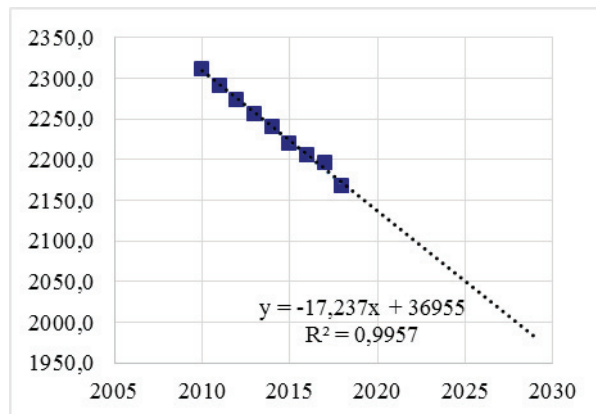
Рис.3. Динаміка чисельності наявного населення у Запорізькому регіоні 2010-2030 рр., тис. осіб

Рис. 4. Динаміка чисельності наявного населення у Дніпропетровському регіоні 2010-2030 рр., тис. осіб

Рис. 5. Динаміка чисельності наявного населення у Донецькому регіоні 2010-2030 рр., тис. осіб

Рис. 6. Динаміка чисельності наявного населення у Луганському регіоні 2010-2030 рр., тис. осіб.

Таким чином, стан трудоресурсного забезпечення промислових регіонів (важкої промисловості) України можна кваліфікувати як кризовий за вихідним (демографічним) індикатором, що створює реальні загрози для розвитку регіональних ринків праці країни і, за наявної регуляторної політики держави, ускладнює вирішення завдання активізації економічного розвитку промислових регіонів як передумови розвитку постконфліктних територій.

Список літератури

1. Державна служба статистики: офіц. веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Головне управління статистики у Дніпропетровській області: офіц. веб-сайт. URL: <http://www.dnprstat.gov.ua/>
3. Головне управління статистики у Донецькій області: офіц. веб-сайт. URL: <http://donetskstat.gov.ua>
4. Головне управління статистики у Запорізькій області: офіц. веб-сайт. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>

5. Головне управління статистики у Луганській області: офіц. веб-сайт. URL: <http://lg.ukrstat.gov.ua/>

***Р.С. Кірін,**
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ У МЕХАНІЗМІ ВІДНОВЛЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Значна частина території Донецької та Луганської областей в районі проведення Антитерористичної операції (з 30.04.2018 – операції Об'єднаних сил), у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, опинилася забрудненою великою кількістю вибухонебезпечних предметів (далі – ВВП), в тому числі мінами. Внаслідок проблеми мінної небезпеки критично зросла загроза здоров'ю та життю мирного населення, провадженню господарської діяльності й соціально-економічному розвитку цих територій.

Завдання з відновлення території, постраждалої від конфлікту (Донбас – територія східних регіонів України; на початковому етапі – Донецької та Луганської областей, крім населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження) є завданням 16.8 цілі сталого розвитку України 16 «Мир, справедливість та сильні інститути», одним з індикаторів якого (16.8.4) є площа розмінування територій Донецької та Луганської областей (га) [1, с. 115].

У світовій практиці питання протимінної діяльності (далі –

ПМД) регулюються відповідними стандартами з ПМД. Міжнародні стандарти (далі – МС) для програм у сфері гуманітарного розмінування були вперше запропоновані робочими групами на міжнародній технічній конференції, яка проходила у Данії в липні 1996 р. Були встановлені критерії для всіх аспектів процесу розмінування, рекомендовані стандарти й узгоджене нове універсальне визначення поняття «розмінування». Наприкінці 1996 р. принципи, запропоновані у Данії, були розвинуті робочою групою під керівництвом ООН і з'явилися «Міжнародні стандарти для проведення операцій з гуманітарного розмінування». Перше видання було опубліковане Службою Організації Об'єднаних Націй з питань ПМД (далі – ЮНМАС) у березні 1997 р.

За останні декілька років співтовариство, що займається проблемами ПМД, здійснило важливі кроки на шляху професіоналізації процесу інформування про мінну небезпеку (далі – ІМН) та небезпеку від вибухонебезпечних залишків війни (далі – ВЗВ). Центральним елементом цього процесу є розробка МС для ІМН, виконувана Дитячим фондом ООН (далі – ЮНІСЕФ) у межах МСПМД, які скеровуються ЮНМАС. У жовтні 2003 р. ЮНІСЕФ підготував сім стандартів ІМН, які формально були прийняті як стандарти МСПМД у червні 2004 р: – 07.11: Посібник для управління ІМН; – 07.31: Акредитація організацій і операцій у сфері ІМН; – 07.41: Моніторинг програм та проектів у сфері ІМН; – 08.50: Збір даних та оцінка потреб для процесу ІМН; – 12.10: Планування програм та проектів у сфері ІМН; – 12.20: Виконання програм та проектів у сфері ІМН; – 14.20: Оцінка програм та проектів у сфері ІМН.

Для ознайомлення якомога більших кіл фахівців та населення з положеннями окремих МСПМД Координатор проектів Організація з безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) в Україні випустив дві брошури. Перша є українською адаптацією одного з МСПМД (*IMAS*), що визначає принципи та забезпечує провід для ефективного планування, менеджменту, моніторингу та оцінки ІМН для населення [2]. Друга – пропонує рекомендації та

висвітлює фактори для врахування при організації національної програми ПМД [3].

Адаптацію було здійснено з метою допомоги Державній службі України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) у сфері розвитку потенціалу з гуманітарного розмінування та завдяки співпраці з Женевським міжнародним центром гуманітарного розмінування (*Geneva International Centre for Humanitarian Demining*, далі – *GICHD*) та фінансовій підтримці уряду Норвегії. Відзначу, що *GICHD* є міжнародною експертною організацією, заснованою у 1998 р., в якій працює 55 співробітників з 15 країн світу, що робить її унікальним міжнародним центром експертизи з ПМД.

За даними *GICHD* і Стокгольмського інституту миру (далі – SIPRI), які проводять постійний моніторинг ситуації з мінними загрозами у світі, два роки поспіль у 2015-2016 рр. Україна (як і держава Малі) була країною, де відбулося найбільше інцидентів у всьому світі – 35 % від усієї кількості випадків [4, с. 4].

Протягом 2017-2018 рр. Координатор проектів ОБСЄ в Україні організовував регіональні круглі столи на сході України для того, щоб зібрати разом основних національних та міжнародних учасників ПМД в Україні: Міністерство оборони України (далі – МОУ), Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС), ДСНС, Державну спеціальну службу транспорту (далі – ДССТ), Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (далі – МінТОТ), *HALO Trust*, Данську групу з розмінування (*Danish Demining Group – DDG*), Швейцарський фонд з розмінування (*Fondation Suisse de Déminage – FSD*), *GICHD*, Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), ОБСЄ, Програму розвитку ООН (ПРООН), ЮНІСЕФ, а також представників місцевої влади. Заходи проводилися з метою представлення місцевим заінтересованим сторонам обсягу робіт з гуманітарного розмінування, включаючи плани розмінування та потенціал, а також проведення ІМН [5].

З метою впровадження МСПМД в Україні Управлінням

екологічної безпеки та ПМД МОУ в рамках спільного проекту та Координатора проектів ОБСЄ в Україні «Підвищення потенціалу України у сфері протимінної діяльності» із залученням провідних спеціалістів у сфері ПМД, зазначених вище міжнародних організацій та членів ТК-176 «Стандартизація продукції оборонного призначення» розроблено національний стандарт «Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення».

Відповідно до Закону України від 05.06.2014 № 1315-VII «Про стандартизацію», з урахуванням висновків фахівців та на виконання Програми робіт з національної стандартизації на 2016 р. Національним органом стандартизації були прийняті МСПМД (всього – 42) як пробні національні нормативні документи України методом підтвердження з набранням чинності з 01.09.2016 до 01.09.2019 [6]. Наступним наказом від 19.12.2018 № 511 «Про прийняття національних стандартів» національний стандарт ДСТУ П 8820-1:2018 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення», був прийнятий як пробний, але з надання чинності з 01.04.2019.

Стандарт розроблено насамперед для забезпечення використання всіма суб'єктами ПМД:

1) єдиної термінології в цій сфері; забезпеченню дотримання заходів безпеки в ході проведення робіт з нетехнічного, технічного обстежень та очищення/розмінування, забезпеченню прав та інтересів громадян, пов'язаних з мінами та ВЗВ, збереженню навколишнього середовища і виконанню взятих державою міжнародних зобов'язань з питань ПМД;

2) однакових правил щодо планування, організації та виконання заходів ПМД за її основними складовими;

3) загальних (уніфікованих) вимог до порядку виконання заходів ПМД;

4) основних критеріїв та надання рекомендацій з питань планування, організації та виконання заходів ПМД;

5) вимог МСПМД.

Висновки і пропозиції.

1. Україна не повинна сподіватись лише на міжнародну допомогу, яка без систематизації робіт буде малоефективною. Як свідчить балканський досвід, для швидкого і ефективного проведення робіт з розмінування на Донбасі необхідно створити національний центр гуманітарного розмінування (далі – ЦГУ), який має бути окремою урядовою структурою, здатною взяти на себе функції координації робіт з розмінування на національному рівні, забезпечити співпрацю на міжнародному рівні та працювати за програмно-проектним принципом. Такий підхід дозволить об'єднати національні структури з розмінування (у складі ДСНС, МОУ, МВС, ДССТ тощо), залучити зовнішню допомогу від міжнародних фондів та задіяти приватних й іноземних фахівців. ЦГУ має здійснювати планування, координацію і контроль діяльності з гуманітарного розмінування. Безпосередньо роботи з розмінування мають проводити спеціалізовані підрозділи або компанії, які мають реєстрацію за міжнародними стандартами, що є вимогою міжнародних донорів. Без створення такої структури Україні буде важко залучити необхідні ресурси для очищення постконфліктних територій від мін, ВНП та ВЗВ.

Натомість, проект Закону про внесення змін до Закону України «Про протимінну діяльність в Україні», яким передбачено створення Центру ПМД – на існуючих фондах МОУ і створення ЦГУ – на існуючих фондах МВС, 16.06.2020 був прийнятий в першому читанні, але рекомендований Головним науково-експертним управлінням парламенту для повернення суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання.

2. Слід враховувати досвід Координатора проектів ОБСЄ, який закріпив співпрацю із *GICHD* та Женевським центром управління сектором безпеки (*DCAF*) підписавши Меморандум про взаєморозуміння 13.02.2020 для подальшої консолідації розвитку потенціалу України з ПМД. Трирічний Меморандум про взаєморозуміння спрямований на посилення стратегічного тристороннього співробітництва у наданні допомоги уряду України

щодо створення ефективної та підзвітної системи ПМД відповідно до МСПМД (*IMAS*) та стандартів демократичного управління сектором безпеки.

Крім того, досвід поширення деталей та особливостей як МСПМД так і національних процедур очищення територій від ВВП (наказ ДСНС) допоможе дізнатися широкому колу стейкхолдерів про практику передачі громадам очищених ділянок, включно із інформацією про документацію для оформлення передачі очищених ділянок.

3. При визначенні суб'єктного кола виконавців ПМД пропонується враховувати міжнародний досвід державного регулювання ПМД [7], згідно із яким розрізняють гуманітарні агентства з розмінування та комерційні агентства з розмінування (орієнтовані на отримання прибутку від діяльності). Виконавці ПМД: а) комерційні організації; б) національні або міжнародні неурядові організації; в) урядові організації, приміром військові; г) агенції ООН, як, наприклад, ЮНІСЕФ (залучений до ІМН/небезпеку від ВЗВ); е) штатний персонал національного органу (ООН, Національний орган, Центр першої медичної допомоги); ф) навчені чоловіки та жінки в окремих місцевостях, уражених впливом мін/ВЗВ, у контексті зусиль місцевих громад. На практиці може поєднуватись діяльність зазначених типів організацій-виконавців.

Список літератури

1. Цілі сталого розвитку: Україна: національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

2. Міжнародні стандарти протимінної діяльності: інформування населення. Organization for Security and Co-operation in Europe, 2015. 30 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/149536>

3. Міжнародні стандарти протимінної діяльності: організація національної програми. Organization for Security and Co-operation in

Europe, 2015. 22 с. URL : <https://www.osce.org/uk/ukraine/149461>

4. Закірова С. Закон «Про протимінну діяльність» як шанс для України вийти із кола самих «замінованих» держав світу. *Громадська думка про правотворення*. 2018. № 20-21 (164-165). С. 3-13.

5. Проблематика забруднення територій України вибухонебезпечними предметами та мінами: Звіт про регіональний діалоговий захід від 11.07.2018. Organization for Security and Cooperation in Europe, 2018. 8 с. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/389567?download=true>

6. Про прийняття міжнародних стандартів з протимінної діяльності як національних нормативних документів України: наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 08.08.2016 № 230. URL: https://ips.ligazakon.net/document/fn022814?ed=2016_11_10

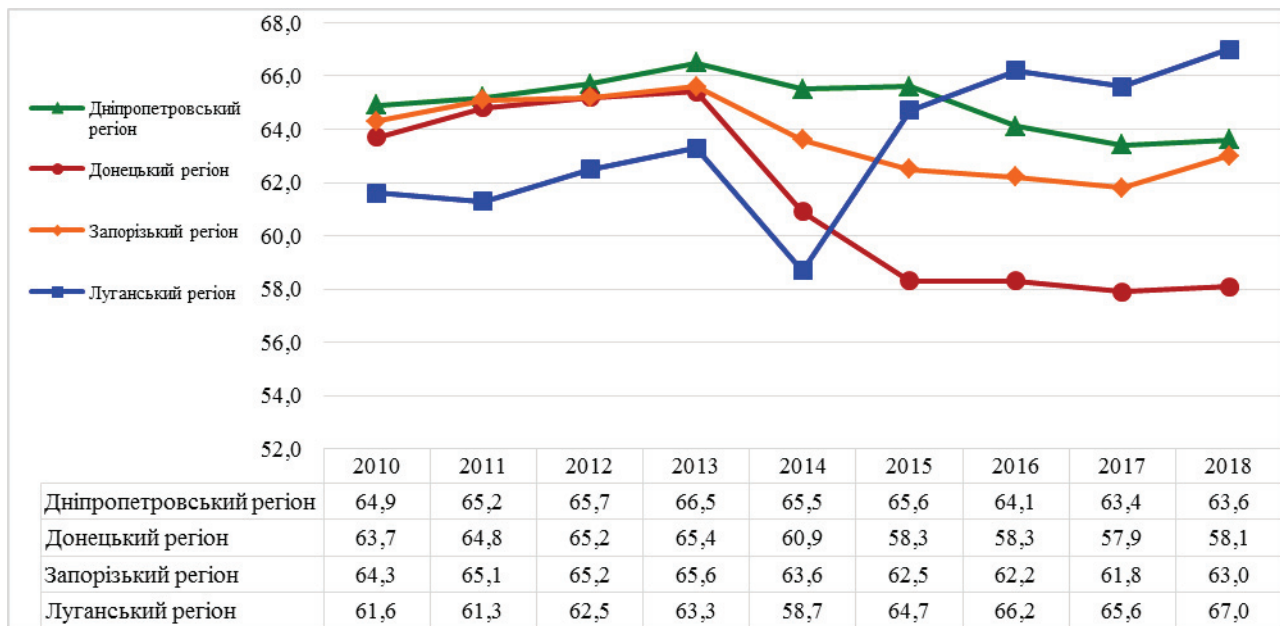
7. Міжнародний досвід державного регулювання протимінної діяльності: Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Народного депутата України. 12 с. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29489.pdf>

В.В. Ковалевська,
*кандидат економічних наук,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, м. Вінниця*
С.О. Міщенко,
*заступник директора Маріупольського міського
центру зайнятості, м. Маріуполь*
О.Д. Куррій,
*аспірант,
Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України, м. Київ*

РОЗВИТОК РИНКУ ПРАЦІ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: РЕГУЛЯТОРНИЙ АСПЕКТ

З початку подій на Сході України ситуація на ринку праці промислових регіонів значно ускладнилась, на перший план вийшли питання трудоресурсного забезпечення економіки, як у кількісному, так і в якісному вимірі.

Так, оцінка рівня економічної активності населення промислових регіонів (важкої промисловості) України (рис.1) свідчить, що рівень економічної активності населення, окрім Луганського регіону, має чітко виражений негативний тренд (з різним ступенем коливань).

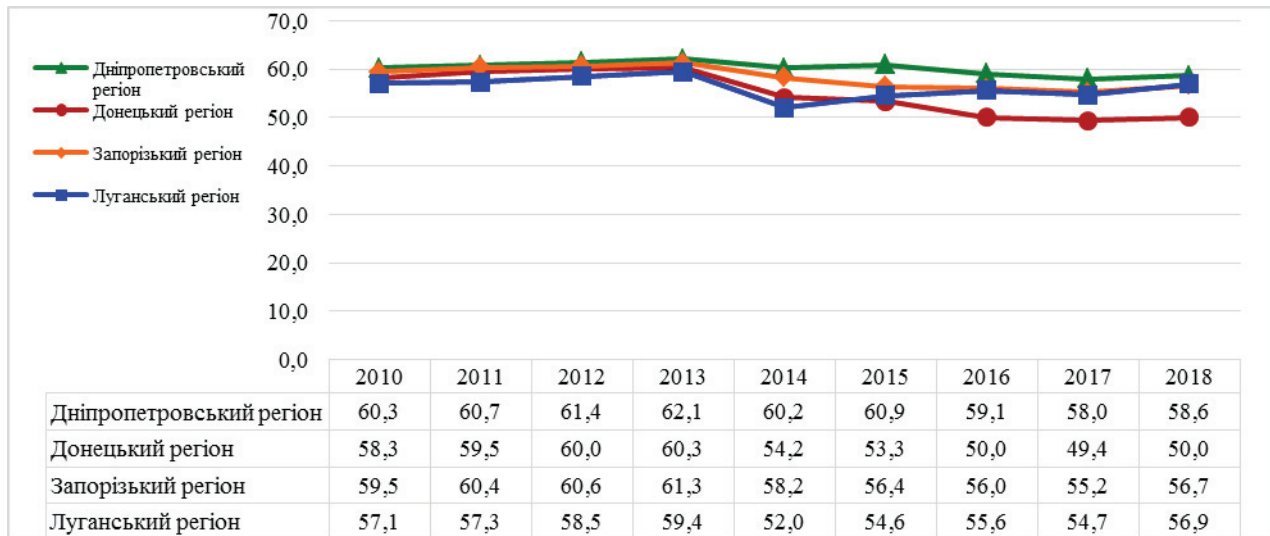

Рис. 1. Динаміка рівня економічної активності населення промислових регіонів України у віці 15-70 років у 2010-2018 рр., %
Джерело: побудовано за [1].

При цьому найбільше скорочення рівня економічної активності населення відбулось впродовж 2013-2014 рр.: так, у Дніпропетровському регіоні за цей період рівень економічної активності населення скоротився на 1,0 %, Запорізькому – на 2,0 %, Донецькому – на 4,5 %, Луганському – на 4,6 %. У зазначених регіонах (крім Луганського) приріст рівня економічної активності населення відбувся лише у 2018 р.: у Дніпропетровському та Донецькому регіоні на 0,2 %, Запорізькому – на 1,2 %, Луганському – на 1,4 %. Однією з причин позитивної динаміки стає поступова адаптація робочої сили до економічних змін та сучасних кризових тенденцій, хоча така динаміка і не зменшує напруженість на ринку праці промислових регіонів (важкої промисловості) України.

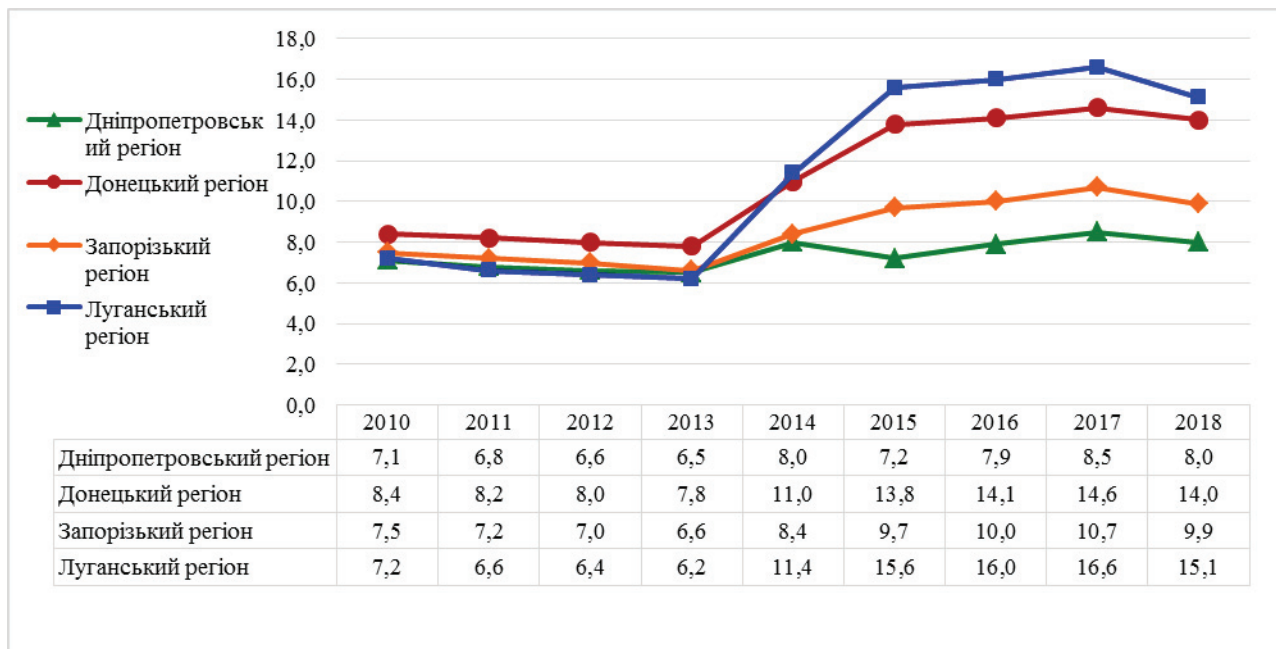
Так, на фоні скорочення рівня зайнятості у промислових регіонах (упродовж 2013-2018 рр. рівень зайнятості у Дніпропетровському регіоні скоротився на 3,5 % до 58,6 %, Запорізькому – на 4,6 % до 56,7 %, Луганському – на 2,5 % до 59,6 %, Донецькому – на 10,3 % до 50,0 % (рис. 2)), зростає рівень безробіття (рис. 3): упродовж 2010-2018 рр. даний показник збільшився у всіх

промислових регіонах: у Луганському регіоні – на 7,9 %, у Донецькому – на 5,6 %, Запорізькому – на 2,4 %, Дніпропетровському – на 0,9 %.

Рис. 2. Динаміка рівня зайнятості населення промислових регіонів України у віці 15-70 років у 2010-2018 рр., %

Джерело: побудовано за [1].

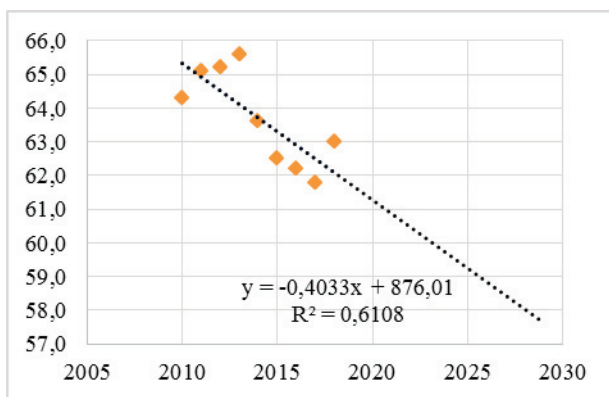
Рис. 3. Динаміка рівня безробіття населення промислових регіонів України у віці 15-70 років у 2010-2018 рр., %

Джерело: побудовано за [1].

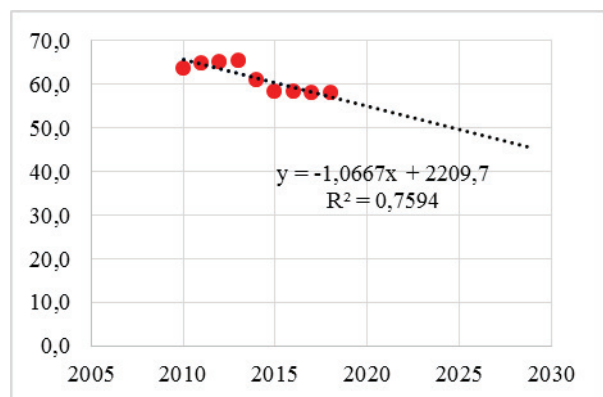
Вищевикладене дозволяє констатувати існування загроз на ринку праці промислових регіонів (важкої промисловості) України, які проявляються, перш за все, у стагнації промислового виробництва. Становище промисловості визначається цілим рядом чинників, при цьому найважливішим з них виступає низька ефективність включення регіонального трудового ресурсу в економіку промислових регіонів (важкої промисловості) України.

При цьому, прогнозні тренди рівня економічної активності населення промислових регіонів свідчать про подальше скорочення даного показника (рис. 4 – рис. 7), хоча розвиток останніх і потребує максимізації залучення економічно активної частини населення в регіональну економіку, – що зумовлює необхідність пошуку дієвих регуляторних важелів впливу на ринок праці промислових регіонів (важкої промисловості) України.

Зокрема, виправлення потребує ситуація нарощення обсягів заборгованості із виплати заробітної плати у промислових регіонах (важкої промисловості) (рис. 8), що прямим чином впливає на скорочення рівня економічної активності населення (гідна оплата праці є стійким мотивом до включення трудового ресурсу в економіку).

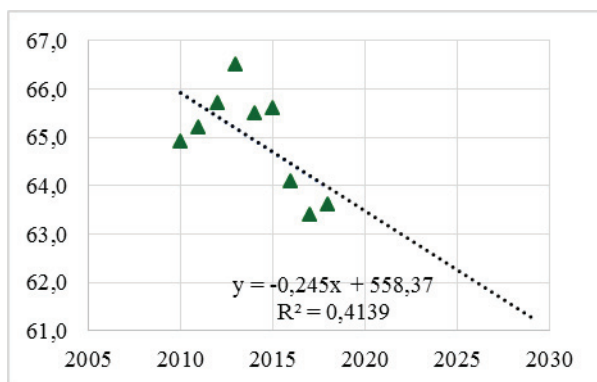

Рис. 4. Динаміка рівня економічної активності населення віком 15-70 років у Запорізькому регіоні у 2010-2030 рр., %

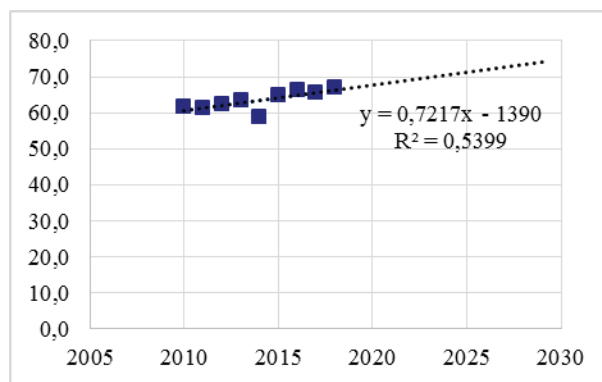

Рис. 5. Динаміка рівня економічної активності населення віком 15-70 років у Донецькому регіоні у 2010-2030 рр., %

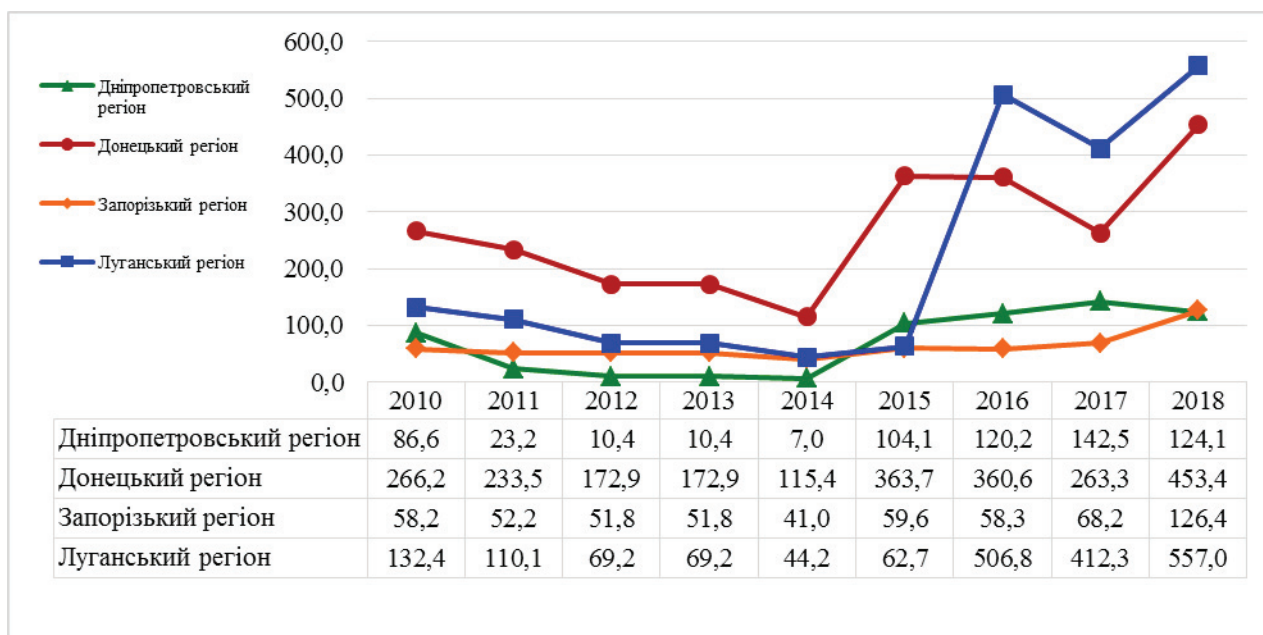

Рис. 6. Динаміка рівня економічної активності населення віком 15-70 років у Дніпро-петровському регіоні у 2010-2030 рр., %

Рис. 7. Динаміка рівня економічної активності населення віком 15-70 років у Луганському регіоні у 2010-2030 рр., %

Рис. 8. Динаміка заборгованості із виплати заробітної плати у промислових регіонах України у 2010–2018 рр., на 1 січня, млн грн.
Джерело: побудовано за [2-5].

Таким чином, ситуація на ринку праці промислових регіонів (важкої промисловості) України визначає необхідність вдосконалення державної регуляторної політики стосовно ринку праці в контексті максимізації залучення трудового ресурсу в

економіку регіонів як передумови забезпечення стійких трендів регіонального розвитку.

Список літератури

1. Державна служба статистики: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Головне управління статистики у Дніпропетровській області: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.dneprstat.gov.ua/>
3. Головне управління статистики у Донецькій області: офіційний веб-сайт. URL: <http://donetskstat.gov.ua>
4. Головне управління статистики у Запорізькій області: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>
5. Головне управління статистики у Луганській області: офіційний веб-сайт. URL: <http://lg.ukrstat.gov.ua/>

О.В. Лях,
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ*
К.Ю. Кіпріш,
ПАТ «МК «Азовсталь», м. Маріуполь

ПРОСТОРОВА КОРПОРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВЕЛИКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Просторова відповідальність бізнесу фокусується на залученні суб'єктів господарювання різних форм власності та різних розмірів, будь то малі, середні або великі підприємства, до вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем на території їх присутності. Незважаючи на те, що загальноприйнята точка зору на соціальну відповідальність бізнесу виходить з того, що це поняття відноситься до будь-якої юридичної особи, що має за

основну мету отримання прибутку, у даному випадку просторова корпоративна відповідальність (ПКВ) розглядається нами лише відносно суб'єктів господарювання, які створені в організаційно-правовій формі товариств. Тобто мається на увазі, що ця категорія стосується діяльності у сфері соціальної відповідальності великих та середніх за розміром підприємств. Підприємства, які організовані у різних формах товариств (будемо в подальшому називати їх узагальнено корпораціями), проявляють свою відповідальність перед суспільством у різних просторових масштабах: глобальному (особливо, ТНК), національному, регіональному, місцевому та в межах різних адміністративно-територіальних одиниць (наприклад, регіонів, міст, міських та сільських районів).

ПКВ можна зрозуміти як просторовий формат добре відомої концепції корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). КСВ – це сума всіх добровільних соціальних, екологічних та економічних зусиль компанії, які здійснюються як усередині компанії, так і поза нею, понад тих, що є обов'язковими за основними економічними компетенціями компанії та у відповідності до законодавчих вимог. У міжнародному стандарті ІСО «Керівництво з соціальної відповідальності» під соціальною розуміється відповідальність організації за вплив її рішень та діяльності на суспільство і навколишнє середовище через прозору і етичну поведінку, яка:

- 1) сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я і добробут суспільства;
- 2) враховує очікування зацікавлених сторін;
- 3) відповідає законам і узгоджується з міжнародними нормами поведінки; і
- 4) інтегрована в діяльність всієї організації і застосовується нею у взаєминах в рамках її сфери впливу [1].

Дослідження, присвячені сутності КСВ, її ролі в стратегії розвитку бізнесу та його стосунках з владою всіх рівнів та громадськістю, роблять наголос на фундаментальній близькості концепцій корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку [2-4]. КСВ є інструментом для досягнення цілей сталого розвитку, що враховує економічні, соціальні та екологічні проблеми і захищає

інтереси зацікавлених сторін, включаючи місцеві спільноти територій присутності компаній [5].

Новою стратегічною місією багатьох корпорацій стає узгодження власних інтересів та цілей із інтересами сталого розвитку територіальних громад, отже, створення спільної стійкої цінності як для самої компанії, так і для місцевої громади, що повністю відповідає формату ПКВ. Компанії все частіше розробляють стратегії, що поєднують цілі та завдання, які сфокусовані на досягненні певних ключових показників сталого розвитку на території їх присутності. Ці стратегії спрямовані не лише на зменшення негативних соціальних та екологічних наслідків, що можуть створювати компанії власною діяльністю, але також спрямовані на те, щоб дозволити бізнесу мати загальний позитивний та регенеративний вплив на розвиток місцевої спільноти та природне оточення. Це важливо для громад, на території яких розташовані такі підприємства, особливо на постконфліктних територіях, оскільки стратегії, які ці підприємства втілюють, можуть мати глибокий вплив на регенеративні можливості та довгостроковий розвиток цих територій.

Для громад, які знаходяться на постконфліктних територіях і де розташовані великі металургійні компанії, стратегії і поточна діяльність цих компаній щодо забезпечення принципів сталості в управлінні впродовж всього ланцюга поставок цих компаній, може мати ключове значення для їх відновлення та розвитку. Це пов'язано з тим, що з міркувань економії логістичних витрат ці компанії, як правило, розташовуються поблизу міст видобутку сировини та необхідного палива (залізних руд, коксівного вугілля, інших мінералів), а також морських портів, великих транспортних вузлів, мережі металопереробних та крупних машинобудівних підприємств, формуючи на базі свого ланцюга поставок своєрідну бізнесову екосистему, яка, наприклад, виникла у м. Маріуполі та його ареалі. Це не тільки робить більш потужним містоутворюючий ефект власно ядра ланцюга поставок, тобто металургійного підприємства, але також посилює його вплив на місцевий ринок

праці та стан довкілля. Отже застосування великими металургійними компаніями практики управління, яке націлено на забезпечення сталого розвитку підприємств, що входять до їх ланцюгів поставок, суттєво посилюють потенціал і вплив політики просторової корпоративної відповідальності цих компаній.

ПКВ у форматі всього ланцюга поставок може охоплювати, зокрема, спільні просторові корпоративні заходи за різними векторами сталого розвитку, з різними мотивами, типами та інтенсивністю цих заходів, а також із залученням коштів та активностей зовнішніх джерел, зокрема міжнародних організацій, грантів і технічної допомоги інших країн, які сприяють мирному врегулюванню конфліктів та подоланню їх наслідків, а також підтримують спільні зусилля бізнесу, влади і громадськості щодо забезпечення сталого розвитку постконфліктних територій. Такий підхід до імплементації стратегій ПКВ великими корпораціями, що мають суттєвий містоутворюючий вплив, підвищує економічну конкурентоспроможність, соціальну та екологічну сталість адміністративно-територіальних утворень на території присутності цих корпорацій шляхом посилення локаційних факторів для інвесторів, поліпшення матеріальної, інституційної та кадрової інфраструктури завдяки залученню чи утриманню мобільних висококваліфікованих робітників, сприянню соціальній згуртованості, поліпшенню екологічного стану та покращенню іміджу регіону. Іншими словами, ПКВ створює додаткові можливості для розвитку як самого бізнесу, так і постконфліктної території, на якій він присутній, а також посилює рівень довіри та партнерські відносини між великою корпорацією-ядром ланцюга поставок та іншими підприємствами, які охоплюються цим ланцюгом, з одного боку, а з іншого, – між усіма підприємствами в цьому ланцюгу поставок та громадами цих територій (відповідними адміністративними органами регіонального і місцевого самоврядування, громадськими організаціями тощо).

Певні додаткові можливості підвищення ефективності впливу крупної корпорації як відносно забезпечення сталого розвитку

підприємств, що входять у її ланцюг поставок, так щодо реалізації поточної політики і стратегічних цілей просторової корпоративної відповідальності корпорації та її оточення з ланцюга поставок, надають сучасні цифрові технології. Найважливішим аспектом цифрової трансформації є насправді не самі технології, а трансформація культури та практики само організації тих чи інших процесів. Цифрова трансформація вимагає від менеджменту промислової корпорації чи іншої організації змінити підхід практично до всього, що її персонал робить. В повній мірі стосується це і до управління сталим розвитком компанії чи адміністративно-територіальної одиниці, і до процесів розробки, реалізації, моніторингу і звітування про досягнення стратегічних та операційних цілей щодо просторової корпоративної відповідальності. Реальність цифрових перетворень така, що їх масштаби і етапи впровадження виглядають по-різному для кожного підприємства чи організації, а також для різних тематичних напрямків діяльності та корпоративного управління, і ця реальність робить опис кроків, необхідних для цифрової трансформації, в кращому випадку складним. Але щодо ПКВ можна визначити кінцеву мету цифрової трансформації: створення цифрової платформи. Створення такої цифрової платформи для забезпечення інформованості всіх зацікавлених сторін щодо заходів з соціальної відповідальності та забезпечення сталого розвитку, прозорості прийняття відповідних рішень та моніторингу їх виконання дозволить концентрувати ресурси і зусилля для просування у цих напрямках не тільки менеджменту та персоналу саме великої корпорації та підприємств з її ланцюга поставок, а також усіх зацікавлених сторін на території, де розташовані ці підприємства. Також така платформа дозволить забезпечити зворотній зв'язок з усіма зацікавленими сторонами, що забезпечить більш артикульоване прийняття стратегічних документів та тактичних рішень, маючих відношення до сталого розвитку громад на території присутності корпорації та її ланцюга постачань.

Список літератури

1. Міжнародний стандарт ISO/FDIS 26000:2010. *Guidance on Social Responsibility*. URL:

<https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:26000:ed-1:v1:en>

2. Сіднева Ж.К. Корпоративна соціальна відповідальність в контексті сталого розвитку. В кн.: Соціально-економічні засади розвитку економіки України: монографія: в 2 ч. Під ред. д.е.н., проф. О.О. Непочатенко. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2016. Ч. 1. С. 154-161.

3. Naanaes K. Why All Businesses should Embrace Sustainability. Some Top Companies are Leading the Way. International Institute for Management Development, 2016. URL: <https://www.imd.org/research-knowledge/articles/why-all-businesses-should-embrace-sustainability/>

Schooley S. What is Corporate Social Responsibility? *Business News Daily Writer*. June 26, 2020. URL: <https://www.businessnewsdaily.com/4679-corporate-social-responsibility.html>

Beer A., Ayres S., Clower T., Faller F., Sancino A., and Sotarauta M. Place Leadership and Regional Economic Development: A Framework for Cross-Regional Analysis. *Regional Studies*. 2019. Vol. 53. No 2. P. 171-182.

*Ю.В. Макогон,
доктор экономических наук, профессор,
Мариупольский государственный университет,
г. Мариуполь*

ПОСТКОНФЛИКТНОЕ ВОЗРОЖДЕНИЕ ТЕРРИТОРИЙ В ЭКОНОМИЧЕСКИХ АСПЕКТАХ

В одной из дискуссий оценки состояния экономики Украины и, особенно Донбасса, было оценено как катастрофа, я предлагаю заменить его на более мягкую, на мой взгляд, формулировку – кризис. Его можно назвать и острый кризис, затянувшийся кризис, системный кризис. Это что может быть другое. Но не катастрофа. Из катастрофы выход совершенно другой, чем из кризиса. Мы считаем, что все-таки какие-то элементы экономического, социального функционирования есть и на оккупированных территориях, на неподконтрольных Киеву и тем более на подконтрольных Киеву, но это – не катастрофа. Продолжают работать предприятия, действуют учебные заведения, наука, образование. Мне кажется, слово катастрофа – это слишком радикальное понятие.

В настоящее время Донецкая область имеет ряд стратегий развития отраслевого, социального, научно-технического характера. Соответственно, каждая стратегия сосредоточена на решении отдельных ключевых вопросов, а в целом они могут иметь расхождения относительно долгосрочного имиджа Донецкой области или иметь противоположную направленность в решении отдельных задач. Традиционные отрасли исчерпали свой инвестиционный потенциал (угольная – закрываются шахты; металлургическая – корпоратизирована тремя структурами).

С другой стороны, сложившийся имидж Донецкой области имеет противоречивый, в целом скорее негативный характер, который необходимо целенаправленно формировать и комплексно продвигать в СМИ, деловых кругах (инвесторы и

предприниматели), ориентироваться также на выпускников вузов и молодых специалистов, зарубежных и внутренних туристов, трудовых мигрантов.

В этих условиях создание стратегии территориального маркетинга Донецкой области является актуальным научно-практическим и административно-управленческим заданием, что позволит объединить сильные стороны и потенциальные возможности развития региона, выделить и нейтрализовать слабые стороны и угрозы, с тем, чтобы сформировать устойчивые конкурентные преимущества для перспективного развития Донецкой области.

Важной проблемой на пути воплощения концепции постоянного развития является формирование системы измерения для количественного и качественного оценивания этого чрезвычайно сложного процесса. Главными требованиями к указанной системе является ее информационная полнота и адекватность представления взаимосвязанной триады составляющих постоянного развития. В этом направлении сейчас работают как известные международные организации, так и многочисленные научные коллективы, но ее однозначного согласования пока что не достигнуто.

Анализируя поведение степени гармонизации постоянного развития для разных регионов Украины, видим, что этот показатель преимущественно снижается с уменьшением индекса устойчивого развития. Это объясняется тем, что с послаблением политики устойчивого развития для разных регионов Украины, гармонизация их развития в экономическом, экологическом и социально-институциональном измерениях ухудшается.

В то же время для некоторых регионов степень гармонизации постоянного развития оказывается довольно высокой, например для АРК =0,80, Киевской области =0,82 для Одесской области =0,86. Это обстоятельство связано не с проведением тем или другим регионом сильной политики устойчивого развития, а скорее всего с недостатком такой политики, которая приводит к

случайному (спонтанному) выравниванию экономического, экологического и социально-институционального измерений развития при очень низких их абсолютных значениях.

Сравнивая показатели анализа конкурентной среды Донецкой области по данным Института прикладного системного анализа НАН Украины и МОНМС Украины, приходим к выводу, что Донецкая область является лидирующей только по 3 показателям среди 4 индустриальных областей Украины: Днепропетровской, Запорожской, Луганской и Донецкой.

Слабые стороны области сосредоточены вокруг экологических проблем, низким является политическое сознание жителей области, а также эффективность государственной власти, которая отображает низкий уровень доверия населения к государственным учреждениям. Однако Донецкая область отличается положительным состоянием социальной инфраструктуры, экономической составляющей экономического развития (высокий уровень ВРП, сравнительно низкая доля населения с денежными доходами ниже от прожиточного минимума), а также высокими показателями рынка труда региона.

Важнейшими инструментами маркетингового анализа территорий являются SWOT-анализ (анализ сил, слабостей, возможностей и угроз), анализ и выбор целевых рынков и позиционирование (определение нынешних и желаемых позиций) территорий.

Сильные стороны региона – то, в чем он преуспел или какая-то особенность, предоставляющая дополнительные возможности. Сила может заключаться в имеющемся опыте, доступе к уникальным ресурсам, наличии передовой технологии и современного оборудования, высокой квалификации персонала, высоком качестве выпускаемой продукции, известности торговой марки и т.п.

Слабые стороны региона – это отсутствие чего-то важного для функционирования *региона* или то, что вам пока не удастся по сравнению с другими регионами и ставит вас в неблагоприятное

положение. В качестве примера слабых сторон можно привести плохую репутацию региона, недостаток финансирования и т.п.

Рыночные угрозы – события, наступление которых может оказать неблагоприятное воздействие на ваш регион. Примеры рыночных угроз: выход на рынок новых конкурентов, рост налогов, изменение предпочтений покупателей, снижение рождаемости и т.п.

Рыночные возможности – это благоприятные обстоятельства, которые регион может использовать для получения преимущества.

При соединении возможностей с сильными сторонами возникают конкурентные преимущества региона.

Залогом развития международной конкурентоспособности региона является привлечение инвестиций за счет развития проектов регионального кредитования предпринимателей; формирования института венчурного предпринимательства (в т.ч. за счет отчислений из регионального бюджета); технопарки и бизнес инкубаторы для поддержки в регионе малого и среднего бизнеса (ЗАО Технологический Парк «Углемаш»; ЗАО Технологический Парк «Ресурсы Донбасса», ЗАО Технопарк «Экотехнологии», Технопарк ДонНТУ УНИТЕХ; региональные технопарки в Краматорске и Мариуполе); отраслевые кластеры.

Перспективой развития региона является формирование новой техноукладной структуры производства – искусственный интеллект, неоиндустриализм, обработка информации, виртуальная реальность – направленные на взаимодействие с новыми и традиционными отраслями промышленности и обслуживания населения, а также развитие агломерации промышленных городов «Северный Донбасс», в том числе на основе трансграничного сотрудничества и еврорегионов, существующего «Донбасс» и создаваемого «Азов». Необходимо применить формы, методы и инструменты свободной экономической зоны (СЭЗ) и территорий приоритетного развития (ТПР), тем более это согласуется с Минскими соглашениями.

Эта форма имеет историю своего становления и существования в наибольшей степени именно в Донецке и Донецкой области вначале 2000-х гг.

Для РФ в лице Ростовской и Воронежской областей Еврорегион «Донбасс», а с нашей стороны – Донецкая и Луганская, может быть встречным инструментом. Это позволит создать некий особый режим установления хозяйственных, кооперационных связей с предприятиями, причём, необходимо вначале идти по пути не столько самостоятельного выхода донецких предприятий на какие-либо рынки, а встраивание их в некие технологические цепочки, сознательно сокращая степень переработки. Более сосредотачиваясь на низких переделах, что позволит реализовывать различную продукцию с российскими предприятиями в СНГ и странах третьего мира. Это касается металлургии и химии, а машиностроение и приборостроение: по-узловая и по-детальная кооперация встроенные в изделия, которые в готовом виде будут реализовываться на международных рынках.

Используя режим СЭЗ, можно создать определённые льготы таможенные и инвестиционные.

Особого внимания заслуживает углепром. Часть связана с металлургией и коксохимией, а другая – с энергетикой и ЖКХ. Здесь нужно стремиться к балансу внутреннему и, по возможности, поставки в другие регионы Украины.

Одновременно необходимо вести переговоры о разрешении гуманитарной проблемы разблокирования автобусного и ж/д пассажирского сообщения, а также продуктовых и фармацевтических поставок. В целом, речь идет о необходимости «реанимации» прежней логистики.

Возрождая тяжелую индустрию, мы «оживим» транспорт и строительство, не забывая при этом, что статус СЭЗ даёт новые возможности малому бизнесу и сфере услуг. Интенсивные перемещения населения бросили серьезные вызовы для экономики региона. Кроме того, многие объекты были повреждены или полностью разрушены в ходе боевых столкновений.

Разрушено и/или повреждено 132 промышленных объекта. 1550 объектов транспортной инфраструктуры требуют восстановления. Повреждено 213 школ, училищ и детсадов. Общая сумма ущерба – 4,9 млн долл. США. В ходе боевых столкновений повреждено 45 больниц и клиник, общая сумма ущерба – 6,5 млн долл. США. Разрушено и повреждено около 11,3 тыс. жилых домов в Донецкой (9,6 тыс.) и Луганской областях (1,7 тыс.). Оценочная сумма нанесенного ущерба составляет 21,6 млн долл. США.

На территории конфликта остается проблемой регулярное водоснабжение и доступ к чистой воде. По оценкам ЮНИСЕФ, в пострадавших районах Донецкой и Луганской областей на завершение 2015 г. около 1,3 млн жителей имели ограниченный доступ к питьевой воде. Ущерб системе водоснабжения оценивается в 12,2 млн долл. США, системе водоотведения – 4,5 млн долл. США.

Военный конфликт в регионе привел к падению производства товаров и услуг. По оценкам экспертов, потери рабочих мест для крупных предприятий составили от 50 % для малых и средних – до 80-90 %.

Таким образом, возможности воспроизводства человеческого потенциала Донбасса существенно сужаются. Данная ситуация требует возобновления поселенческой сети, которое должно происходить с учетом иерархии центров обслуживания. Необходимо определить функциональные типы поселений, целесообразные изменения их функциональной специализации. Нужно выделить оптимальные кластеры услуг для каждого ранга центра обслуживания, обеспечивающих население определенной территории комплексом услуг для населения.

В настоящее время первоочередной задачей является создание оперативного реестра гуманитарных потребностей гражданского населения, содействие пропуску гуманитарной помощи (в т.ч. продовольственной), обеспечение финансирования восстановления и функционирования важных объектов социальной инфраструктуры, в т.ч. – за счет международной помощи. Это

позволит восстановить и обеспечить условия эффективного воспроизводства человеческого потенциала региона. Начиная с 2014 г. падение промышленного потенциала в Донецкой и Луганской областях является самым большим среди других областей Украины. Военные действия на их территории имеют негативное влияние на все отрасли экономики региона без исключения.

В Донецкой области объем промышленного производства в 2014 г., по сравнению с аналогичным предыдущим периодом, сократился на 30 %. Выпуск промышленной продукции области (без учета зоны проведения АТО/ООС) за 2015 г., по сравнению с таким же периодом 2014 г., уменьшился на 40 %. При этом, снижение интенсивности боевых действий с начала 2015 г. положительно повлияло на экономику области. Так, в марте 2015 г. объемы выпуска промышленной продукции по сравнению с предыдущим месяцем выросли более чем на 20 %.

В 2015 г. сокращение по Донецкой области было самым ощутимым в производстве пищевых продуктов, напитков и табачных изделий (в 2,3 раза), в добывающей промышленности и разработке карьеров и в текстильном производстве, производстве одежды, кожи, изделий из кожи и др. материалов (почти в 2 раза).

Ощутимым падение объемов производства было и в машиностроении (на 40 %), в производстве резиновых и пластмассовых изделий, другой неметаллической минеральной продукции (более чем на треть), в металлургическом производстве и производстве готовых металлических изделий (более четверти). Добыча рядового угля за 2015 г. уменьшилась, по сравнению с таким же периодом 2014 г., более чем вдвое.

В Луганской области объемы промышленного производства в 2014 г., по отношению к соответствующему периоду предыдущего года, сократились почти в 2 раза, а в начале 2015 г. составляли лишь немногим более 10 % к соответствующему периоду 2014 г. Значительно лучше по Луганской обл. ситуация в сфере с/х, где в 2014 г. объем производства составил более 80 % к

соответствующему периоду 2013 г. В начале 2015 г. сокращение объемов с/х производства приближалось к 50 % к соответствующему периоду предыдущего года, в промышленности – 80 %.

Падение объемов производства продукции наблюдается в большинстве основных видов промышленной деятельности. Наиболее значимым оно было в сфере добычи различных полезных ископаемых. Динамика изменения структуры промышленности Луганской обл. по объемам реализованной продукции подтверждает потерю контроля над большей частью промышленных активов базовых отраслей Луганской обл. Так, в структуре объемов реализованной промышленной продукции области доля металлургического производства и производства готовых металлических изделий сократилось в 18 (!!!) раз, а доля машиностроения – в 2 раза. Это в целом определило сокращение в структуре промышленности области доли перерабатывающей промышленности в 1,2 раза. Одновременно в структуре перерабатывающей промышленности области ощутимо выросли доли производства готовых продуктов, напитков и табачных изделий (более чем в 3 раза), изготовление изделий из древесины, бумаги и полиграфической деятельности (почти в 3 раза), производство резиновых и пластмассовых изделий, другой неметаллической продукции (в 2 раза) и производства химических веществ и химической промышленности (более чем в 1,5 раза).

Несмотря на вышеперечисленные показатели, нестабильную военно-политическую ситуацию в регионе, разрушенную инфраструктуру и ограниченность в человеческих и финансовых ресурсах, промышленность Донбасса все еще имеет возможности выйти из этого системного кризиса.

Металлургическая отрасль претерпела значительные потери. Только Донецкая обл. потеряла около 60 % производственных мощностей из-за потери двух из трех мощных узлов металлургической промышленности области: Донецко-Макеевского и Енакиевского, в которые входят наиболее значимые

предприятия металлургической отрасли. Однако доля металлургической отрасли в структуре реализованной продукции Донецкой области в 1-м полугодии 2015 г., по отношению к 2014 г., практически не изменилась. Это произошло главным образом за счет сохранения на территории подконтрольной украинской власти, производственных активов двух наиболее мощных предприятий черной металлургии – Мариупольских меткомбинатов им. Ильича и «Азовсталь». В течение 1-го полугодия 2015 г. на территории Донецкой обл. работали только эти предприятия отрасли. При этом их функционирование осложнялось в период ведения активных боевых действий ограничениями логистического характера, и их производственные мощности были загружены не полностью.

В Луганской обл. ситуация несколько сложнее. Удельный вес металлургического производства области на территории, подконтрольной украинской власти, в 2015 г. сократился по сравнению с 2014 г. в 18 (!) раз с 36 % до 2 %. Тем не менее, для этой отрасли в подконтрольной части Донбасса существуют некоторые позитивные тенденции.

Сохранился основной технологический процесс, имеется доступ к ключевым ресурсам, существует обеспеченность энергоресурсами, контакт с потребителями и наличие трудовых ресурсов.

Одной из наиболее пострадавшей отраслей экономики Донецкой обл. оказалась химическая промышленность. Доля реализованной промышленной продукции в сфере производства химических веществ и химической продукции в общем объеме реализованной промышленной продукции в январе-мае 2015 г. сократилась в 2 раза по сравнению с 2014 г. Ведущее предприятие химической промышленности области Концерн «Стирол», которое производило 80 % объемов химической продукции области, оказалось на неподконтрольной территории.

Из 15 предприятий различной специализации, которые производили широкий спектр химической продукции (минеральные удобрения, пластмассовые и химические реагенты,

аммиак, серная кислота, взрывчатые вещества и т.п.) на подконтрольной территории Донецкой обл. из наиболее значимых остались ГП «Константиновский химический завод», химико-металлургическая фабрика ООО «Мариупольский меткомбинат им. Ильича», ООО «Лакокрасочный завод «Эмаль» (г. Краматорск), Мариупольский завод изоляционных материалов «Торэласт» (г. Мариуполь), ОАО «Краматорский завод «Кондиционер», Дзержинский фенольный завод и др.

В тоже время в Луганской обл. в 2015 г., по сравнению с 2014 г., удельный вес химической отрасли по объемам реализации продукции по видам экономической деятельности вырос практически в 2 раза. Такие показатели обеспечены благодаря функционированию мощных предприятий отрасли – ЗАО «Северодонецкое объединение «Азот», ООО «Рубежанский трубный завод», ГП «Химический завод Южный», РКХЗ «Заря» и т.д. В настоящий период именно сохранение на подконтрольной украинской власти территории и стабильное функционирование предприятий химической и нефтехимической промышленности определяют современную промышленную специализацию Луганской обл., сосредоточенную в пределах Лисичанско-Рубежанский-Северодонецкого промузла.

Из-за боевых действий производственные мощности химической промышленности на территориях, подконтрольных украинской власти существенно не пострадали.

Основными ограничительными факторами функционирования предприятий отрасли являются проблемы с поставками сырьевого ресурса (природного газа) по ценам, которые обеспечивают конкурентоспособность. Кроме того, нестабильная ситуация наблюдается и в обеспечении электроэнергией. Прежде всего из-за расположения подавляющего большинства ТЭС на линии соприкосновения. Исходя из указанных ограничений, актуальным в отрасли являются обеспечение резервных линий энергоснабжения; обеспечение развития химической отрасли на неоиндустриальной основе: с применением новых технологий по

обеспечению энерго-сырьевыми ресурсами с применением технологии газификации угля и обеспечением химических предприятий технологическими газами, технологий переработки газового конденсата в бензин, дизтопливо и мазут; освоение определенных видов альтернативной энергии.

Доля машиностроения в общем объеме реализованной продукции в Донецкой обл. за 2015 г., по сравнению с 2014 г., снизилась незначительно (около 1,2 раза). Это произошло в основном за счет фактического функционирования на территории, подконтрольной украинской власти, значительной части ведущих предприятий машиностроительной отрасли, представленных предприятиями тяжелого машиностроения, производства с/х техники для химической промышленности и бытовой техники. Подавляющее большинство машиностроительных предприятий не пострадали от боевых действий или получили незначительные непринципиальные повреждения.

В Луганской области эта отрасль претерпела значительные изменения. Объем производства за период с начала конфликта в регионе сократился почти в 2 раза. При этом на контролируемой Украиной части Донбасса остались благоприятные условия для модернизации отрасли и ее дальнейшего развития: сохранилась научно-исследовательская база, есть потребность в товарах машиностроительной отрасли, в наличии доступ к сырью и ресурсам и др.

Из 93 угольных шахт на Донбассе Министерство энергетики Украины контролирует только 40 %. Значительные потери понесла угольная промышленность Донбасса, которая играет определяющую роль в обеспечении энергетической безопасности Украины и функционировании экспортноориентированных отраслей – коксохимической, металлургической промышленности и электроэнергетики. Все шахты, добывающие антрацитовый уголь (Снежное, Шахтерск, Торез, Ровеньки, Свердловск), остались на территории, неподконтрольной Украине. Изменения объемов угледобычи за 2015 г., по сравнению с предыдущим аналогичным

периодом, практически на всех угледобывающих предприятиях, работающих на территории подконтрольной украинской власти, являются отрицательными. Такая ситуация в угольной отрасли грозит стабильному функционированию электроэнергетики, металлургической и коксохимической промышленности.

Энергетика Донецкой и Луганской областей базируется на использовании традиционных видов тепловой электроэнергетики, производимой на тепловых электростанциях (ТЭС). В каждой из областей она представлена единым комплексом генерирующих, сетевых и ремонтно-технических производств. Подавляющая часть на территории, подконтрольной украинской власти. Кроме этого, на некоторых промышленных предприятиях Луганской и Донецкой областей есть блок-станции, которые также производят электроэнергию, используемую ими для собственных нужд. Однако, их удельный вес в общем объеме произведенной в каждой из областей электроэнергии незначительна и не превышает 5 %. Но в связи с невозможностью налаживания регулярных поставок антрацитового угля работа некоторых из энергогенерирующих предприятий осложняется (в Донецкой обл. исключительно на антрацитовом угле работает Славянская ТЭС, в Луганской – Луганская ТЭС).

Работа энергетического сектора осложняется значительным физическим и моральным износом оборудования на электростанциях и высокими потерями топливных ресурсов.

Подавляющее большинство объектов энергетики не соответствует европейским экологическим нормам, имеют значительное негативное влияние на окружающую среду и нуждаются в модернизации. Поэтому один из основных векторов развития в этой отрасли может стать внедрение альтернативных источников энергии, в частности ветроэнергетики. По данным Межотраслевого научно-технического центра ветроэнергетики НАН Украины, территория нашей страны имеет значительные ресурсы ветровой энергии. Среди наиболее подходящих для строительства ветроэлектростанций (ВЭС) ученые определяют

Приазовський район Донецької, юг і север Луганської областей. Крім того, розвиток цього напрямку позитивно відобразиться на інших галузях виробництва, а також на соціальному секторі. Важливо відзначити те, що на Донбасі вже існує налажене виробництво елементів ВЕС. Це може привернути в регіон інвестиції і підвищить зайнятість в високотехнологічному виробництві.

Аналіз положення промислового сектору, залишеного на територіях Донецької і Луганської областей, підконтрольних українському уряду, показує, що при належному управлінні, реформуванні і впровадженні сучасних технологій, у регіонах по-прежнему зберігаються можливості залишатися економічним локомотивом України.

***В.К. Малолітнева,**
кандидат юридичних наук,
учений секретар,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ*

ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ: РОЛЬ КРИТЕРІЮ «ПЕРЕВАГИ ДЛЯ ГРОМАДИ» У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ

Процеси відновлення сфери життєдіяльності міста, що охоплюють об'єкти житлової, комунальної, інженерної, дорожньо-транспортної, соціальної, рекреаційної інфраструктури, які постраждали в результаті бойових дій на території Донецької та Луганської областей, підконтрольних українській владі, як правило, у значній мірі пов'язані і відбуваються саме за допомогою публічних закупівель, щорічні обсяги яких в Україні складають близько 13 % ВВП [1]. Наприклад, за результатами електронної системи публічних закупівель, у 2019 р. успішно завершено 1,238

млн закупівель з очікуваною вартістю більш ніж 581,3 млрд грн [2]. У 2019 р. Донецька область займала одне з провідних місць серед інших областей України за кількістю завершених надпорогових процедур закупівель, у т.ч. за їх очікуваною вартістю (8,54 тис. процедур з очікуваною вартістю 24,30 млрд грн) [3]. Таким чином, враховуючи значні обсяги публічних закупівель, можна посилити їхню роль та збільшити ефект від закупівлі саме для мешканців відповідного міста або області, враховуючи особливості соціально-економічного розвитку. Важливо, щоб поряд з функціональною метою закупівлі (яка має безпосередню перевагу для замовника і опосередковану для населення, наприклад, відповідного міста або області) можна було б реалізовувати і додаткову ціль (яка має опосередковану перевагу для замовника і безпосередню для населення).

Деякі країни під час здійснення певних видів публічних закупівель проводять аналіз соціальної цінності закупівлі і встановлюють вимоги щодо «переваг для громади» (*community benefits*), які виступають невід'ємною частиною реалізації їх національних стратегій сталого розвитку. Мова йде про додаткову цінність, яка створюється під час виконання договору про закупівлю відповідних товарів, робіт і послуг, і має більш широкі переваги для громади. Тобто кошти платників податків можуть бути використані таким чином, щоб під час постачання необхідних товарів, надання послуг та виконання робіт, реалізовувались додаткові цілі за відповідними напрямками державної політики. Наприклад, під час закупівлі будівельних робіт, реалізується ще одна ціль зі створення робочих місць шляхом залучення місцевого населення до виконання договору про закупівлю. У цьому випадку критерій найнижчої ціни не може вважатись вирішальним для визначення найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції.

У Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії (далі – Великобританія) ще з 2012 р. діє Акт про соціальну цінність [4]. Соціальну цінність визначають як економічні, екологічні та соціальні переваги для конкретних територій/громад,

де здійснює свою діяльність замовник, за виключенням територій поза межами Великобританії. Акт про соціальну цінність вимагає від відповідних замовників розглядати економічні, соціальні або екологічні переваги саме перед здійсненням закупівель послуг, що за вартістю перевищують встановлені порогові показники. Наразі у Великобританії внесли зміни щодо застосування таких вимог центральними урядовими органами. Якщо до цього замовник міг лише розглянути можливість досягнення соціальної цінності у закупівлях, то зараз вже встановлено обов'язок з проведення її оцінки. Так, відповідним соціальним цінностям у критеріях оцінки тендерних пропозицій має надаватись як мінімум 10 % [5].

Цікавим досвідом реалізації соціальної цінності у публічних закупівлях на місцевому рівні шляхом встановлення вимог щодо «переваг для громади» виступає м. Ковентрі (Великобританія), яке розробило відповідне керівництво з даного питання. У цьому документі визначено цілі, які може бути досягнуто у закупівлях, а також індикатори, які дозволяють оцінити їх реалізацію. Серед економічних цілей може бути передбачено: 1) створення робочих місць, індикатор – кількість нових створених робочих місць у місті, кількість місцевих жителів залучених до виконання договору про закупівлю; 2) підтримка молоді у професійному навчанні (проходження практики, стажування), індикатор – кількість суб'єктів господарювання, які забезпечують таке навчання, кількість місцевих жителів, які отримали доступ до такого навчання в межах виконання договору про публічну закупівлю; 3) створення можливостей для співпраці з волонтерськими та громадськими організаціями, малими та середніми суб'єктами господарювання, індикатор – докази (документи), які свідчать про те, що учасники співпрацюють з волонтерськими та громадськими організаціями в межах виконання договору про закупівлю. Серед соціальних цілей: 1) надання можливостей для всіх, особливо найбільш вразливим групам населення, індикатор – збільшення волонтерської діяльності. Серед екологічних цілей: 1) ефективне використання природних ресурсів, індикатор – показники переробки [6].

Серед прикладів використання вимог «щодо переваг для громади» у м. Ковентрі виступає реалізація проекту з оновлення та розширення музею транспорту міста. Закупівля, додатково до робіт з реконструкції музею, передбачала вимоги щодо працевлаштування. Учасником-переможцем для участі у тендері було розроблено відповідний план з працевлаштування та навчання. У межах виконання даного проекту було забезпечено робочими місцями 24 мешканця міста [7].

В Україні наразі переважає підхід до закупівель, коли вирішальну роль відіграє найнижча ціна товару, роботи або послуги, без реалізації додаткових цілей за відповідними напрямами державної політики. Однак у межах виконання зобов'язань з адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС у сфері закупівель, слід констатувати позитивні зрушення, які полягають у наданні замовникам відповідних правових засобів для потенційної реалізації додаткових цілей у закупівлях. Зокрема, це стосується змін у критеріях оцінки тендерних пропозицій та визначенні технічних специфікацій. Слід звернути увагу, що наразі наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 17.08.2020 № 1572 затверджено Методичні рекомендації щодо методології особливостей здійснення закупівель у сфері дорожнього господарства, згідно з якими замовнику рекомендовано використовувати певні види нецінових критеріїв оцінки тендерних пропозицій. Так, важливо відмітити, що серед таких критеріїв чітко визначено застосування місцевих людських ресурсів. Як приклад зазначається, що замовник може встановлювати критерій використання українських працівників вагою в 10 %, що надасть змогу усім потенційним учасникам брати участь у тендері, але з додатковою мотивацією використання локального ресурсу. І хоча такі настанови мають рекомендаційний характер, це виступає яскравим проявом вимоги щодо «переваг для громади», а також свідчить про усвідомлення важливості більш широкого впливу закупівлі на економіку та суспільство, і може слугувати прикладом для інших сфер, де здійснюються закупівлі.

Втім, застосування вимог щодо «переваг для громади» потребує свого врегулювання на рівні Закону України «Про публічні закупівлі». Відповідно до міжнародних зобов'язань України в межах Угоди про асоціацію з ЄС та Угоди СОТ про державні закупівлі під час застосування вимог «переваг для громади» необхідно обов'язково дотримуватись принципів недискримінації та прозорості. Тобто такі вимоги не можуть містити, так звану, національну складову, наприклад обмежувати участь в закупівлі лише місцевими постачальниками. Важливу роль також повинен відігравати принцип пропорційності, адже застосування таких вимог може бути недоцільним для певного предмета закупівлі, враховуючи вартість закупівлі та соціально-економічні особливості міста або області, де буде виконуватись договір про закупівлю.

Для відповідності принципу недискримінації необхідно забезпечити обов'язковий зв'язок вимоги щодо «переваги для громади» з предметом закупівлі. Наприклад, вимоги у сфері боротьби зі змінами клімату можуть стосуватись лише виконання конкретного договору про закупівлю, а не всієї діяльності учасника.

Вимоги щодо «переваг для громад» мають охоплювати, у першу чергу, саме етап планування закупівлі, коли замовник визначає характеристики предмета закупівлі, для того, щоб одразу встановити потенційні переваги, які доцільно (або навпаки дійти висновку про недоцільність) реалізувати у закупівлі.

Застосування замовниками вимог щодо «переваг для громади» у публічних закупівлях на місцевому рівні, як додаткових до функціональної мети закупівлі екологічних, економічних та соціальних переваг, сприятиме підвищенню ефективності заходів з реалізації цілей відповідних прогностичних документів економічного і соціального розвитку відповідних областей, районів, міст та об'єднаних територіальних громад (ОТГ), а отже і забезпечення постконфліктного відновлення Донецької та Луганської областей. Важливо, щоб такі вимоги мали безпосередній зв'язок з пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку

області, міста, району та ОТГ. Такий зв'язок може бути чітко встановлений, наприклад, у Стратегіях розвитку Донецької та Луганської областей шляхом визначення публічних закупівель потенційним засобом реалізації відповідних стратегічних цілей. У свою чергу, цілі та завдання, визначені у Стратегіях розвитку областей, і зокрема, Планах заходів з їх реалізації, могли б виступати основою для орієнтування учасниками, що планують брати участь у закупівлях, у можливих «перевагах для громади», які вони можуть розвивати у своїй діяльності.

Таким чином, врахування замовниками економічних, соціальних та екологічних переваг для певної громади, як додаткових переваг до функціональної мети закупівлі, може сприяти підвищенню ефективності заходів із забезпечення постконфліктного відновлення відповідних територій.

Список літератури

1. Реформа державних закупівель. *Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України*. 2019. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=38c083f3-2571-466a-9583-3b43c2804ad9&title=ReformaDerzhavnikhZakupivel>
2. Звіт, що містить аналіз функціонування системи публічних закупівель та узагальнену інформацію про результати здійснення контролю у сфері закупівель. *Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України*. 2019. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5cc39077-e96a-40fd-815b-b03f9e0187fa&title=ZvitSferiPublichnikhZakupivelZa2019-Rik>
3. Bi.prozorro. URL: <https://bi.prozorro.org/sense/app/fba3f2f2-cf55-40a0-a79f-b74f5ce947c2/sheet/HbXjQep/state/analysis#view/q6zpiXHy>
4. The Public Services (Social Value) Act 2012. An introductory guide for commissioners and policymakers. Department for Digital,

Culture Media & Sport. URL:
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/690780/Commissioner_Guidance_V3.8.pdf

5. Procurement Policy Note – Taking Account of Social Value in the Award of Central Government Contracts. Action Note PPN 06/20. URL:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/921437/PPN-06_20-Taking-Account-of-Social-Value-in-the-Award-of-Central-Government-Contracts.pdf

6. Social Value Toolkit. Coventry City Council. URL:
https://www.coventry.gov.uk/downloads/file/20632/social_value_toolkit

7. Case Study – Coventry Transport Museum extension. Coventry City Council. URL:
https://www.coventry.gov.uk/downloads/file/16782/case_study_-_coventry_transport_museum_extension

***М.В. Мельникова,**
доктор економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ*

ПРО УМОВИ ТА ЧИННИКИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА

Стратегія та тактика відновлення економіки на постконфліктних територіях, в загальному, та сфери життєдіяльності міста, зокрема, потребує обґрунтування, узгодження, прийняття рішень як функціонального, так і ситуаційного характеру. Про це свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід, який достатньо докладно проаналізовано в працях українських: О. Балуєвої та О. Келембет [1], О. Долгальнової та М. Єщенко [2], В. Міхальської [3], А. Полчанова [4], та іноземних фахівців:

І. Абакумової та Є. Рядинської [5], К. Гойє [6], Г. дель Кастелло [7]. Ними визначено принципи прийняття рішень щодо відновлення економіки в пост конфліктний період, доведено доцільність використання системного та комплексного підходу в процесі постконфліктного відновлення території на підставі врахування існуючих умов та оцінки дії відповідних чинників. Спираючись на представлені праці та власні дослідження, узагальнимо умови та чинники, які слід враховувати при обґрунтуванні рішень щодо пост конфліктного відновлення сфери життєдіяльності міста.

Серед умов та чинників, які впливають на функціонування сфери життєдіяльності міста, доцільно визначити такі групи: інституційні, організаційно-просторової, техніко-технологічні, соціально-економічні. Особливості складу та структури інституційного середовища сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях полягають у наявності формальних та неформальних інститутів, забезпеченні їх функціонування, взаємодії та регулювання. Зокрема, це стосується обмежень природних монополістів (підприємств сфери водо-, газо-, тепло-, електропостачання) та розвитку потенційно-конкурентного сегменту ринку житлових та комунальних послуг (щодо поводження з ТПВ, благоустрою та міського транспорту). Учасниками відновлення сфери життєдіяльності міста виступають такі інститути, як держава, органи місцевого самоврядування, підприємства міського господарства, населення та бізнес, громадські та міжнародні організації. Вони потребують врахування інтересів в процесі розробки та реалізації відповідних планів, проектів та програм. Відкритість, прозорість та інформаційна доступність процесу відновлення сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях, якій сприяє цифровізація, проведення роз'яснювальної роботи, громадського консультування, є також невід'ємною складовою інституційного середовища.

Серед техніко-технологічних та організаційно-просторових чинників функціонування сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях особливу увагу слід звернути на

високу зношеність мереж водо- та теплопостачання (до 80 %), а також аварійність житлового фонду. Крім того, організація водопостачання на території Донецької області здійснюється в умовах, коли основні джерела (канал Сіверський Донець-Донбас, що здійснює централізоване питне та технічне водопостачання та Донецький міжрайонний водопровід, що здійснює перекачування питної води у маловодні райони Донецької області) перебувають на лінії розмежування та практично щомісячно пошкоджуються в результаті обстрілів. Це призводить до тривалих періодів відсутності централізованого водопостачання в Маріуполі, Торезьку, Мар'їнці, Красногорівці, Авдіївці, оскільки воно здійснюється через непідконтрольну Україні територію Донецької області. За даними Департаменту з питань цивільного захисту, мобілізаційної та оборонної роботи Донецької облдержадміністрації, в 2019 р. на об'єктах КП «Компанія «Вода Донбасу» сталося півсотні аварій (з яких четверта частина виникла в результаті бойових дій) та більш, ніж півтисячі пошкоджень, майже двадцять п'ять тис. поривів на мережі комунального водопостачання. Внаслідок пошкоджень Донецької фільтрувальної станції, водоводу Горлівка-Торезьк та Південно-Донбаського водопроводу більш, ніж півтора мільйони споживачів мають обмеження у водопостачанні.

Соціально-економічні умови функціонування сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях доцільно розглянути двох аспектах. З одного боку, функціонування сфери життєдіяльності міста повинно забезпечувати задоволення як базових (водо-, тепло-, електро-, газопостачання, вивіз сміття), так і додаткових (благоустрій, міський транспорт, дорожнє господарство) потреб споживачів послуг, що передбачає наявність відповідного виробничого потенціалу підприємств міського господарства, які надають послуги. При цьому, інклюзивний підхід потребує враховувати різні категорії одержувачів додаткових послуг, зокрема, площадки для дітей з особливостями розвитку, пандуси для осіб з обмеженнями у русі, переходи для осіб з обмеженням зору і т ін. З

іншого боку, персонал підприємств сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях піддається ризику, пов'язаному з можливими обстрілами на лінії зіткнення, мінами та іншими вибуховими пристроями. Зазначені обставини потребують додаткової підготовки персоналу, доукомплектування ремонтних бригад обладнанням та фахівцями, передбаченням компенсаційних виплат за роботу у надзвичайних та ризикованих умовах.

Визначені умови та чинники функціонування сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях необхідно розглядати комплексно з врахуванням їх взаємовпливу як по галузевому (водо-, тепло-, електро-, газопостачання, вивіз сміття, благоустрій, міський транспорт, дорожнє господарство) так і функціональному аспектам (планування, фінансування, координація та контроль). При цьому необхідно також враховувати обмеження як по ресурсах (матеріальних, трудових, фінансових), так і по обсягам, механізмам та термінам їх залучення, а також оцінювати ризики, пов'язані з можливостями загострення конфлікту, поновлення бойових дій на лінії розмежування або виникненням форс-мажорних обставин (зокрема, природні катаклізми, стихійні лиха або пандемія).

Вплив умов та дію чинників функціонування сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях доцільно враховувати при розробці програм та обґрунтуванні проектів як відновлення, так модернізації об'єктів житлової та комунальної інфраструктури. Зазначені програми повинні відповідати принципам системності, цілеспрямованості, науковості, комплексності, узгодженості по цілях, завданнях, ресурсах (матеріальних, трудових, фінансових) та термінах виконання. Проекти відновлення та модернізації, об'єктів житлової та комунальної інфраструктури повинні обговорюватися публічно, узгоджувати інтереси як учасників реалізації проекту, так користувачів його результатів.

Для реалізації проектів відновлення та модернізації житлової та комунальної інфраструктури поряд з традиційними методами залучення інвестиційних ресурсів доцільно формування умов для

використання додаткових джерел інвестування за рахунок відповідних інструментів, а також розширення пільг та преференцій для приватних вітчизняних та іноземних інвесторів. Серед пільг та преференцій слід приділи особливу увагу можливостям використання механізму відкладених податкових платежів, виходячи з того, що економічно вигідною є сума сплати за розстрочки платежу, яка не перевищуватиме ставки НБУ. Чинником підвищення інвестиційної привабливості слід вважати узгодження інтересів учасників реалізації інвестиційних проектів (органи державного управління та місцевого самоврядування, підприємства сфери життєдіяльності міста, приватні інвестори, населення міста). Для узгодження інтересів можливо використання як неформалізованих (переговорів), так і формалізованих інструментів (включаючи експертні технології та економіко-математичне моделювання). Важливим інструментом підвищення інвестиційної привабливості також може стати використання геоінформаційних технологій, які дозволяють оперативно отримувати інвестору повну та достовірну інформацію про об'єкт інвестування.

Слід зазначити, що прийняття та реалізація рішень функціонального характеру щодо планування, фінансування, координації та контролю пост конфліктного відновлення сфери життєдіяльності міста потребує відповідного ресурсного забезпечення, механізмів використання та маневрування ресурсами, визначення обсягів та термінів їх залучення, а також оцінки економічних та фінансових ризиків. Ситуаційні рішення звичайно приймаються в умовах загострення конфлікту, поновлення бойових дій на лінії розмежування, виникненням форс-мажорних обставин природних катаклізмів, стихійного лиха, пандемії, що потребує внесення змін до рішень функціонального характеру.

Врахування умов та чинників функціонування сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях необхідно також в процесах просторового планування, впровадження інновацій, підвищення ресурсозбереження, дотримання публічності

та інформаційної прозорості. При цьому потрібна оцінка можливостей використання позитивного впливу та нейтралізації негативного впливу чинників та умов за кількісними та якісними критеріями, що й повинно стати предметом подальших досліджень.

Список літератури

1. Балуська О.В., Келембет О.С. Методичні принципи відновлення деокупованих територій. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 8. С. 41-44.
2. Долгальова О., Єщенко М. Вплив організаційних та нормативно-правових чинників на процес відновлення Донецької області. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2019. Вип. 1(20). С. 33-45.
3. Міхальська В.В. Аудит постконфліктних територій: пропозиції для України. *Політичне життя*. 2019. № 2. С. 74–79.
4. Полчанов А.Ю. Постконфліктне відновлення як система. *Економіка та держава*. 2017. № 5. С. 33–39.
5. Абакумова И.В., Рядинская Е.Н. Особенности постконфликтного восстановления: отечественный и зарубежный опыт. *Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева*. 2016. № 4(38). С. 208-214.
6. Coyne C.J. Reconstruction and Reconciliation: What's Economics Got to Do With It? *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*. 2017. P69–83.
7. Del Castillo G. Economic Reconstruction and Reforms in Post-Conflict Countries. *CRPD*. 2015. 28 p.

*К.Є. Мойсеєнко,
кандидат економічних наук, доцент,
Технічний університет
«Метінвест Політехніка», м. Маріуполь*

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ СИТУАЦІЇ

Формування стійких передумов для соціально-економічного розвитку територій, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, відновлення інфраструктури та добробуту на них як засіб забезпечення соціально-економічної та політичної привабливості реінтеграційних процесів тимчасово окупованих території на сході України визначають критичну важливість місцевих фінансів і як елементу локальної економічної системи, і як інструменту публічної політики реінтеграції. Разом з тим, можливості цього інструменту можуть бути далекими від сподівань, що потребує з'ясування особливостей інституційної трансформації та актуальних характеристик місцевих фінансів в Україні, зокрема, на постконфліктних територіях за сучасних умов.

До основних ознак, які визначають специфіку інституційного розвитку місцевих фінансів в Україні останнім часом належать наступні.

1. Зміна інституційного механізму функціонування місцевих публічних фінансів. Слід відзначити, що принципово пропорції доходів зведеного бюджету в частині їх розподілу на доходи державного та місцевих бюджетів не змінилися. Так, наприклад, у 2010 р. частка доходів місцевих бюджетів у зведеному складала 28,8 %, у 2013 р. – 19,3 %, у 2019 р. – 25,3 %, причому поступово збільшуючись за період 2013-2019 рр. В то же час частка податкових доходів місцевих бюджетів у податкових доходах зведеного бюджету, яка була максимальною у 2014 р. (50,8 %), має більш цікаву динаміку – після мінімального значення за 10 років у

2015 р. (45,2 %), вона зростала до 2017 р. (49,4 %), а за період 2017-2019 рр. знизилася до 43,5 %. Таким чином, принципового перерозподілу обсягів коштів на користь місцевих бюджетів не відбулося. Однак змінився сам механізм: центральна влада, сподіваючись на подолання конфлікту центр-регіони, який став однією з підвалин військово-політичного конфлікту з РФ, формалізувала збільшення закріплених джерел податкових доходів місцевих бюджетів, а також конкретизувала характер субвенцій і механізм горизонтального фінансового вирівнювання. Це мало ще один інституційний ефект – підвищення політичної відповідальності місцевої влади, однак він виявився не таким очевидним як очікувалося. Більшість населення і подалі розраховує, головним чином, на державну владу як уособлення влади як такої і меншою мірою покладає відповідальність за розвиток місцевих громад саме на місцеву владу.

2. Децентралізація, як адміністративна, так і фінансова, значно пожвавила конкуренцію серед місцевих еліт, за владу та доступ до ресурсів. І хоча це деякою мірою підвищило політичну відповідальність місцевого самоврядування, однак призвело до певної феодалізації владних повноважень на місцях. Знову ж таки, цей ефект був очікуваним, власне він давно відомий в науці і в практиці публічного управління. Тим не менш, така ситуація стає однією з передумов посилення «ламкості» (*fragility*) держави у постконфліктному періоді. І вона ускладнюється наступною обставиною.

3. Політизація місцевого самоврядування в 2020 р. Спроба забезпечити залежність місцевого самоврядування у політичній партійній вертикалі від центральної влади, яка була зроблена шляхом зміни виборчого кодексу і проведення місцевих виборів за партійними списками вилилася у досить суперечливі наслідки. З одного боку, результати виборів в частині громад засвідчують досягнення ефекту упорядкування політичного поля хоча б у тому сенсі, що діяльність політичних партій охопила не тільки далекий загальнодержавний, а й близький місцевий рівень. Це може

привести до посилення вимогливості до партійної ідеології і реальної політики політичних сил в Україні по всій вертикалі влади. З іншого боку, досвід свідчить також і про посилення явища «тушок», коли місцеві еліти у спробах зайти до органів самоврядування переходять з партії в партію, виходячи не з ідеологічних міркувань, а з міркувань політичної підтримки конкретної національної політичної сили в конкретній громаді. Крім того, утворилася ситуація, коли в рамках партійного руху контроль за громадою і за її ресурсами, в т.ч. фінансовими, можуть отримувати люди, які не є мешканцями громади.

4. В формуванні і використанні фінансових ресурсів місцевого самоврядування і в рамках розгортання реформи децентралізації залишалися елементи централізованого управління, наприклад, у вирішенні питань використання залишків освітньої субвенції. В той же час 2019-2020 рр. ознаменувалися посиленням втручання центрального уряду у напрямки використання місцевих фінансових ресурсів. Найбільш яскравим прикладом є недофінансування частини субвенцій і перекладення фінансових зобов'язань уряду на місцеве самоврядування при скороченні дефіциту бюджету і формуванні т.зв. «ковідного фонду». Іншим прикладом є суттєве недофінансування за механізмом «кошти для найкращих виконавців», а саме через Державний фонд регіонального розвитку. Так, у 2018 р. виконання бюджету фонду в Донецькій області склало 55,5 % уточненого річного плану, в Луганській – 63,7 %; у 2019 р. відповідні показники склали 68,8 % та 81,8 %; у 2020 р. (9 міс.) – 45,9 % та 46,8 % відповідно.

5. Нажаль, децентралізація фінансових повноважень не супроводжувалася посиленням спроможності державного фінансового контролю. З одного боку, розпорядники коштів місцевих бюджетів пристосувалися до вимог процедур тендерних закупівель, в т.ч. Прозорро, і винайшли схеми, які дозволяють цілком легально уникнути прозорості у використанні бюджетних коштів. З іншого, на тлі оптимізації чисельності та структури контрольних органів (Рахункової палати, Державної аудиторської

служби України) результативність виявлення ними неефективного використання бюджетних коштів, фінансових зловживань при закупівлях (в частині завищених цін, укладення контрактів із пов'язаними особами, яке особливо притаманне саме на місцевому рівні, тощо) не покращилася.

*Г.Л. Монастирський,
доктор економічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль*

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ІНСТРУМЕНТАРІЮ МУНІЦИПАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ПРОЦЕСІ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ МІСТА

Врахування зарубіжного досвіду відновлення міст, що потребують подолання наслідків політичного та військового конфлікту, вимагає використання механізму муніципального менеджменту в управлінській діяльності органів місцевого самоврядування, ядром якого є спеціальний економічний інструментарій як засіб реалізації самоврядного регулювання економічним і соціальним розвитком громад. Муніципальний менеджмент є формою забезпечення ефективного управління комплексним розвитком первинних територіальних утворень, що спроможний згладити кризові прояви. Як і будь-який інший вид менеджменту, муніципальний менеджмент реалізується за допомогою інструментів, які в сукупності становлять спеціальний економічний інструментарій. Спеціальний економічний інструментарій муніципального менеджменту є комплексною системою взаємопов'язаних та взаємозалежних інструментів, застосування яких спрямоване на ефективне досягнення стратегії розвитку муніципальних утворень. Необхідність формування конкретних практичних пропозицій з цілеспрямованого

впровадження інструментарію муніципального менеджменту в діяльність органів місцевого самоврядування з метою постконфліктного розвитку міст вимагає дослідження можливості його структуризації, яку ми пропонуємо здійснювати з позиції врахування ресурсно-функціональних компонент розвитку муніципальної системи в умовах мінливого висококонкурентного середовища (табл. 1). Кожен з інструментів спеціального економічного інструментарію муніципального менеджменту реалізується за допомогою комплексу технологій, що становить проблемне поле окремого наукового дослідження. Необхідною основою для імплементації інструментарію муніципального менеджменту в діяльність органів місцевого самоврядування є:

Таблиця 1. Елементи спеціального економічного інструментарію муніципального менеджменту в процесі постконфліктного розвитку міста

Елемент інструментарію	Зміст елемента	Значення та перспективи впровадження елемента для забезпечення економічного й соціального розвитку міста
Стратегічне управління	Формування цілісної системи вироблення та реалізації стратегії розвитку міста на основі визначення довгострокових пріоритетів	Забезпечення програмованості та визначеності розвитку міста на основі максимальної реалізації конкурентних переваг
Муніципальний фінансовий менеджмент	Управління муніципальними фінансовими ресурсами та фінансовими відносинами, які виникають в процесі їх руху	Створення системи прозорості руху фінансових потоків між суб'єктами муніципальних відносин та збалансування дотаційних і прибуткових сфер муніципального господарства
Муніципальна логістика	Управління рухом матеріальних, фінансових та інформаційних потоків в міст	Усунення бар'єрів в процесі руху ресурсопотоків за оптимальними траєкторіями
Муніципальний маркетинг	Комплексна система одержання інформації про стан певних підсистем міста, забезпечення його просування в умовах	Орієнтація процесу надання членам територіальної громади громадських послуг на потреби окремих сегментів, потрібної якості, якнайкраще, за

	жорсткої конкуренції на основі реалізації конкурентних переваг	вигідних умов та в потрібний час; інформування суб'єктів господарювання про кон'юнктуру локального ринку, про конкурентні переваги міста
Проектний менеджмент	Забезпечення комплексного розвитку міста як складної системи проектів з конкретними цілями, ресурсами і часовими рамками	Узгодження інтересів органів місцевого самоврядування, кредитних установ, підприємницьких структур та громадських організацій в процесі вибору та реалізації муніципальних проектів на основі взаємовигідного співробітництва, економічної доцільності та соціальної ефективності
Кадровий менеджмент	Формування адекватної системи управління кадровим забезпеченням органів місцевого самоврядування на основі врахування пріоритетності людського фактору в процесі реалізації цілей розвитку міста	Залучення професійних муніципальних менеджерів у процес забезпечення економічного й соціального розвитку міста, постійне зростання кваліфікації кадрового персоналу органів місцевого самоврядування
Інформаційні технології	Використання сучасних інформаційних розробок на основі формування комп'ютерних мереж з їх подальшою інтеграцією в глобальне інформаційне середовище	Інформатизація та автоматизація процесу управління розвитком міста на основі формування моделі «електронного муніципалітету»
Ризик-менеджмент	Зменшення чи усунення впливу зовнішніх та внутрішніх ризиків розвитку міста в умовах невизначеності	Забезпечення стабільності розвитку міста та його підсистем, зменшення можливих втрат муніципальних ресурсів
Антикризове управління	Згладжування циклічних коливань розвитку муніципальної системи з метою попередження кризових ситуацій	Усунення потенційних чинників виникнення криз, забезпечення зростання привабливості міста
Ситуаційне муніципальне управління	Застосування інструментів муніципального менеджменту з врахуванням характеристик конкретного міста та стану зовнішнього середовища	Формування спеціального набору інструментів муніципального менеджменту для кожного міста в конкретний момент часу

1. Дотримання принципу ефективності управління постконфліктним розвитком міста шляхом раціонального використання місцевих ресурсів та формування взаємовигідних

двосторонніх зв'язків із зовнішнім середовищем з метою забезпечення соціального добробуту членів територіальних громад як основної мети розвитку будь-якої соціально-економічної системи. Ефективність управління розвитком міста передбачає врахування необхідності розвитку муніципальних систем в рамках стратегічних орієнтирів розвитку територіальних систем вищого ієрархічного порядку, що впливає із засад функціонування надскладних організацій з метою збереження їх стабільності та цілісності.

2. Теоретико-правове розуміння та створення умов для формування й функціонування міст як корпоративних суб'єктів ринкових відносин, що дозволяє їм сповна використовувати переваги ринкової моделі господарювання (залучення кредитних ресурсів, використання механізму місцевої позики, формування комунальних банків, створення комунальних підприємств з метою отримання прибутку, вільне розпорядження комунальною власністю). Гіпотеза щодо розуміння міста як корпорації базується на таких вихідних положеннях: кожен з суб'єктів міста, функціонуючи в його територіально-просторових, правових, ресурсних рамках, прагне отримати певну вигоду, своєрідний дивіденд, як в економічному, так і соціальному прояві; місто – це інтегрована сукупність членів територіальної громади, підприємницьких структур, органів місцевого самоврядування, соціальних установ, громадських організацій, реалізація індивідуальних інтересів яких, врешті-решт, спрямована на досягнення колективної мети – забезпечення динамічного розвитку територіальної системи; центральним та необхідним компонентом міста є людина, що характеризує його як соціальну організацію; місто володіє певною власністю у фінансовій та матеріальній формах, використання якої повинно забезпечити виконання колективних функцій; управління економічним і соціальним розвитком міст здійснюють органи місцевого самоврядування, осередки громадських організацій, управлінські підрозділи підприємств, що становлять керівне ядро муніципальної системи.

Ефективність його функціонування визначає спрямованість та динаміку комплексного розвитку міста, зумовлює силу взаємозв'язку між муніципальними підсистемами; місто характеризується наявністю певної корпоративної культури, що зумовлено впливом культурно-історичних, етнічних та ментальних особливостей певної території, місцевими традиціями та звичаями.

3. Формування належного ресурсного забезпечення права територіальної громади на самоврядування, що є необхідною умовою його фінансово-економічної автономії, дотримання якої гарантується Європейською Хартією місцевого самоврядування. Основу ресурсного забезпечення місцевого самоврядування повинна складати економічна база, яка формується комунальною (муніципальною) власністю. Відповідно до загальних підходів до розуміння власності, комунальну власність можна розглядати з трьох позицій: 1) як правову категорію (з цієї позиції комунальна власність – це право територіальної громади володіти, доцільно, економічно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування); 2) як соціально-економічну категорію (в цьому контексті комунальна власність – це певне визначене й конкретне майно, фінансові та інші ресурси, що належать територіальній громаді. З такої точки зору комунальна власність виступає як об'єкт, здатний задовольняти соціально-культурні та економічні потреби локальної спільноти, в т.ч. приносити їй доходи, що спрямовуються на розвиток територіального утворення. Залежно від економічної спроможності комунальна власність може бути трьох видів: прибуткова, від використання якої можна отримати додаткові фінансові ресурси (саме наявність цієї складової визначає можливість функціонування міста як корпорації, створює об'єктивні передумови для застосування процедур і технологій ризик-менеджменту та антикризового управління); нейтральна, що забезпечує лише покриття витрат на її утримання; дотаційна, яка потребує цільового фінансування з місцевого бюджету чи інших

джерел та створює специфічний соціальний продукт, покликаний забезпечити державні соціальні гарантії); 3) як політичну категорію (комунальна власність у цьому випадку виступає невід'ємним атрибутом місцевого самоврядування, без якого воно є псевдодемократичним недієздатним утворенням).

Спеціальний економічний інструментарій муніципального менеджменту є динамічною системою, що удосконалюється й модифікується в рамках світових, національних та регіональних трансформаційних процесів, набуваючи нових проявів та інноваційних технологій реалізації. Потенціал муніципального менеджменту спроможний вирішити проблеми забезпечення пост конфліктного відновлення та розвитку міст в Україні.

Список літератури

1. Монастирський Г.Л., Савчук Д.М. Імплементация економічного інструментарію муніципального менеджменту в процес забезпечення розвитку громад. Соціально-економічний розвиток регіону: сучасні реалії та перспективи: монографія. За ред. Н.І. Пилипів, В.В. Стефініна. Івано-Франківськ: Видавець МПП «ТАЛЯ», 2017. С. 351-371.

2. Монастирський Г.Л., Савчук Д.М. Модернізаційний підхід до управління економічним розвитком громад. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія економіка та менеджмент.* 2018. № 15. С. 38-46.

3. Monastyrskiy G. Municipal reform as a means to provide national identity under conditions of globalization. *International security in the frame of modern global challenges: Collection of scientific work.* Vilnius, 2018. P. 127-134.

4. European landmarks of municipal reform of Ukraine. *International security in the frame of modern global challenges 2019: Collection of research papers.* Vilnius: MRU, 2019. P. 63-66.

5. Novikova M., Kozyrieva O., Novikov D., Monastyrskiy G., Mazur A. Innovative Approaches to Economic Development of the

Regions of Ukraine. Vision 2025: Education Excellence and Management of Innovations through Sustainable Economic Competitive Advantage. 2019. P. 9791-9803.

Н.Ю. Рекова,
*доктор економічних наук, професор,
перший проректор – проректор з навчальної роботи,
ТОВ «Технічний університет «Метінвест Політехніка»,
м. Маріуполь*

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКРЕМИХ СФЕР ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА В ПРОЦЕСІ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Постконфліктний період характеризується вживанням заходів, спрямованих на відновлення зруйнованих та пошкоджених в ході бойових дій об'єктів, особливо це стосується об'єктів сфери життєдіяльності, які задовольняють базові та додаткові потреби населення міста у водо-, тепло-, газо-, електропостачанні, транспортних послугах, благоустрої та утилізації твердих побутових відходів (ТПВ). Зважаючи на те, що сфера життєдіяльності міста поєднує підприємства різних галузей, які мають особливості функціонування, розглянемо їх з метою врахування при плануванні та реалізації заходів відновлення у постконфліктний період.

За результатами аналізу функціонування підприємств міського господарства, що виробляють та надають послуги водо-, електро-, газо- та теплопостачання на постконфліктних територіях, визначено такі галузеві особливості. В ході бойових дій 2014-2015 рр. сфера життєдіяльності (особливо інженерні мережі та об'єкти комунальної інфраструктури) міст Донецької та Луганської областей зазнала значних пошкоджень. Ці пошкодження

усуваються на підставі виконання Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України [1].

Особливої уваги потребує відновлення джерел водопостачання (канал Сіверський Донець-Донбас та Донецький міжрайонний водопровід), які проходять через лінію розмежування та щомісячно зазнають пошкоджень в результаті обстрілів (у 2018-2019 рр. відбулося близько 20 аварій). Поряд з цим має місце висока зношеність водопровідних та теплових мереж (більш ніж 70 %), обладнання котелень (25 % має строк експлуатації більш, ніж 20 років), постійне збільшення тарифів за надані послуги, низька платіжна дисципліна споживачів, а також значні непродуктивні втрати в результаті аварій (в мережах водопостачання 13 %, в теплових мережах – 2,5 %).

Спираючись на результати виконання Програми поводження з відходами в Донецькій області на 2016-2020 роки, затвердженої розпорядженням голови облдержадміністрації від 22.09.2016 № 836 [2], доцільно продовжити реалізацію заходів у таких напрямках: забезпечення утилізації органічних побутових відходів та впровадження системи роздільного збору та вторинної переробки сміття; будівництво потужностей з сортування, переробки та утилізації відходів тощо; проведення просвітницької кампанії, спрямованої на підвищення культури поводження з твердими побутовими відходами; використання новітніх технологій і обладнання зі збирання, сортування, транспортування, переробки й утилізації ТПВ, у тому числі специфічних та небезпечних відходів, що утворюються населенням; будівництво полігонів для захоронення ТПВ, які відповідають встановленим стандартам; формування інфраструктури з управління побутовими відходами (з розробкою системи тарифів і зборів за поводження з відходами); придбання техніки для санітарної очистки; створення сприятливих умов для розвитку бізнесу у сфері поводження з побутовими відходами.

Зазначені напрями повинні бути узгоджені з економічними можливостями їх впровадження, включаючи наявні активи

підприємств міського господарства, які зайняті поведженням з ТПВ, кошти державного та місцевого бюджетів, міжнародну фінансову допомогу та приватні інвестиції.

Міський транспорт, з одного боку, є частиною великої та складної системи – міського господарства – і володіє всіма її ознаками, а з іншого – окремі її ознаки підтверджують, що вона існує як достатньо самостійна система зі своїми власними внутрішніми закономірностями побудови, функціонування і розвитку. Зважаючи, що основними відносинами системи міського пасажирського транспорту є її відносини з органами місцевого самоврядування та споживачем, тому модель взаємин може бути сформульована так:

- органи міського управління виконують роль сполучної ланки між населенням міста і підприємствами міського пасажирського транспорту;

- органи міського управління також формують парк транспортних засобів, затверджують маршрути і складають розклади руху;

- органи міського управління регулюють ціни і виділяють дотації; за допомогою різних економічних методів впливають на попит і пропозицію.

Чинники, які звичайно гальмують розвиток системи міських пасажирських перевезень, включають: нераціональне співвідношення між різними видами і типами рухомого складу, що обслуговує міські маршрути, недостатній розвиток транспортної інфраструктури міста і механізмів її фінансування, неефективність механізму управління комунальними транспортними підприємствами.

Доступність та якість дорожньої інфраструктури та пропонованих транспортних послуг сприяє доступу населення до закладів охорони здоров'я, освіти, інших соціальних послуг та ринку робочої сили. Пошкодження транспортних шляхів під час військових дій, перешкоджає як наданню послуг міського пасажирського транспорту, так і транспортуванню

сільськогосподарської продукції на ринки міст, що обмежує продуктову безпеку у містах та можливість отримувати доходи сільського населення.

Функціонування дорожньо-транспортної інфраструктури є основою для розвитку, що створює умови для гідного життя (здоров'я, освіта, відпочинок, культура, спорт). Однак якщо інфраструктура не узгоджується з потребами населення, її розвиток може викликати соціальну напругу. Тому найбільш важливим чинником для економічного відновлення територій є розблокування свободи пересування, що дозволить запобігти обмеженням доступу населення до робочих місць, виробничих та торгівельних зв'язків між суб'єктами господарювання на територіях, що постраждали від конфлікту. Відновлення дорожньої інфраструктури в постконфліктний період повинно здійснюватися з врахуванням можливостей використання місцевих ресурсів, включаючи відходи виробництва, що дозволить залучати металургійні та енергогенеруючі підприємства для їх постачання на підставі соціально-відповідальної діяльності бізнесу на території присутності. Врахування визначених особливостей транспортної інфраструктури дорожнього господарства міста доцільно при обґрунтуванні стратегії відновлення транспортного сполучення в період постконфліктного відновлення.

Таким чином, аналіз функціонування окремих галузей сфери життєдіяльності міста дозволяє узагальнити наступні проблеми їх постконфліктного відновлення:

- об'єкти водо-, тепло-, електро-, газопостачання, благоустрою та поводження з ТПВ на постконфліктних територіях мають високий ступень зношеності та аварійності, тому відновлення зруйнованого виробничого потенціалу та інженерної інфраструктури повинно здійснюватися з врахуванням можливостей їх модернізації;

- підприємства міського господарства повинні дотримуватися галузевих стандартів, вимог та регламентів при виробництві та наданні послуг водо-, тепло-, електро-, газопостачання,

благоустрою та поводження з ТБО, що дозволить отримувати їх необхідну кількість відповідної якості за справедливу ціну;

- механізми державно-приватного партнерства та корпоративної соціальної відповідальності доцільно використовувати при фінансуванні відновлення виробничого потенціалу та інженерної інфраструктури об'єктів сфери життєдіяльності на засадах ресурсозбереження та підтримки екологічної безпеки, що є невід'ємною складовою їх модернізації.

Оцінка економічних можливостей відновлення окремих галузей сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях з урахуванням виявлених особливостей її функціонування дозволяє зробити такі висновки.

За галузевими ознаками сфера життєдіяльності міста поєднує підприємства водо-, електро-, газо- та теплопостачання, поводження з побутовими відходами, міського транспорту та дорожнього господарства. Зазначені підприємства поєднані безпосередньо територією, на якій вони здійснюють господарську діяльність, та населенням, яке на мешкає на цій території та споживає послуги зазначених підприємств. Крім того, діяльність підприємств сфери життєдіяльності в більшому або меншому ступеню регулюється або керується місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Це необхідно враховувати при розробці стратегій, програм та проектів відновлення як окремих галузей, так і в цілому сфери життєдіяльності міст. Особливу увагу при цьому необхідно приділяти питанням розподілу повноважень органів державного управління та місцевого самоврядування, та можливостям використання різних джерел фінансування, включаючи кошти державного та місцевого бюджетів, міжнародну фінансову допомогу, приватні інвестиції та благодійні внески і т.ін. Також потребують вирішення питання щодо можливостей залучення великого бізнесу до розв'язання проблем постконфліктного відновлення інфраструктури сфери життєдіяльності міста та підтримки малого й середнього бізнесу, що господарює або планує

господарювати в окремих галузях сфери життєдіяльності міста в постконфліктний період.

Розподіл повноважень між органами державного управління та місцевого самоврядування, а також механізми залучення бізнесу доцільно розглянути у подальших дослідженнях, пов'язаних з імплементацією зарубіжного досвіду постконфліктного відновлення окремих галузей сфери життєдіяльності міста.

Список літератури

1. Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України: постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 1071. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF>

2. Донецька обласна державна адміністрація. Департамент житлово-комунального господарства. Офіційний сайт. 2020. URL: <https://zkh.dn.gov.ua/ua>

*А.Є. Санченко,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник, керівник Центру перспективних
досліджень і співробітництва з прав людини в сфері економіки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ*

БІЗНЕС І ПРАВА ЛЮДИНИ У ПОСТКОНФЛІКТНОМУ ВІДНОВЛЕННІ: МІЖНАРОДНІ ТА ВІТЧИЗНЯНІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Постконфліктне відновлення є складним політико-правовим і соціально-економічним процесом, що спрямований на розв'язання комплексу взаємопов'язаних проблемних питань у різних сферах життєдіяльності держави. Тому важливо належним чином визначити і на політико-правовому рівні закріпити роль держави,

бізнесу та суспільства, аби в умовах багатоаспектної вразливості забезпечити стабілізацію становища і подальший розвиток зачеплених конфліктом територій, дбаючи про дотримання і захист прав людини повною мірою. Безсумнівно, переважна частина проблемних питань у контексті постконфліктного відновлення постає перед усіма його учасниками вперше. Це викликає необхідність ухвалення неординарних, але обґрунтованих і вивірених рішень. Вони мають базуватися на реалістичній оцінці явищ соціально-економічного та культурного характеру і потреб населення, на вивченні відповідних міжнародних засад і досвіду інших країн, які потерпали від конфліктів і в ході наступних мирних перетворень, що ґрунтуються, зокрема, на взаємодії держави та бізнесу, накопичили позитивний досвід реконструкцій.

Міжнародним загальноновизнаним орієнтиром в цій справі, як і в справі прогресу в цілому, є Цілі сталого розвитку на період до 2030 року (далі – ЦСР), затверджені Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № A/RES/70/1 від 25.09.2015 «Перетворення нашого світу: Порядок денний щодо сталого розвитку на період до 2030 року» [1]. ЦСР доповнюють універсальний стратегічний Порядок денний – план дій сучасного людства з метою сталого та життєстійкого розвитку світу за умов забезпечення зрівноваження трьох вимірів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного. Водночас, у документах наголошується на головній відповідальності кожної країни за власний економічний і соціальний розвиток, на необхідності ефективного партнерства між державними організаціями, між державним і приватним секторами та між інститутами громадянського суспільства й підкреслюється значна роль різних суб'єктів приватного сектора (від мікропідприємств до кооперативів і багатонаціональних корпорацій) у реалізації нового Порядку денного.

Мета цього Порядку денного полягає також і у зміцненні всезагального миру в атмосфері більшої свободи, у побудові миролюбного, справедливого та всеохопного суспільства. Як зазначається у п. 35 вищезгаданої Резолюції, «сталий розвиток

неможливо забезпечити без миру та безпеки, а без сталого розвитку мир і безпека опиняться під загрозою». Держави-члени ООН визначили свій спільний обов'язок подвоїти зусилля для врегулювання або попередження конфліктів і надання допомоги постконфліктним країнам, адже вони зазнають негативного впливу на їхній економічний та соціальний розвиток, на стан навколишнього середовища, в якому живе їх населення.

Твердження стосовно деструктивного впливу конфлікту на право та спроможність держав розвиватися у параметрах ЦСР абсолютно справедливі по відношенню і до України. Адже сфера життєдіяльності територій і міст Донецької та Луганської областей зазнає руйнівних наслідків у зв'язку з бойовими діями 2014-2015 рр. та проведенням АТО й ООС упродовж останніх п'яти років. Відповідно, рівень безпеки та добробуту мешканців цих територій та ступінь забезпечення і захисту їх прав людини є неналежним. Про це свідчать, зокрема, численні дослідження українських і закордонних науковців та експертів, які здійснюють пошук шляхів подолання раптово з'явившихся надскладних проблем. Показово, що вже в 2015 р. об'єктивні висновки та пропозиції були викладені в Доповіді НАН України «Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики» [2], підготовка якої відбувалася під загальним керівництвом академіка НАН України Е.М. Лібанової та за участю, зокрема, і науковців ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України» на чолі з В.А. Устименком, його директором. Однак здебільшого ці та інші вагомні науково-практичні напрацювання наступних років і досі не реалізовані, хоча з 2017 р. в країні виконується Державна цільова програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, затверджена постановою Кабінету Міністрів від 13.12.2017 № 1071 [3].

Вітчизняні дослідники послідовно констатують, що розв'язання проблем відбудови постконфліктних територій України, покращення рівня життя їх населення можливо шляхом вдосконалення поточного правового регулювання суспільних

відносин, вибору найбільш прийняттого режиму ведення господарської діяльності тощо. Ці рішення, передусім, мають бути людино-центристськими, виходячи з міжнародно визнаної доктрини сталого розвитку та вітчизняних конституційних засад. Зокрема, як відомо, положення ст. 3 Основного Закону України встановлюють, що саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за цю діяльність. При цьому головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини [4]. А в ст. 13 Конституції України та Преамбулі Господарського кодексу України [5] закріплено соціальну спрямованість вітчизняної економіки в цілому та підприємницької діяльності зокрема. При цьому серед національних завдань з реалізації Цілі 17 визначено розвиток партнерських відносин влади і бізнесу для досягнення ЦСР [6].

Принагідно зазначимо, що вищеназвана Резолюція ООН у частині щодо засобів здійснення ЦСР прямо вказує, що приватна підприємницька, інвестиційна та інноваційна діяльність є головною рушійною силою продуктивності, всеохопного економічного зростання та створення робочих місць. Ці положення певним чином відображені й у розділі про шляхи і способи розв'язання проблем Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України. Водночас, документ ООН звертає увагу на те, що держави, залучаючи суб'єктів сектора бізнесу для вирішення різноманітних завдань розвитку, надаючи їм можливість задіяти їхній творчий та інноваційний потенціал, мають взаємодіяти з ними для забезпечення захисту прав людини в процесі ведення господарської діяльності, зокрема, трудових прав, прав на охорону здоров'я, безпечне навколишнє середовище тощо, як це передбачено відповідними міжнародними нормами і договорами та іншими ініціативами у цій сфері, як-от: Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини (далі – Керівні принципи), трудові норми Міжнародної організації праці,

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з Протоколами до неї, ін. До цього загального переліку неодмінно варто додати і ратифіковані Україною Європейську соціальну хартію, і Європейську соціальну хартію (переглянуту), і, безумовно, Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам Rec(2016)3 про права людини та бізнес, ухвалену в 2016 р. з метою імплементації положень Керівних принципів у загальноєвропейське правове поле.

Звісно, застереження щодо поваги прав людини з боку бізнесу в процесі його діяльності мають особливу гостроту в ситуаціях триваючого конфлікту або в постконфліктний період, адже за таких умов ризик серйозних порушень прав людини, як правило, значно вищий. Тому Керівні принципи, схвалені Резолюцією Ради ООН з прав людини № 17/4 від 16.06.2011 р. [7], приділяють окрему увагу цій проблематиці. Так, Принцип 7 встановлює, що через підвищений ризик здійснення грубих порушень прав людини в регіонах, зачеплених конфліктами, державам слід сприяти забезпеченню того, аби працюючий на таких територіях бізнес не був дотичний до вчинення таких порушень та/або залучений до цього. Взаємодія держави та бізнесу задля захисту прав людини в таких ситуаціях має відбуватися декількома шляхами. Серед них: а) налагодження контактів на якомога більш ранніх етапах конфлікту, з тим щоб держава могла допомогти бізнесу виявляти, запобігати і пом'якшувати пов'язані з правами людини ризики, що обумовлені його діяльністю і діловими відносинами; б) надання належної допомоги бізнесу для оцінки та усунення підвищених ризиків порушення прав людини, приділяючи особливу увагу гендерно зумовленому і сексуальному насильству, експлуатації дитячої праці та ін. Однак, у тому випадку, коли бізнес виявляється причетним до грубих порушень прав людини на територіях, зачеплених конфліктом, держава має право відмовити йому в доступі до державної підтримки та послуг і відмовити йому в співпраці з метою виправлення ситуації. Одночасно, обов'язком держави є забезпечення ефективності поточної державної політики,

законодавства, підзаконних актів і правозастосовних заходів, спрямованих на усунення ризику участі бізнесу у вчиненні грубих порушень прав людини.

Крім того, у цій справі державі та бізнесу варто керуватися і такими міжнародними документами як Інструмент Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) щодо інформування про ризики для багатонаціональних підприємств у зонах слабого врядування (*OECD Risk Awareness Tool for Multinational Enterprises in Weak Governance Zones*) (2006 р.), Методичні рекомендації ОЕСР із забезпечення заходів належної обачності для відповідального управління ланцюгами постачання корисних копалин із районів, що зачеплені конфліктами та знаходяться в зонах підвищеного ризику (*OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas*) (2016 р.) та ін.

Важливо, що ООН постійно аналізує проблеми, що виникають у площині захисту прав людини в сфері бізнесу, зокрема й на територіях, зачеплених конфліктом, що відбувається у співпраці з урядами держав, бізнесом, інвесторами, науковими колами, національними інституціями з прав людини, профспілками, спеціалізованими установами (наприклад, Світовим банком [8] та ін.), ООН й іншими міжнародними організаціями, інститутами громадянського суспільства, а також правозахисниками, які працюють на місцях. Так, упродовж 2018-2020 рр. Робоча група ООН з питань бізнесу та прав людини, як постійно діючий орган, уповноважений відігравати лідируючу роль у справі просування Керівних принципів, концентрувалася на розробленні рекомендацій щодо практичних заходів, які повинні вживати держави та бізнес для запобігання та усунення порушень прав людини, пов'язаних із бізнесом, у конфліктному і постконфліктному контексті.

Підготовка цих рекомендацій, що базуються на фактичних даних і враховують як нові передові практики, так і наявні прогалини та проблеми, фокусувалася на вивченні ряду ключових питань. Серед них наступні:

- Якими є або повинні бути належні державна політика, регулювання та судові рішення для забезпечення захисту прав людини від порушень з боку бізнесу в конфліктних та постконфліктних ситуаціях?

- Які конкретні заходи слід вживати бізнесу у конфліктних і постконфліктних ситуаціях та як виглядає на практиці «посилена» процедура належної обачності щодо прав людини? Чим відрізняється / повинен відрізнятися процес виявлення, запобігання, пом'якшення та врахування реальних і потенційних впливів бізнесу в конфліктних та постконфліктних ситуаціях від його подібної діяльності в «неконфліктному» контексті?

- Як на практиці відбуваються відповідальні та стійкі інвестиції у постконфліктному становищі та у процесі відновлення? Які дії слід вживати (і яких дій уникати) суб'єктам фінансового сектору – як державним фінансовим установам, так і приватним інвесторам – для виконання своїх обов'язків відповідно до Керівних принципів та використання їхніх важелів для підтримки результатів, які не підривають права людини та стійкий мир?

- Яка роль бізнесу у перехідному правосудді? Які наслідки мають Керівні принципи в контексті правосуддя перехідного періоду?

Зазначимо, що Уряд України також взяв участь в процесі збору та обміну необхідною інформацією та офіційно направив її до Офісу Верховного Комісара ООН з прав людини в травні 2020 р. [9].

Звіт Робочої групи «Бізнес, права людини та регіони, що постраждали від конфлікту: на шляху до посилених дій» [10], з відповідними рекомендаціями державам, бізнесу та органам системи ООН, був представлений Генеральній Асамблеї ООН у жовтні 2020 р. Цей документ дає відповіді на вищенаведені запитання, і тому його зміст має бути предметом глибокого вивчення та застосування, зокрема, у ході розроблення оновленої Національної стратегії в сфері прав людини [11], Стратегії економічного відновлення Донбасу [12], відповідних законодавчих

та регуляторних актів і прийнятті практичних рішень як органами влади, так і суб'єктами господарювання.

Важливо, що Звіт містить Розділ IV «Постконфліктний період». Перш за все, в ньому принципово наголошується, що на етапах миробудівництва і відновлення і ділові кола, і держави у своїй діяльності повинні застосовувати ті ж самі принципи, що і на етапі конфлікту, зокрема вони повинні підвищеною мірою проявляти належну обачність щодо прав людини. Ця необхідність пояснюється, зокрема, налаштованістю держави будь-якою ціною залучити інвестиції і відновити економічну діяльність. При цьому в зв'язку з крайньою слабкістю державних структур така налаштованість створює високий ризик превалювання економічних інтересів без урахування проблем у сфері прав людини, а темпи іноземного інвестування часто випереджають впровадження державами належної нормативної бази та не враховують здатність держав забезпечувати реальний комплекс заходів щодо захисту прав людини і верховенства права.

Окрім того, привертається увага до характерної особливої активності міжнародних фінансових установ у постконфліктний період. Нерідко відзначається їх прагнення до залучення інвесторів без створення належних гарантій прав людини і, в деяких випадках, до сприяння інвестиціям, що пов'язані з такими порушеннями, що може призвести, навіть, і до відновлення конфліктів. Як приклад наводиться посилання на Стратегію боротьби з нестабільністю, конфліктами і насильством на 2020-2025 рр. Групи Світового банку [13]. Вона визнає, що для інвестиційної діяльності вкрай важливо враховувати результати аналізу конфлікту, але не розглядає питання про те, чому і як підприємства можуть забезпечувати дотримання прав людини. Тому міжнародні фінансові установи повинні, як мінімум, продовжувати узгоджувати свої дії з положеннями Керівних принципів. Їм слід дотримуватися своїх власних процедур підвищеної належної обачності щодо прав людини, вимагати цього від бізнесу, що користується їхніми фінансовими та консультаційними послугами,

і віддавати перевагу інвестиціям за участю бізнесу, прихильного до відповідального ведення підприємницької діяльності.

Так само, у умовах постконфліктного відновлення слід акцентувати увагу на якість контрактних домовленостей між державою, що приймає допомогу, і міжнародним співтовариством, іншими державами чи бізнесом, які будуть реалізуватися у рамках національних планів відновлення. Наголошується, що на всіх рівнях під час обговорення та при виконанні договорів і контрактів, а також в ході розробки національної політики мають бути впроваджені посилені процедури забезпечення належної обачності щодо прав людини. Принципи відповідальних контрактів [14], прийняті одночасно з Керівними принципами, містять ключові елементи, які повинні враховуватися при включенні принципу належної обачності щодо прав людини в більш широке коло стратегій і законів з питань відновлення. В Принципах відповідальних контрактів йдеться і про заходи, які бізнес і держави повинні застосовувати для належного усунення можливих негативних впливів великих інвестицій на права людини.

Звертаємо увагу, що в цьому тематичному Розділі Звіту окреслюється також і роль місцевих органів влади, які займаються питаннями заохочення інвестицій, адже вони відіграють життєво важливу роль у забезпеченні дотримання прав людини з боку бізнесу на місцевому рівні. Підкреслена найважливіша роль, яку економічні структури на кшталт місцевих інвестиційних рад, відіграють в створенні стимулів, що спонукають бізнес діяти відповідально. Вони можуть, наприклад, розробити механізм забезпечення стійкості підприємницької діяльності, який відображає міжнародні стандарти, але заснований на участі місцевого населення в інтересах врахування особливостей місцевої культури і цінностей.

Окремим чутливим аспектом діяльності бізнесу в постконфліктний період є такі обставини, за яких бізнесу доводиться встановлювати партнерські відносини з компаніями та окремими особами, що були сторонами конфлікту, або з особами,

котрі, можливо, мали відношення до вчинення порушень прав людини. Тому для бізнесу особливо важливо відповідально вибирати суб'єктів, з якими встановлюватиметься взаємодія. В будь-яких випадках, бізнес не повинний сприяти погіршенню наслідків військових злочинів. Водночас, для бізнесу важливим є й питання, яким чином та над чим працювати, а це вимагає розуміння специфіки місцевого контексту. Вирішенню цих питань сприятимуть предметні консультації між бізнесом і місцевими громадами та розроблення відповідних інструментів для перевірки наявних і потенційних ділових партнерів у рамках процедури належної обачності щодо прав людини.

Зазначимо, що програма цьогорічного Форуму ООН з питань бізнесу та прав людини (16-18.11.2020) передбачає проведення панельної сесії, під час якої на широке обговорення буде представлений вище охарактеризований Звіт Робочої групи з питань бізнесу та прав людини. Предметом обговорень будуть висновки та аргументи щодо необхідності посилення дій з боку держав і бізнесу з метою розв'язання проблем територій, які постраждали від конфлікту, а також перспективи подальших заходів у контексті «бізнес, права людини та конфлікт». Відповідно, ця тематика буде включена до проекту «Дорожньої карти» щодо бізнесу та прав людини на наступне десятиліття (UNGPs10+).

На завершення огляду міжнародних і вітчизняних засад діяльності бізнесу в постконфліктному середовищі наведемо думки Аніти Рамасастри, голови Робочої групи ООН з питань бізнесу та прав людини [15]. Вона переконана, що те, як бізнес працює у конфліктному та постконфліктному контексті, впливає на динаміку, яка забезпечує стійкий мир та повагу прав людини або навпаки підриває їх. Однак роль бізнесу в програмах запобігання конфліктам та побудови миру, і зокрема, ефективне управління наслідками його діяльності стосовно прав людини, в основному залишається поза увагою. Для країн, що вийшли з конфлікту, вирішальне значення має такий спосіб ведення бізнесу, завдяки

якому їх населення більш не зазнаватиме шкоди і укорінюватиметься гідне ставлення до людей та їхніх прав.

Список літератури

1. Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку 2030: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 № A/RES/70/1. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>.

2. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики: доповідь НАН України. За загальним керівництвом Е.М. Лібанової. К., 2015. 168 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografiyi/2015/2015_mono_Strategiya.pdf

3. Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України: постанова Кабінету Міністрів від 13.12.2017 № 1071. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF#Text>

4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Спеціальний випуск. Ст. 2598.

5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 462.

6. Ціль 17. Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку. Національні завдання. URL: <http://sdg.org.ua/ua/pro-hlobalni-tsili/partnerships-for-the-goals#%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>

7. Керівні принципи з питань бізнесу та прав людини: Реалізація Рамкової програми Організації Об'єднаних Націй «Захист, повага і засоби захисту», ухвалені Резолюцією Ради ООН з

прав людини № 17/4 від 16.06.2011. URL:
http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=8524

8. Bray J. International Companies and Post-Conflict Reconstruction. Cross-Sectoral Comparisons. The World Bank Social Development Papers. Conflict Prevention and Reconstruction. Paper No. 22. February 2005. URL:
<http://documents1.worldbank.org/curated/en/994031468752728929/pdf/31819.pdf>

9. Інформація органів державної влади України у зв'язку з підготовкою Робочою групою Ради ООН з прав людини з питання про права людини і транснаціональних корпораціях та інших підприємствах Звіту щодо ведення бізнесу в конфліктних і постконфліктних контекстах. URL:
<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/2019Survey/States/Ukraine.pdf>

10. Report of the Working Group on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises «Business, human rights and conflict-affected regions: towards heightened action». URL: <https://undocs.org/en/A/75/212>, <https://undocs.org/ru/A/75/212>

11. Розробка Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2023 року. URL:
<https://minjust.gov.ua/m/rozrobka-planu-diy-z-realizatsii-natsionalnoi-strategii-u-sferi-prav-lyudini-na-period-do-2023-roku-6764>

12. Мінреінтеграції розпочало роботу над проектом Стратегії економічного відновлення Донбасу. Повідомлення від 26.05.2020. URL:
<https://mtot.gov.ua/minreintegraciii-rozpochalo-robotu-nad-proektom-strategiii-ekonomichnogo-vidnovlennja-donbasu>

13. World Bank Group, Strategy for Fragility, Conflict, and Violence 2020–2025 (Washington, D.C., World Bank Group, 2020). URL:
<https://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/publication/world-bank-group-strategy-for-fragility-conflict-and-violence-2020-2025>

14. Принципи відповідальних контрактів: інтеграція управління ризиками, пов'язаними з правами людини, в формат переговорів з метою укладення контрактів між державою та інвесторами: Керівні вказівки для учасників переговорів. Додаток до Доповіді Джона Рагги, Спеціального представника Генерального секретаря з питань про права людини і транснаціональні корпорації та інші підприємства (25.05.2011). URL: <https://undocs.org/ru/A/HRC/17/31/Add.3>

15. Business after conflict: respecting human rights to help sustain peace. URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/BusinessHRInPostConflict.aspx>

О.В. Тарасевич,
*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач відділу економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ*

ЩОДО КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Сфера життєдіяльності міста включає суб'єктів господарювання, що надають послуги водо-, електро-, газо- та теплопостачання, водовідведення, поводження з побутовими відходами, а також підприємства дорожньо-транспортного господарства, трудові ресурси яких на постконфліктних територіях характеризуються низкою особливостей, що обумовлені як галузевою специфікою, так і ускладненими та часто небезпечними умовами праці при відновленні пошкоджених і зруйнованих об'єктів і мереж комунальної інфраструктури сфери.

Зокрема, протягом 2013-2020 рр. у структурі трудового потенціалу сфери життєдіяльності міст Донецької і Луганської областей відбуваються значні негативні зрушення, динаміка основних показників ринку праці має тенденцію щорічного скорочення чисельності зайнятого населення, зростання безробіття, відтоку кваліфікованих кадрів, що пов'язано, насамперед, з погіршенням умов праці, поряд із незадовільним рівнем її оплати. Згідно даним Головного управління статистики у Донецькій області, чисельність зайнятого населення в області у 2018 р. порівняно з 2013 р. зменшилась на 62 % (більше ніж на 1,1 млн осіб), рівень безробіття, збільшившись на 6,2 %, склав 14,4 % (для порівняння в середньому по Україні – 9,1 %). В I кварталі 2020 р. рівень безробіття в Донецькій області, який, відповідно до методології Міжнародної організації праці, серед робочої сили у віці 15 років і старше становив 13,7 %, у віці 15-70 років – 13,8 %, у працездатному віці – 14,3 %, є значно вищим, ніж у середньому по Україні, де він становив відповідно 8,5 %, 8,6 % та 8,9 % [1]. Найбільшу кредиторську заборгованість з оплати праці у сфері життєдіяльності також зафіксовано у Донецькій області, щорічне зростання якої є однією з наболілих проблем регіонального ринку праці. Так, борги працівникам економічно активних підприємств Донецької області, що надають послуги водопостачання, каналізації та поводження з відходами, у липні 2020 р., на 55,7 % перевищивши відповідний показник 01.01.2020 р., зросли на 53,7 %, склавши на 01.08.2020 15,9 млн грн [1]. При цьому, якщо заробітна плата працівників підприємств з виробництва та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, склавши у липні 2020 р. 13876 грн, перевищує середній показник по Донецькій області, то середній рівень оплати праці в сфері водопостачання, каналізації та поводження з відходами залишається одним з найнижчих. Отже, низький рівень заробітної плати персоналу підприємств міського господарства сфери водо-, теплопостачання, каналізації та поводження з відходами у порівнянні з іншими підгалузлями сфери життєдіяльності, який в

цілому є найнижчим порівняно із відповідним середньообласним показником, а також відсутність дієвих механізмів стимулювання, проробленої системи заохочувальних мотиваційних заходів вкупі зі складністю і часто небезпечністю умов праці на постконфліктних територіях обумовлює високу плинність персоналу зазначених суб'єктів господарювання.

Крім цього, при відновленні сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях проблемним кадровим питанням виступає дефіцит висококваліфікованого управлінського персоналу, здатного працювати в ускладнених, екстремальних умовах, із підвищеним навантаженням та особливими вимогами, що висуваються у зв'язку із необхідністю відновлення пошкоджених і зруйнованих об'єктів та мереж комунальної інфраструктури, підприємств сфери. У зв'язку з цим, доцільним представляється проведення підготовки та перепідготовки фахівців у сфері стратегічного територіального планування й управління відновлювальними роботами, організація тренінгів для керівництва місцевих адміністрацій постконфліктних територій, а також технічного й інженерного персоналу підприємств сфери життєдіяльності.

Вирішенню визначених проблем кадрового забезпечення сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях в певній мірі сприятиме удосконалення механізмів фінансування регіональних програм зайнятості, організація професійного навчання персоналу за професіями, що мають попит при відновлювальних роботах, сприяння розвитку самозайнятості та підприємницької ініціативи. Досвід ООН у подоланні післявоєнних наслідків у низки країн [2] свідчить про ефективність заходів щодо створення соціально-економічних передумов для відновлення сфери життєдіяльності міст постраждалих регіонів, в тому числі із залученням трудового потенціалу внутрішньо переміщених осіб, а також умов для створення тимчасових робочих місць шляхом здійснення організаційного набору робочої сили для забезпечення будівництва та ремонту житлового фонду, відтворення соціальної і

комунальної інфраструктури. Поряд із створенням нових робочих міст, доцільно забезпечити додаткові виплати за надзвичайні умови праці (з урахуванням ризику відновлення бойових дій, відсутності комфортних умов проживання, рівня екологічної небезпеки на постконфліктних територіях) персоналу підприємств сфери життєдіяльності незалежно від форм власності. Визначення розміру додаткових виплат повинно здійснюватися у відповідності до ступеню надзвичайних умов праці. Фінансування додаткових виплат працівникам підприємств міського господарства сфери життєдіяльності державної та комунальної форми власності здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів. Приватні підприємства повинні отримувати пільги або преференції з оподаткування за ризик господарювання на постконфліктних територіях та використовувати економію витрат на виконання податкових зобов'язань на встановлення додаткових виплат працівникам за надзвичайні умови господарювання. Зазначене доводить доцільність в рамках реалізації відповідних проєктів при виборі та укладенні з підрядником, що здійснюватиме роботи з відновлення інфраструктури сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях, надання конкурентної переваги договору, приміром, державно-приватного партнерства, із обов'язковим так званим «місцевим вмістом» [3], що передбачає переважне використання місцевої робочої сили, відповідне навчання персоналу, підвищення його кваліфікації, забезпечення безпечних і гідних умов праці та адекватний рівень її оплати. Це дозволить, з одного боку, створити сприятливі умови для життя міського населення, підвищити його якість і комфортність, а з іншого боку, активізувати місцеву постконфліктну економіку, створивши робочі місця, в першу чергу для місцевого населення та підвищивши його зайнятість, що сприятиме скороченню показників безробіття та поверненню робітників до міст на постконфліктних територіях.

Отже, визначені галузеві особливості трудових ресурсів сфери життєдіяльності міста в умовах її відновлення та розбудови

на постконфліктних територіях доцільно враховувати при реалізації інструментів і засобів управління ними, внесенні відповідних коректив в управлінські стратегії менеджменту підприємств міського господарства сфери з метою підвищення трудового потенціалу та продуктивності праці.

Список літератури

1. У I кварталі 2020 року кількість безробітних за міжнародною методологією склала у Донецькій області 119,3 тис. осіб. *Головне управління статистики у Донецькій області. Офіційний сайт.* 2020. URL: <http://donetskstat.gov.ua/pres/presreliz.php?dn=0620&number=0>
2. Building Capacities for Public Service in Post-Conflict Countries. United Nations. New York, 2007. 44 p.
3. Post-Conflict Economic Recovery. Enabling Local Ingenuity. *Crisis Prevention and Recovery Report.* 2008. 262 p. URL: https://www.undp.org/content/undp/en/home/cpr/we_do/eco_recovery.shtml

О.В. Тарасевич,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач відділу економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ

Т.В. Сьомкіна,
доктор економічних наук, професор,
Державний університет комунікацій, м. Київ

І.В. Гужавіна,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний університет комунікацій, м. Київ

СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Донецька область переживає сьогодні надзвичайно складний період свого розвитку. Тривале проведення антитерористичної операції на території області, системна криза в економіці, енергетиці, реальному секторі, високий рівень безробіття вимагає водночас рішучих дій на основі ретельного аналізу наявних проблем, забезпечення послідовності й синхронізації в реалізації реформ, а також оцінювання їх наслідків.

Питанням соціально-економічного розвитку території Донецької області та її відновленню присвячено Національну доповідь НАН України [1], колективні дослідження науковців Інституту економіко-правових досліджень НАН України [2], Інституту економіки промисловості НАН України [3], Національного інституту стратегічних досліджень [4-5]. Було розроблено Програму економічного і соціального розвитку Донецької області на 2019 рік та основні напрями розвитку на 2020 і 2021 роки [6]. Незважаючи на існування значної кількості ґрунтовних праць щодо розвитку Донбасу, які засновані на достовірних даних та їхніх об'єктивних оцінках, наявності в них пропозицій щодо вирішення визначених проблем, майже відсутні найсвіжіші публікації, які б аналізували реальне сучасне становище

в регіоні і нові можливості, що з'явилися за шість років від початку збройного конфлікту.

Слабкою стороною економіки Донецької області є наявність істотних структурних дисбалансів. Так, в структурі промисловості в 2019 р. близько 86,8 % припадає на галузі, які мають низький рівень доданої вартості (табл.1), а саме: добувну промисловість і розроблення кар'єрів (25,0 %), переробну промисловість (61,8 %), з якої виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції, металургії (39,1 %), виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення (8,7 %), машинобудування (5,3 %), виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (4,3 %), виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (2,2 %), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (0,6 %), виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (0,1 %), виробництво паперу та поліграфічна діяльність (0,1 %) [7].

Крім того, для регіону характерна низька частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг): у 2018 р. на малі підприємства області придало 7,5 % обласного обсягу реалізації (по Україні – 19,2 %) [6]. Це обумовлюється високою концентрацією в області великих промислових підприємств: їх частка в загальній кількості підприємств є найвищою в Україні і становить 0,3 % (в середньому по країні – 0,1 %).

У 2019 р. середньомісячна заробітна плата зростає на 21,4 %, реальна заробітна плата зростає на 9%. Негативним явищем залишається наявність заборгованості із виплати заробітної плати. Кількість зареєстрованих безробітних на кінець періоду (за даними державної служби зайнятості) складає 10,8 тис. осіб (табл. 1).

Дані, які представлені на рис.1. вказують на те, що повільне відновлення обсягів промислового виробництва починаючи з 2016 р. обумовлене, в першу чергу, факторами попиту, а саме: несприятливою кон'юнктурою світового ринку та недостатньо розвинутим внутрішнім ринком. Падіння цін на металургійну

продукцію на світовому ринку, а також нестабільні поставки залізорудної сировини, коксу і вугілля внаслідок пошкодження транспортної інфраструктури обумовлюють збереження складної ситуації у сфері виробництва основних товарних груп промислової спеціалізації регіону.

Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку Донецької області в 2019 р. [7]

	Фактично у 2019 р.	Темпи зростання (зниження), %			
		грудень 2019 р. до		2019 р. до 2018 р.	<u>ДОВІДКОВО:</u> 2018 р. до 2017 р.
		листопада 2019 р.	грудня 2018 р.		
Кількість зареєстрованих безробітних на кінець періоду (за даними державної служби зайнятості), тис. осіб	10,8	112,5	99,8	x	x
Середньомісячна заробітна плата одного працівника					
номінальна, грн	11586 ¹	98,5 ²	118,0 ³	121,4 ⁴	125,9 ⁵
реальна, %	x	98,4 ²	109,6 ³	109,0 ⁴	111,1 ⁵
Заборгованість із виплати заробітної плати, млн грн	582,1	84,1	117,0	x	92,5
Індекс споживчих цін	x	100,0	106,0	106,0 ⁷	112,3 ⁸
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн	264520,4	x	x	x	x
Індекс промислової продукції	x	108,9	87,0	100,3	102,6
Індекс сільськогосподарської продукції	x	x	x	117,3 ⁹	90,6
Обсяг виробленої будівельної продукції, тис. грн	6263182	x	x	x	x
Індекс будівельної продукції	x	x	x	111,7	136,8
Експорт товарів, млн дол. США	4111,7 ¹	x	x	92,2 ⁴	110,4 ⁵
Імпорт товарів, млн дол. США	1994,7 ¹	x	x	100,1 ⁴	110,8 ⁵
Сальдо (+,-)	2117,0 ¹	x	x	x	x

Рис. 1. Динаміка розвитку промисловості за 2014-2019 рр.

За 2018 р. загальний обсяг промислового виробництва у порівнянних цінах збільшився на 2,6 %. За підсумками 2019 р. зростання зазначеного показника відбулося на 0,3 % [7-8].

Індекс обсягу виробництва продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств у 2018 р. становив 90,6 %. За результатами 2019 р. зазначений показник складе 117,3 %, що вказує на суттєве покращення виробництва продукції сільського господарства [7-8].

Індекс обсягу виробництва будівельної продукції в 2019 р. становить 111,7 %, що також вказує на покращення виробництва будівельної продукції в порівнянні з 2018 р.

Спостерігається стійка тенденція скорочення зовнішньоекономічної діяльності. Експорт товарів в 2019 р. скоротився на 7,8 % у порівнянні з аналогічним періодом і склав 4111,7 млн дол. США.

Імпорт товарів в 2019 році навпаки збільшився на 0,1 % і склав 1994,7 млн дол. США.

У 2018 р. підприємствами та організаціями області за рахунок усіх джерел фінансування буде освоєно 21,0 млрд грн капітальних інвестицій, що на 20,0 % більше, ніж у січні-грудні

2017 р. (у порівняних цінах). Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку області, порівняно з початком року збільшився і на кінець 2018 р. очікується 1,3 млрд дол. США [6].

Основними причинами невисоких прямих іноземних інвестицій залишаються складна, нестабільна політична ситуація в країні; слабка розвиненість ринкових інститутів – корпоративного сектора, ринку цінних паперів, ринку землі, ринку нерухомості тощо.

Частина території області на даний час не контролюється урядом України, у зв'язку із чим в регіоні змінилися умови функціонування дорожньої мережі, порушені логістичні зв'язки. Так, три транспортні коридори, які перетинають Донецьку область з заходу на схід, передбачались транзитними в напрямку Російської Федерації, Кавказу, країн Азії. Зараз вони тимчасово тупикові, що зумовлює зміну система інфраструктури, логістики територій, які знаходяться в зоні впливу цих доріг.

Крім цього, відновлення пошкоджених та зруйнованих стратегічних об'єктів систем життєзабезпечення, розташованих вздовж лінії розмежування, ускладнюється відсутністю безпечного доступу спеціалістів до виконання відновлювально-ремонтних робіт через проведення активних бойових дій.

Проведений загальний аналіз продемонстрував як позитивні, так і негативні явища, що вплинули на стан соціально-економічного розвитку Донбасу за шість років від початку збройного конфлікту. Це дозволило сформулювати основні пропозиції щодо розвитку пріоритетних напрямків діяльності, а саме:

необхідності розробки заходів щодо підтримки галузей промисловості з високим рівнем доданої вартості;

необхідності надання фінансової підтримки суб'єктам малого підприємництва на реалізацію проектів розвитку;

сприяння участі в програмах обміну міжнародним досвідом з метою запровадження передових технологій та підвищення рівня кваліфікації представників суб'єктів малого підприємництва.

подальша реалізація проектів з відновлення та розвитку інфраструктури за рахунок бюджетних та позабюджетних коштів.

Ці заходи спрямовані на економічний розвиток, створення умов для підвищення рівня зайнятості населення.

Список літератури

1. Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі: національна доповідь. Київ, 2015. 362 с.

2. Заблодська І.В., Попова І.А., Васильчук Н.О. та ін. Інтеграція українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі. *Вісник Східноукраїнського університету ім. В. Даля*. 2015. № 6(223). С. 40-83.

3. Амоша О.І., Новікова О.Ф., Антонюк В.П. та ін. Проект Концепції державної цільової Програми з відновлення та розбудови миру у східних регіонах України. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 1(43). С. 4-15.

4. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія. За заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. Київ, 2015. 474 с.

5. Двігун А.О., Шевченко О.В., Бондаренко О.О. Регулювання соціально-економічного розвитку Донбасу за умов гібридної війни: аналітична записка. Київ: НІСД, 2016. 22 с. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2459/>

6. Програма економічного і соціального розвитку Донецької області на 2019 рік та основні напрями розвитку на 2020 і 2021 роки. URL: <https://dn.gov.ua/ua/ekonomika/programi-rozvitku-regionu/programa-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvitku>

7. Соціально-економічне становище Донецької області за 2019 рік: статистичний бюлетень. *Головне управління статистики в Донецькій області*. Бахмут, 2020. 44 с.

8. Соціально-економічне становище Донецької області за 2018 рік.: статистичний бюлетень. *Головне управління статистики в Донецькій області*. Бахмут, 2019. 60 с.

О.А. Трегуб,
*кандидат юридичних наук,
молодший науковий співробітник відділу
господарсько-правових досліджень
проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ*

ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Тривалий збройний конфлікт призвів до загострення екологічної кризи в Донецькій та Луганській областях України, що особливо позначилося на сфері життєдіяльності міст. Стратегією національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженою Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020, негативний екологічний вплив бойових дій на території Донецької і Луганської областей поставлено на один щабель із наслідками Чорнобильської катастрофи [1]. У цьому контексті на передній план висувається проблема стабілізації екологічної ситуації в містах, розташованих на відповідній території, на рівні, прийнятному для нормального функціонування і розвитку людини.

Одним із ключових заходів, спрямованих на поліпшення цієї ситуації, має бути здійснення *ефективного державного екологічного контролю*. Однак, відповідно до ст. 3 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», з 2014 р. діє мораторій на проведення перевірок органами і посадовими особами, уповноваженими на здійснення державного контролю у сфері господарської діяльності. Винятком є лише позапланові перевірки суб'єктів господарювання, що на

основі критеріїв оцінки ступеня ризику від провадження господарської діяльності віднесені до суб'єктів з високим ступенем ризику [2].

Збереження відповідного мораторію має наслідком погіршення стану навколишнього середовища та здоров'я населення, адже органи державного контролю позбавлені можливості виявляти екологічні правопорушення та притягати суб'єктів господарювання до юридичної відповідальності за їх вчинення. Велика кількість таких суб'єктів не виконує вимоги виданих ним екологічних дозволів і ліцензій та не сплачує екологічний податок [3], що потребує належного реагування з боку держави.

З одного боку, на державу покладається конституційний обов'язок щодо забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, а також збереження генофонду Українського народу [4]. Він підтверджується у ст. 6 та 7 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [5].

З іншого боку, на більшій частині території вказаних областей умови господарювання практично не відрізняються від умов у сусідніх регіонах [6, с. 63], де екологічний контроль здійснюється у звичайному режимі.

Усезростаюча необхідність «розблокування» функції державного екологічного контролю обумовила внесення на розгляд Верховної Ради України проєкту Закону від 16.01.2020 № 2764 про внесення змін до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» щодо відновлення перевірок додержання вимог природоохоронного законодавства суб'єктами господарювання на території проведення антитерористичної операції.

По-перше, зазначеним проєктом Закону пропонується повне відновлення позапланових перевірок суб'єктів господарювання стосовно додержання ними законодавства у сфері охорони

навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

По-друге, проєкт Закону передбачає також часткове зняття мораторію щодо планових перевірок. Зокрема, планується відновити:

- планові перевірки суб'єктів господарювання щодо додержання законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, які віднесені до суб'єктів господарювання з *високим та/або середнім* ступенем ризику;

- планові перевірки суб'єктів господарювання усіх ступенів ризику щодо наявності документів дозвільного характеру в галузі охорони навколишнього природного середовища [7].

Отже, виходячи з цього документа, мораторій має залишитися лише стосовно планових перевірок суб'єктів господарювання, які відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України критеріїв оцінки ступеня ризику від провадження господарської діяльності належать до суб'єктів з незначним ступенем ризику.

Згідно з п. 5 Постанови Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 182 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Державною екологічною інспекцією», планові заходи державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання з незначним ступенем ризику проводяться не частіше одного разу на п'ять років [8]. Відповідно, за умови дотримання усіх вимог законодавства, планові перевірки не справляють суттєвого «тиску» на суб'єктів цієї категорії, тоді як сукупний негативний вплив від їх діяльності на здоров'я людини та довкілля може бути цілком відчутним.

Окрім цього, потрібно враховувати, що *віднесення суб'єктів господарювання до середнього або незначного ступеня ризику іноді є суто формальним*. Законодавством встановлено шість критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного контролю. Оцінити ступінь ризику за більшістю із них можливо лише тоді, коли перевірки проводилися протягом останніх п'яти років, що передують плановому періоду. Маються на увазі такі критерії: види порушень вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, виявлених за результатами заходів державного контролю; кількість цих порушень; кількість позапланових заходів державного контролю, проведених щодо суб'єкта господарювання; кількість випадків недопущення суб'єктом господарювання посадових осіб органу державного контролю до проведення контрольних заходів [8]. Зважаючи на те, що мораторій набув чинності в 2014 р., наведені критерії не підлягають застосуванню на території проведення антитерористичної операції (за винятком суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику).

Як впливає із Постанови Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 182, віднесення суб'єкта господарювання до високого, середнього або незначного ступеня ризику здійснюється з урахуванням суми балів, нарахованих за всіма критеріями. При цьому шкала для середнього ступеня ризику складає від 21 до 40 балів, а для незначного – від 0 до 20 балів [8]. Через незастосування вищевказаних критеріїв бали для окремих суб'єктів господарювання можуть занижуватися, а такі суб'єкти – потрапляти до групи незначного ступеня ризику (хоча фактично мають належати до середнього ступеня ризику). Поширення на них мораторію на проведення планових перевірок є недоцільним і сприятиме погіршенню екологічної обстановки в містах.

З огляду на викладене вище, державний контроль за дотриманням суб'єктами господарювання вимог екологічного законодавства пропонується відновити на постконфліктних

територіях у повному обсязі – як щодо планових, так і позапланових перевірок. При цьому скасування мораторію на проведення планових перевірок суб'єктів господарювання з незначним ступенем ризику є окремою умовою забезпечення екологічної безпеки в містах на постконфліктних територіях.

З метою реалізації цієї пропозиції рекомендується доопрацювати проєкт Закону від 16.01.2020 № 2764 про внесення змін до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» щодо відновлення перевірок додержання вимог природоохоронного законодавства суб'єктами господарювання на території проведення антитерористичної операції.

Список літератури

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 75. Ст. 2377.

2. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 02.09.2014 № 1669-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 2040.

3. Пояснювальна записка до проєкту Закону про внесення змін до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» щодо відновлення перевірок додержання вимог природоохоронного законодавства суб'єктами господарювання на території проведення антитерористичної операції від 16.01.2020 реєстр. № 2764. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67927&pf35401=518148>

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 10. Ст. 54.

6. Трегуб О.А. Напрями вдосконалення законодавства про відходи в контексті відновлення та розвитку Донбасу. В кн.: *Економіко-правові засоби стимулюючого впливу на розвиток Донбасу*: монографія. Під заг. ред. В.А. Устименка. Київ: НАН України; Інститут економіко-правових досліджень, 2019. 236 с.

7. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» щодо відновлення перевірок додержання вимог природоохоронного законодавства суб'єктами господарювання на території проведення антитерористичної операції від 16.01.2020 реєстр. № 2764. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67927&pf35401=517716>

8. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Державною екологічною інспекцією: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 182. *Офіційний вісник України*. 2019. № 22. Ст. 777.

***І.В. Шкрабак,**
доктор економічних наук, професор,
Технічний університет «Метінвест Політехніка»,
м. Маріуполь
М.О. Нікульчев,
кандидат філософських наук, доцент,
Донецький національний
технічний університет, м. Покровськ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ: ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Донецька і Луганська області у повній мірі відчували наслідки збройного конфлікту на сході України, зокрема: спад промислового виробництва, порушення цілісності і значні дисбаланси у господарських комплексах регіонів, розрив господарських зв'язків, розбалансування ринкового механізму розвитку регіональної соціально-економічної системи, стрімке згортання інвестиційних процесів, дисбаланси на ринку праці [1]. За таких умов і в ситуації фактично замороженого збройного конфлікту з періодичним відновленням його гарячої фази забезпечення інноваційного шляху відновлення і розвитку регіональної економіки – надскладне і важке завдання як для органів державної влади, так і для органів місцевого самоврядування.

Адміністративна реформа України і фінансова децентралізація, яка є її складовою, на постконфліктних територіях стикаються не тільки з проблемами, характерними для країни в цілому, але й з особливостями реалізації, притаманними саме таким територіям, серед яких слід особливо виділити такі:

- втрата суттєвої частки промислового потенціалу, оскільки значні промислові потужності перебувають на території, непідконтрольній українській владі території;

- скорочення наукового потенціалу через те, що провідні наукові установи й організації (Інститут економіки промисловості

НАН України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України й інші), а також заклади вищої освіти (Донецький національний університет, до прикладу) були переміщені в інші регіони України і поступово переорієнтовуються на проблематику регіонів розташування;

- зменшення кандидатів і докторів наук, які були підготовлені і залишилися працювати у Донецькій і Луганській областях, скорочення контингенту здобувачів вищої освіти технічних спеціальностей у ЗВО цих регіонів;

- фінансова неспроможність середніх і малих підприємств, які сьогодні складають основу регіональних господарських комплексів до розробки і впровадження інновацій, особливо з високим ступенем ринкової новизни, що б могло забезпечити їх конкурентоспроможність, і нагальна потреба у притоках інвестиційних коштів при фактично нульовому рівні інвестиційної привабливості;

- недостатній рівень професіоналізму державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування з питань організації взаємодії місцевої влади, бізнес-середовища, науки, громади при створенні стратегічних планів і програм соціально-економічного розвитку постконфліктних територій на інноваційних засадах.

Аналіз програм розвитку різних сфер життєдіяльності міст Краматорськ, Маріуполь, Бахмут, Слов'янськ показав, що впровадження технологій інноваційного характеру здійснювалося за рахунок реалізації Державних програм бюджетним коштом або за кошти ЕСКО, МТД, Трастового фонду Східного партнерства з технічної допомоги (*EPTATF*), інших грантових програм, що забезпечувалося конкурсною формою відбору проектів і відповідними критеріями відбору. При реалізації заходів відповідних програм за кошти підприємств оцінка рівня їх інноваційності фактично не виконується, а основним критерієм відбору є низка витратність і необтяжливість для місцевого бюджету. Крім того, тематика проектів, які здійснюються за кошти

міжнародних партнерів і міжнародних грантових програм, задається фінансовими донорами і не завжди відповідає найбільш актуальним проблемам міст пост конфліктних територій. До того ж, громади середніх, а особливо малих міст, не мають достатнього досвіду залучення грантових коштів.

За результатами дослідження можна зробити низку рекомендацій щодо шляхів забезпечення інноваційного шляху розвитку міст на постконфліктних територіях, які полягають у такому:

- програми підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування постконфліктних територій мають включати розширені курси (окремі блоки, теми) стосовно поглиблення навичок *soft skills* (тобто, гнучких навичок, особистісних якостей і поведінкових установок, необхідних для організації і забезпечення комунікацій між органами влади, місцевого самоврядування, бізнес-партнерів, громади), проектного аналізу, складання грантових заявок і презентації проєктів;

- доцільним є створення організаційно-методичного забезпечення щодо залучення наукових установ, організацій, колективів і окремих науковців до оцінки рівня інноваційності заходів, що включаються до програм соціально-економічного розвитку міст та інших територій;

- при реалізації заходів програм місцевого розвитку, що здійснюються за кошти підприємств-учасників і мають високий рівень інноваційності і соціально-економічної значущості, доцільно надати таким проєктам стимулюючу підтримку у вигляді частки фінансування за рахунок місцевого бюджету, а для програм регіонального рівня – і державного бюджету. Величина такої частки має бути економічно обґрунтована, чітко визначення і закріплена у самій програмі.

Список літератури

1. Шкрабак І.В., Рагуліна Н.В. Формування новітніх тенденцій розвитку інвестиційних процесів в економіці України у пост-конфліктний період. *Ефективна економіка*, 2018. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/21.pdf

*С.С. Яценко,
провідний юрист відділу
економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ*

ЕКОЛОГО-ПРАВОВА СКЛАДОВА СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА НА ТЕРИТОРІЯХ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Проблематика закінчення збройного конфлікту на Сході України тісно переплітається із проблематикою відновлення нормального життя на цих територіях. Питання, які існують у сфері життєдіяльності міст України на контрольованій території складно назвати простими – але, у порівнянні із ними, сфера життєдіяльності міст Донбасу виглядає критично складнішою.

Говорячи про сферу життєдіяльності міста, ставиться акцент на тому, що місто є складним комплексом взаємопов'язаних структур та відносин. Тому не можна обговорювати відновлення Донбасу лише з боку припинення вогню. Так само на черзі знаходиться питання налагодження функціонування системи житлово-комунальних послуг, медицини, транспорту, культури та екології тощо.

Як слушно відзначають В. Устименко та Р. Джабраїлов, у системі нормативно-правових актів України термін «постконфліктні території» відсутній. Проте, використовуються

близькі за змістом терміни: «території, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на Сході України» та «регіони, що постраждали від збройного конфлікту» (у значенні східних регіонів України) [1, с. 4]. Дослідники застосовують поняття «постконфліктні території» щодо тієї частини території України, яка зазнала негативного впливу внаслідок збройного конфлікту, але вже перебуває під юрисдикцією України та потребує здійснення заходів із відновлення функціонування об'єктів життєдіяльності та виробничої сфери [1, с. 5].

На питанні відновлення життєзабезпечення міст Донбасу наголошують і автори Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 року: станом на 01.01.2019 «в області залишалися зруйнованими (пошкодженими) 6,1 тис. об'єктів інфраструктури, включаючи 6,0 тис. житлових будинків, 40 закладів освіти, 16 медичних закладів, 12 закладів культури та спорту, 18 промислових об'єктів, 8 об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури тощо» [1, с. 6; 2, с. 169].

Цілком зрозуміло, що більшість екологічних проблем Донбасу обумовлено не лише традиційною добувною і переробною промисловістю, але і бойовими діями, які тільки поглибили ці проблеми. Так як зазначено у звіті про результати вивчення екологічної ситуації на території Донецької та Луганської областей, основна частина виробництва на сході України припадає на вуглевидобувну, коксохімічну та хімічну промисловість, металургію та інші екологічно небезпечні галузі промисловості [3, с. 17]. Результати досліджень показують, що через бойові дії в навколишнє природне середовище потрапляє значна кількість залишків і продуктів хімічних речовин від вибухонебезпечних предметів, паливно-мастильних матеріалів, тощо. Через падіння обсягів промислового і сільськогосподарського виробництва у період збройного конфлікту, згідно зі статистичними даними на підконтрольних Уряду України територіях Донецької та Луганської областей викиди в повітря забруднюючих речовин станом на 01.01.2017 знизилися на 20 % у порівнянні з рівнем 2016 р.

Зокрема, незадовільний екологічний та санітарний стан спостерігається у поверхневих, а також підземних водах, який обумовлений тривалим забрудненням їх неочищеними або недостатньо очищеними зворотними водами каналізаційних і очисних споруд, ефективність роботи яких є вагомим чинником екологічної та епідемічної безпеки населення. Загрози, які існують зараз на Донбасі і пов'язані з погіршенням водних ресурсів, багато і вони різноманітні: це і затоплення шахт, і руйнування захисних споруд навколо, так званих, хвостовищ (озера, в яких зберігаються стічні води), це і шкідливі речовини, зокрема, ртуть, яка використовувалася в хімічному виробництві. Хімічне забруднення води (поверхневої та підземної) відбувається внаслідок надходження у водойми зі стічними водами різних шкідливих домішок неорганічного та органічного походження. Більшість з них є токсичними. Це – сполуки миш'яку, свинцю, міді, кадмію, хрому, фтору тощо [3, с. 22]. У процесі затоплення вугільних шахт проникнення шахтних вод у водоносні горизонти призводять до їх забруднення, не лише за рахунок збільшення мінералізації, а й появи у підземних водах різних комплексів шкідливих мікроелементів та сполук. Саме це є причиною виведення з ладу багатьох місцевих водозаборів Донецької та Луганської областей [3, с. 31].

Специфіка цієї складної ситуації, яка полягає у поєднанні факторів незадовільного стану навколишнього природного середовища, збройного конфлікту та занепаду сфери життєдіяльності міст обумовлює потребу запропонувати врегулювати еколого-правові аспекти відновлення постконфліктних територій у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до ст. 11 якого, Україна гарантує своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством. Проте, складно реалізувати екологічні права у достатній мірі, в умовах, які є на Донбасі.

Тому, видається потенційно ефективним використання ст. 6 цього Закону – «державні цільові та інші екологічні програми».

Порядок розробки державних цільових екологічних програм визначається Кабінетом Міністрів України і затверджений Постановою від 31.01.2007 № 106. Не зважаючи на те, що в цей Порядок вносили зміни у 2019 та 2020 рр., цей документ не складає враження такого, який можна ефективно застосовувати у ситуації Донбасу, як мінімум в силу того, що він написаний для «мирного» часу, і не враховує всіх аспектів, які впливають на екологію Донбасу зараз.

Ця теза додатково обґрунтовується висновком В. Устименка та Р. Джабраїлова, які зазначають, що «вирішення проблем у соціально-економічній та екологічній сферах постконфліктних територій (на прикладі Донецької області) є неефективним за наявної моделі правового регулювання» [1, с. 6]. Безумовно, механізм державних цільових та інших екологічних програм відноситься до зазначеного поняття «модель правового регулювання».

Враховуючи вищенаведене, варто зазначити, що сфера життєдіяльності міста на постконфліктній території не може бути відновлена без врахування її еколого-правової складової. Наразі чинне екологічне законодавство не враховує повною мірою вплив збройної агресії на Сході України та наслідки такої агресії. Проте, у чинному Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» вже закладено основу для механізму відновлення міст та екології Донбасу. Таким механізмом можуть стати Державні цільові та інші екологічні програми, але порядок їх підготовки необхідно осучаснити з врахуванням специфіки лиха, яке коїться на Донбасі.

Список літератури

1. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Економічна безпека постконфліктних територій: деякі аспекти правового забезпечення. *Економіка та право*. 2020. № 2(57). С. 3-13. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.02.003>

2. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року: затв. розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 17.02.2020 № 147/5-20. *Офіційний сайт Донецької обласної державної адміністрації*. URL: <https://dn.gov.ua/ua/projects/strategiya-rozvitku-doneskoj-oblasti-na-period-do-2027-roku>

3. Бондар О.І., Улицький О.А., Єрмаков В.М. Звіт про результати вивчення екологічної ситуації на території Донецької та Луганської області. *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України*. 2018. URL: <https://mtot.gov.ua/files/uploads/Ekologichna-sy%60tuatsiya.pdf>

ДЛЯ НОТАТКІВ

Наукове видання

Українською, англійською та російською мовами

СФЕРА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТА: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

*Матеріали Круглого столу
29 вересня 2020 року*

Науковий редактор В.А. Устименко
Упорядник О.Ю. Ілларіонов
Технічний редактор О.М. Єрмоленко

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України»
01032, м. Київ, бульв. Тараса Шевченка, 60
03057, м. Київ, вул. Марії Капніст, 2, офіс. № 323
Тел.: (044) 200-55-68
E-mail: office.iepd@nas.gov.ua

Підписано до друку 04.12.2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Cyr.
Ум. друк. арк. 9,07. Ум. фарб.-відб. 9,07. Обл.-вид. арк 9,75
Зам. 0112. Наклад 100 прим.

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
14035, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел.: (0462) 972-664